

LAS KRASA IN BRKINOV

**STRATEGIJA LOKALNEGA RAZVOJA
ZA LOKALNO AKCIJSKO SKUPINO
KRASA IN BRKINOV**

Za programsko obdobje do 2027
(osnutek za javno obravnavo)

Sežana, junij 2023

Kazalo

1. Osebna izkaznica LAS	2
2. Povzetek SLR	3
3. Predstavitev območja	4
3.1. Klima in podnebne spremembe	6
3.2. Podrobnejši podatki o občinah	7
3.3. Koeficient razvitosti	9
3.4. Gospodarstvo	10
3.5. Delovna mesta in dnevne migracije	11
3.6. Izzivi zaposlovanja	13
3.7. Kmetijstvo	14
3.8. Turizem	19
3.9. Izobraževanje	21
3.10. Kulturna dediščina in kulturne dejavnosti	23
3.11. Društva	24
3.12. Šport	24
3.13. Zdravstvo	25
3.14. Odpadki	25
3.15. Oskrba s pitno vodo	27
3.16. Ranljive in izpostavljene skupine	27
3.2. Izkušnje z izvajanjem programov v obdobju 2014 do 2020	31
4. Analiza razvojnih potreb in potenciala območja LAS, vključno z analizo prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti	34
4.1. SWOT analiza	34
4.2. Ključni povzetki analize	39
4.3. Potrebe in potencial območja	40
5. Opis SLR, njenih ciljev in ukrepov, vključno z določitvijo mejnikov in ciljnih vrednosti kazalnikov	43
5.1. Opis ciljev in ukrepov SLR, vključno z določitvijo mejnikov in ciljnih vrednosti kazalnikov	43
5.2. Tabela kazalnikov	47
5.3. Horizontalni cilji Evropske unije	48
5.4. Opis izvajanja projektov	50
6. Opis postopka vključitve skupnosti v pripravo SLR	52
7. Opis sistema upravljanja las, vključno z upravljanjem, spremljanjem in vrednotenjem, ki dokazujejo zmogljivost las za izvajanje SLR	57
7.1. Opis postopka določitve vodilnega partnerja LAS in navedba kadrovske zmogljivosti, virov financiranja, izkušenj in znanj	57
7.2. Opis sistema spremljanja in vrednotenja SLR	60
7.3. Opis nalog, odgovornosti in postopkov sprejemanja odločitev organov LAS	62
Viri in literatura	67
8. Priloge	69
8.1.1. Priloga: Osnovni podatki LAS	70
8.1.2. Finančni načrt, vključno s finančno razdelitvijo po zadevnih skladih	72
8.1.3. Finančni načrt - razdelitev sredstev po skladih in vrstah podpore	73

1. Osebna izkaznica LAS

Ime LAS	LAS Krasa in Brkinov	
Naslov LAS	Partizanska cesta 4, 6210 Sežana	
Naslov varnega elektronskega predala	laskrasainbrkinov@vep.si	
Elektronski naslov LAS	info@laskrasainbrkinov.si	
Spletna stran LAS	www.laskrasainbrkinov.si	
Vodilni partner LAS	Območna razvojna agencija Krasa in Brkinov d.o.o.	
Naslov vodilnega partnerja LAS	Partizanska cesta 4, 6210 Sežana	
Številka transakcijskega računa LAS	SI56 6100 0002 5122 280	
Velikost območja LAS	660 km ²	
Število prebivalcev LAS	26.817 (1. 1. 2022)	
Vključene občine (naštejte)	Divača, Hrpelje-Kozina, Komen, Sežana	
Kohezijska regija	Zahodna Slovenija	
Financiranje SLR (označite)	<u>EKSRP</u>	<u>ESRR</u>

2. Povzetek SLR

Obdobje od priprave zadnje Strategije lokalnega razvoja 2014-2020 se je zelo spremenilo. Zaznamovale so ga nepričakovane družbene in podnebne spremembe, večja nepredvidljivost v gospodarstvu, večji pomen digitalizacije, težji pogoji za kmetovanje, izrazito povečanje migracij in pojav novih ranljivih skupin. Velik del območja štirih kraško-brkinskih občin je podeželje, na katerem prebiva 65 % prebivalcev. Dobra stran počasnega gospodarskega razvoja in izseljevanja domačinov v preteklosti je ohranjena naravna in kulturna dediščina, ki daje celotni pokrajini značilno prepoznavnost, vse bolj pomembno tudi za podjetniške dejavnosti in preživetje kmetijskih gospodarstev.

Strategija lokalnega razvoja do leta 2027 (SLR) kot krovni dokument štirih kraško-brkinskih občin prinaša vrsto osveženih podatkov in popis potreb prebivalcev. Pri pregledu ostalih skupnih medobčinskih usmeritev se je pokazalo, da so določena področja še nepokrita, zato potrebujejo še posebno pozornost. To so predvsem soočanje s podnebnimi spremembami, spodbude za mlade, integracija tujih priseljencev ter posodobljena vizija razvoja kmetijstva. Cilji in ukrepi poskušajo delno zapolniti to vrzel. Poudarek je na sodobnih "pametnih" pristopih razvoja podeželja, vzpostavljanju raznolikih sodelovanj in odprtem medkulturnem dialogu.

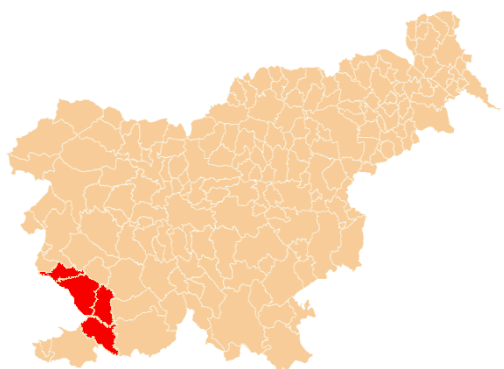
Vsebinsko je SLR, ki je pripravljena po navodilih Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP) in Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR), razdeljena na 4 dele:

1. Zbrani podatki obravnavanega območja in njihova analiza (poglavji 3 in 4),
2. Cilji, ukrepi, horizontalna načela in kazalniki, ki določajo smernice za pripravo projektov (poglavje 5),
3. Podrobnejša predstavitev postopkov priprave strategije in delovanja LAS Krasa in Brkinov (poglavji 6 in 7),
4. Finančne tabele (priloge v poglavju 8).

Strategija je živ dokument, ki se bo do leta 2027 dopolnjeval ter poskušal odražati potrebe različnih družbenih skupin. Območje ima zaradi svojih še ohranjenih vrednot dobre pogoje, da soustvarja solidarne in vključujoče odnose, poveča svojo samooskrbnost ter si izboljša pogoje za vsakdanje bivanje.

3. Predstavitev območja

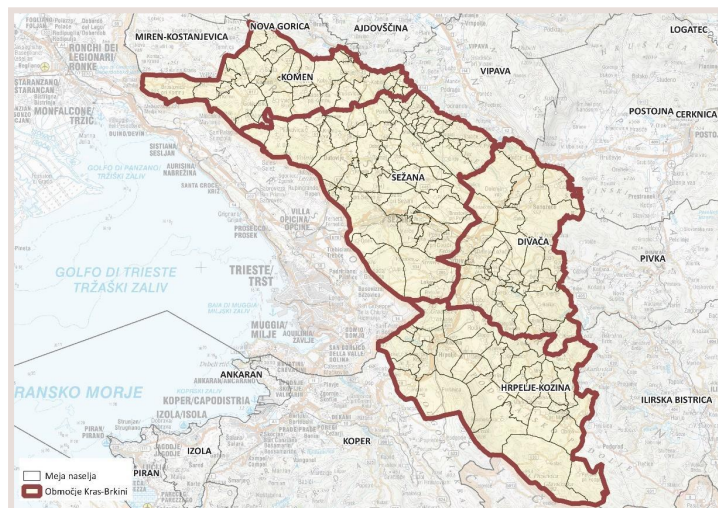
Kras in Brkini sta sosednji pokrajini, ki se razlikujeta glede na geografske značilnosti, ostajata pa povezani zaradi nekdanje upravne ureditve, v kateri je to območje do leta 1995 spadalo pod Občino Sežana. Novonastale občine Divača, Hrpelje-Kozina, Komen in Sežana so še vedno združene s številnimi javnimi skupnimi službami, razvojnimi programi in aktivnostmi skoraj na vseh področjih družbenega življenja. Celotni del območja je vključen v Obalno-Kraško statistično regijo, na širši nacionalni ravni pa v Zahodno kohezijsko regijo.

Večji del obravnavanega ozemlja pripada slovenskemu delu območja tržaškega Krasa, ki se razteza med mejo z Italijo, Vipavsko dolino in Brkini. Glavno mesto Krasa na slovenski strani je Sežana, imenovana tudi kraška metropola. Drugi del pa so Brkini, približno 30 km dolgo in do 10 km široko razpotegnjeno hribovje z dolino reke Reke. Med vsemi pokrajinami sredozemskega sveta so še najmanj primorski. Prevladuje flišno površje, ujeta med visoki planoti Snežnik in Čičarija.

Slika 1 - Prikaz območja Krasa in Brkinov na zemljevidu slovenskih občin.

Obema pokrajinama je skupno, da je bilo preživetje, posebej za kmete v teh krajih, težavno. Na Krasu je zemlja kamnita, obdelovalne površine pa razdrobljene. Brkini pa so bili in so še vedno precej oddaljeni od glavnih prometnih poti, velik del prebivalcev se je zato v preteklosti odselil v večja mestna središča.

Slika 2: Prikaz območja štirih občin in njihovih naselij

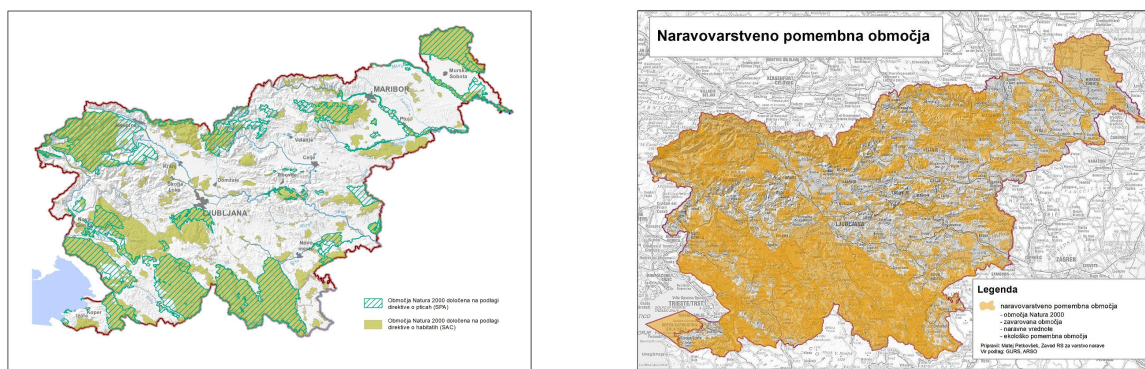
Počasen gospodarski razvoj in težki pogoji za kmetovanje pa so hkrati obvarovali naravno okolje. V njem je le malo izrazito degradiranih območij in še vedno so lepo vidni ostanki več tisočletne kulturne krajine, ki v zadnjih desetletjih postaja privlačna destinacija za ljubitelje neokrnjene narave, kulturnih znamenitosti, pristne gostoljubnosti in odmika od ponudbe razvitih mestnih središč.

	Št. naselij	Površina v km ²	Območje Natura 2000 v km ²	Delež območij Natura 2000 v %
Divača	32	145,04	48,08	33,15
Hrpelje - Kozina	39	194,93	95,97	49,14
Komen	35	102,71	100,05	97,41
Sežana	64	217,4	104,57	48,1

Tabela 1 - Površina območja in delež zaščite Natura 2000. Vir www.natura 2000/gov.si.

Velik del območja je pod zaščito Nature 2000, evropskega omrežja posebnih varstvenih območij, ki so namenjena ohranjanju biotske pestrosti, posebej tistih rastlinskih in živalskih vrst, ki so zaradi človekovih posegov v naravo ogrožene. Največja pokritost je v občini Komen (97,41 %), približno polovico v občinah Hrpelje-Kozina (49,14 %) in Sežana (48,10 %), najmanjša pa v Občini Divača (33,15 %). Zemljevid naravovarstveno pomembnih območij, ki poleg nature 2000 označujejo še druga zavarovana območja, naravne vrednote in ekološko pomembna območja, jasno pokaže, da je obseg velik. Registriranih je 47 zavarovanih območij, 43 naravnih vrednot, 1092 naravnih točk - jam in 147 različnih drugih naravnih vrednot, Krajinska parka Štanjel in Beka, hrib Vremščica, pašniki in gozdovi v Lipici ter številne druge posebnosti, kar daje okvir za strateška načrtovanja razvoja v vseh štirih občinah. Pomembno vlogo ima sonaravno kmetovanje, ki je ključno za ohranjanje avtentične kulturne krajine, ter trajnostni turizem, ki valorizira dediščino in prinaša dodaten zaslužek domačinom.

Občine so tako med drugimi ukrepi leta 2017 začele postopke za pridobitev certifikata Zelene sheme slovenskega turizma, v letu 2022 pa kot enotno območje Krasa in Brkinov prejele zlati znak, kar je še ena izmed zavez za ohranjanje zdravega življenjskega okolja. Med najbolj uspešno upravljanimi zaščitenimi območji lahko izpostavimo Regijski park Škocjanske jame, ki ga je v letu 2022 obiskalo 159.408 obiskovalcev (obisk je omejen na 1.500 dnevno). Od leta 1986 je vpisan v Unescov seznam kulturne dediščine, zaščiten pa je kot kraško biosferno območje, ki je ožji del parka razširil na področje štirih občin (Divača in Hrpelje-Kozina ter sosednji Pivka in Ilirska Bistrica). V letu 2023 je postal tudi glavni upravljavec območja Natura 2000 za Kras in Branico ter je skupaj z Zavodom RS za varovanje narave najpomembnejši zaščitnik naravne dediščine obravnavanega področja.

Slika 3 in 4 - Register območij Natura 2000 in drugih naravovarstveno zaščitenih območij. Vir: Agencija RS za okolje, 2021.

Novo priložnosti za bolj načrtno in učinkovito skupno upravljanje naravnih danosti prinaša ustanovitev čezmejnega Geoparka Kras Carso, ki pri obravnavi Krasa presega omejitve državne meje med Slovenijo in Italijo ter se osredotoča predvsem na skupni geološki potencial, povezan z gospodarskim in regionalnim razvojem, trajnostnim turizmom, ustvarjanjem delovnih mest, razvojem znanj s tehnološkimi inovacijami, varovanjem okolja, izobraževanjem in drugimi družbenimi področji. Pripravljajo se skupna teritorialna znamka, smernice za certifikate kakovosti, edukativni in turistični programi, integriran informacijski sistem, kodeks za obiskovalce, nove podjetniške ideje, usposabljanja turističnih vodnikov, nove geopoti in podobne povezovalne vsebine, tudi kandidatura za vpis na UNESCO seznam.

3.1. Klima in podnebne spremembe

Kras in Brkine povezujejo tudi klimatske razmere, ki jih določa vpliv bližine morja in sredozemskega podnebja. Z oddaljevanjem od obalnih krajev in naraščanjem nadmorske višine se uveljavljajo vplivi celinskega podnebja. Vročim in suhim poletjem sledijo mile in vlažne zime, ko na temperaturo dodatno vpliva mrzel in sunkovit severovzhodnik – burja, najznačilnejši vremenski pojav na Krasu. Vedno večja zaraščenost Krasa ga je sicer v zadnjih desetletjih omilila, kar postopno spreminja mikroklimo. V Brkinih je zaradi višje nadmorske višine (povprečna je 526 metrov) podnebje že precej ostro in kaže značilnosti celinskega podnebja. Pozimi je pogost pojav žled, ki nastane kot posledica mešanja toplih in hladnih zračnih mas.

Po napovednih klimatologov in po izkušnjah zadnjih let, ki so postala nepredvidljiva zaradi ekstremnih klimatskih odstopanj, lahko pričakujemo daljša sušna obdobja, nadpovprečne poletne temperature ter vse daljše in intenzivnejše vročinske valove, kar močno otežuje že tako zahtevne razmere za kmetovanje. Zahtevnejše pa bo tudi oskrbovanje s kvalitetno pitno vodo, primerno za vsakdanje življenje. Prebivalci teh krajev so v preteklosti vedno zelo skrbno ravnali z vodo, saj kraško površje nima večjih površinskih rek in potokov. Voda se je večinoma zbirala z deževnico v kalih, lokvah in vodnjakih. V zadnjih desetletjih so skoraj vsa naselja vključena v vodovodni sistem in se je oskrba zelo izboljšala. Kljub temu na suši najbolj izpostavljenih območjih razmišljajo o dodatnih zbiralnikih za vodo. Ozaveščenost o pomenu dragocene pitne vode med domačini podeželskih naselij narašča, saj si želijo obnove opuščenih vodnih virov in vzpostavljanje novih. Kot kulturna dediščina se obnavljajo tudi ledenice, v katerih so v preteklih stoletjih shranjevali led, kmetje pa si želijo predvsem novih možnosti za namakanje.

Na območju Kraške planote prevladujejo trajni travniki, pašniki, zaraščene površine in gozd. Obdelovalnih površin je bistveno manj, saj so omejene zaradi kamnitega površja ter erozije tal. Na gozdnih površinah, ki so bogate s pestrostjo drevesnih vrst, grmovnic in drugih rastlin, je visok delež mladih gozdov. Pojavljajo se številne bolezni in škodljive žuželke, vedno večja je tudi požarna ogroženost, saj na tem območju pogori največja površina gozdov v Sloveniji. V povprečju se vsako leto pojavi vsaj 50 gozdnih požarov s skupno površino preko 600 hektarjev.

Ena izmed največjih tovrstnih katastrof se je odvila v juliju 2022. V hudi suši in vročini je zgorelo več kot 2000 hektarjev površin na Krasu ob slovensko-italijanski meji. Ogenj je bil ukročen šele z državno in mednarodno pomočjo, posegi gašenja, preprečitve širjenja ognja in kasnejša obnova pa so razgalili ranljivost kulturne krajine, ki jo s prehitrimi in ne dovolj premišljenimi ukrepi lahko nepopravljivo poškodujemo, na kar opozarja vrsta javnih in nevladnih organizacij, med drugim tudi na ne dovolj spoštovano kraško suhozidno gradnjo, ki je skupaj z suhozidi sedmih drugih držav od leta 2008 vpisana na Unescov seznam nesnovne dediščine.

Poleg požarne ogroženosti postaja vedno večji izziv zaraščanje, saj ovira najbolj ekonomsko zanimive kmetijske panoge, kot so vinogradništvo, sadjarstvo in vrtnarstvo. Gozdnih površin je že več kot 70 % (slovensko povprečje je 58 %) in skupaj s širjenjem gozda se spreminja tudi življenje na tem območju: naseljujejo se nove živalske in rastlinske vrste, izrazito se povečuje škoda, ki nastaja zaradi divjadi in zveri, požarna ogroženost je še večja, s preoblikovanjem tradicionalnih travnikov in pašnikov se poslabšuje tudi estetski videz krajine, ki je dragocena vrednota za domačine in obiskovalce.

Po napovedih, ki jih je izdelala Agencija republike Slovenije za okolje, bodo podnebne spremembe zaradi povečevanja globalnega segrevanja vedno bolj vplivale tudi na življenje v Sloveniji¹:

- daljši in bolj intenzivni bodo vročinski valovi, prav tako poletne suše,
- padavin bo več pozimi, močnejša bodo neurja z nalivi,
- velike temperaturne spremembe bodo prinašale stres za ljudi, rastline in živali,
- spreminjala se bo biotska pestrost in drevesna struktura gozdov,
- prizadeta bo pridelava hrane,
- temperatura do konca stoletja naj bi se dvignila za dodatne 4 stopinje, gladina morja pa naj bi narasla za 1 meter.

¹ Podnebne spremembe 2021, Fizikalne osnove in stanje v Sloveniji, Poročilo IPCC 2021, <https://meteo.arso.gov.si/met/sl/climate/change/>

Na obravnavanem območju trenutno ne obstaja celostna medobčinska Strategija za prilagajanje in blaženje podnebnih sprememb.

3.2. Podrobnejši podatki o občinah

Statistični podatki Obalno-kraške regije kot enovitega območja v primeru analize kraško-brkinskih občin niso vedno uporabni. Največje razlike so v strateški legi in značilnostih podeželskega območja. Povprečna gostota prebivalstva na kvadratni meter je na Krasu in v Brkinih izrazito manjša, tudi v razmerju do slovenskega povprečja. Pri primerjavi podatkov o naravnem in selitvenem prirastu med posameznimi občinami obravnavanega območja so velike razlike.

Najbolj ugodno strateško lego ob avtocestni in železniški povezavi imata občini Hrpelje-Kozina in Divača, ki v zadnjih letih postajata zaledje obalnih občin. Beležita večji selitveni prirast (v letu 2021 23,80 in 10,20²), kar prinaša popolnoma nove strateške izzive v zagotavljanju osnovnih storitev in pogojev za kvalitetno življenje, kot so na primer povečevanje kapacitet v vrtcih in šolah, zahtevnejša zdravstvena in socialna oskrba, povečevanje rekreacijskih površin in podobno. Slovenski in tuji priseljenci so manj povezani z domačo skupnostjo, prinašajo povsem druge navade bivanja. Naraščča potreba po površinah za širjenje industrijskih con, hkrati se zmanjšuje zanimanje za kmetijstvo.

Podobno ugodno gospodarsko lego ima občina Sežana ob meji z Italijo. Ob nekdanjem mejnem prehodu Fernetiči se intenzivno širijo raznovrstne gospodarske dejavnosti. Povpraševanje po delavcih ni več omejeno na ozek izbor panog ali na določene izobrazbene skupine. Stopnja brezposelnosti še nikoli ni bila tako nizka. Nasprotno pa občina Komen, ki je bolj oddaljena od prometnih vpadnic, beleži negativen naravni in selitveni prirast. Indeks staranja v letu 2022 je bil 184,3 (za primerjavo Divača 138,5; Hrpelje-Kozina 140,7; Sežana 161,2). Mladi iščejo priložnosti drugje, širitev gospodarskih dejavnosti ni tako izrazita, povečuje pa se zanimanje za nakup hiš in posestev, ki služijo za umik iz mestnega življenja. Odmaknjenost teh krajev s prepoznavno tradicionalno podobo vasi in neokrnjeno naravo daje priložnosti za razvoj trajnostnega turizma in z njim povezanega sonaravnega kmetijstva.

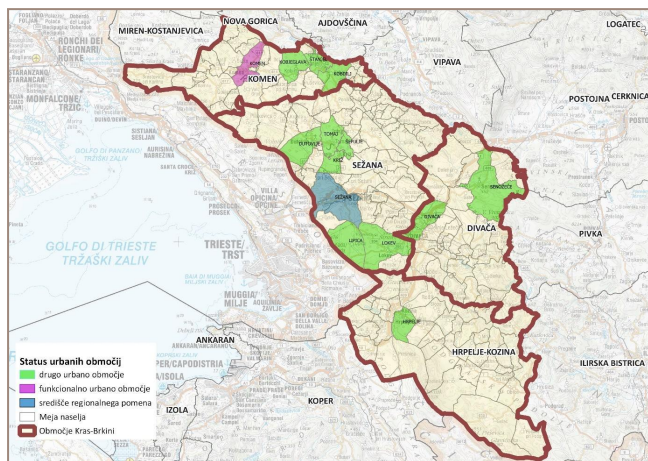
	Divača	Hrpelje - Kozina	Komen	Sežana	Obalno-kraška regija	Slovenija
Št. prebivalcev 2021	4.320	4.870	3.630	13.820	118.494	2.107.007
Gostota prebivalcev na km	29,90	24,90	35,60	63,50	113,60	103,90
Naravni prirast	1,40	2,70	-3,00	-3,80	-2,40	-2,00
Selitveni prirast na 1000 prebivalcev	10,20	23,80	-8,00	7,00	5,10	1,2
Seštevek naravnega in selitvenega prirasta	11,60	26,50	-3,90	3,30	2,80	-0,90
Priseljeni iz tujine na 1000 prebivalcev	20,80	26,30	7,20	21,00	17,30	11,25
Odseljeni v tujino na 1000 prebivalcev	13,20	13,10	4,40	13,60	13,30	10,10
Povprečna starost	44,40	44,30	46,00	45,50	45,10	43,80
Indeks staranja	135,00	143,00	172,00	157,00	159,40	139,00
Št. stanovanj na 1000 prebivalcev	448	482	495	431	472	410

Tabela 2 - Splošni podatki o prebivalstvu, vir SURS 2021.

² Terminološka pojasnila: naravni prirast je število živorojenih v razmerju do umrlih; selitveni prirast je število odseljenih v razmerju do odseljenih; indeks staranja je razmerje med številom oseb, starih 65 let ali več, in številom oseb, mlajših od 15 let.

Obravnavano območje obsega skupaj 660 km², na katerih po zadnjih podatkih iz leta 2022 živi 26.817 prebivalcev (SURSTAT, 2022). Območje zavzema 170 naselij, le tri imajo več kot 1000 prebivalcev: Divača 1.814, Hrpelje 1.006 in Sežana 6.163 (SURSTAT, 1. 7. 2022). Večji naselji sta še Kozina s 793 in Komen s 625 prebivalci, ostalo pa so manjša naselja, večinoma z manj kot 100 prebivalci. Mnoga med njimi so demografsko ogrožena, predvsem tista, ki so oddaljena od občinskih središč in boljših prometnih povezav. Povprečna gostota prebivalstva je med leti 2011 in 2021 naraščala.

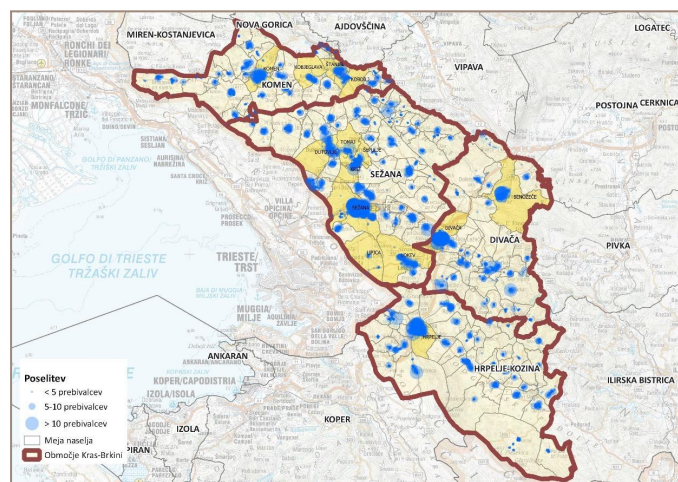
Največja izmed občin in hkrati tudi najbolj razvita je občina Sežana, najmanjša pa Komen. Kot urbana območja so opredeljena naslednja naselja:

- Sežana - središče regionalnega pomena,
- Komen - funkcionalno urbano območje,
- Divača, Dutovlje, Hrpelje, Lokev-Lipica, Senožeče, Štanjel-Kobdijl-Kobjeglava in Tomaj-Križ-Šepulje spadajo pod druga urbana območja.

Slika 5 - Prikaz naselij z opredeljenim statusom urbanega območja po SLR. Vir Analiza stanja z namenom reševanja problema mobilnosti na območju Krasa in Brkinov. ORA Krasa in Brkinov d.o.o., september 2022 (v nadaljevanju Analiza stanja).

Na območju kraško-brkinskih občin je najvišja gostota prebivalcev v Občini Sežana (63,5 preb./km²) in je enkrat večja v primerjavi z ostalimi obravnavanimi občinami, vendar skoraj za polovico nižja od slovenskega povprečja (104 preb./km²). Najnižja gostota poselitve je v Občini Hrpelje-Kozina (25 preb./km²). Prebivalci, ki živijo na redko poseljenem območju, imajo težji dostop do delovnih mest, podjetij, trgovin, gostinskih lokalov, javnih služb, šol, vrtcev in dejavnosti za preživljanje prostega časa. Javni prevoz je otežen in uporaba osebnega avtomobila je pogosto edina možnost za zagotavljanje mobilnosti prebivalstva in dostopnosti območja. Mladi so zato pogosto prikrajšani za obšolske dejavnosti, težavnejši je tudi dostop za starejše prebivalce.

Slika 6: Prikaz območij poselitve na območju Krasa in Brkinov. Vir Analiza stanja.

Na zgornji sliki so z modro barvo označeni predeli poselitve v naseljih kraško-brkinskih občin. S temno rumeno barvo so označena naselja, ki so opredeljena kot urbana območja. Dobro so razvidni obsežni neposeljeni deli ter oddaljenost malih naselij do urbanih središč.

Za izboljšanje življenjskih pogojev v podeželskih naseljih si prebivalci želijo:

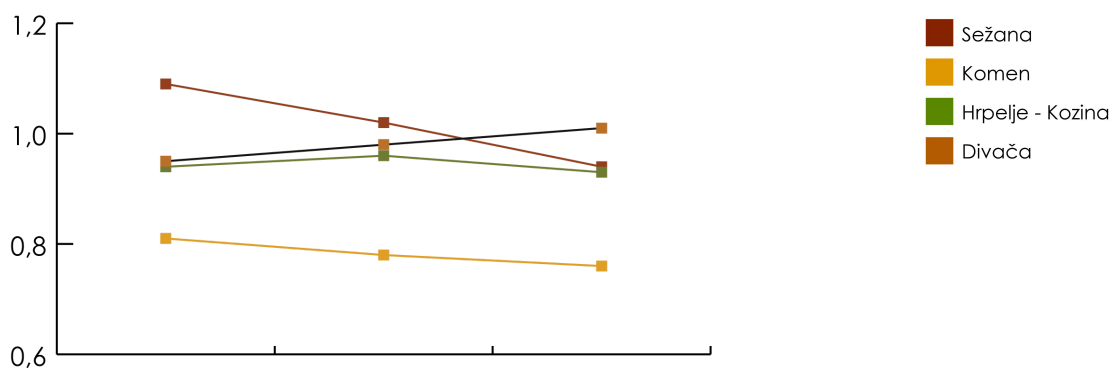
- revitalizacijo vaških jeder,
- obnovo javnih površin za skupno uporabo (vaški domovi in opuščene šole, kapelice, otroška in športna igrišča, igrišča brez tipskih igral za razvijanje domišljije, obnova in nadgradnja kegljišč, prostori za druženje in delovanje društev, prostori za manjše trgovine in podobno),
- posodobitev in digitalizacija turističnih, kulturnih, verskih in izobraževalnih javnih objektov na podeželju,
- pridobitev vsebin za prazne občinske objekte in vaške domove (Pliskovica, Skopo, Štjak),
- enotne knjigobežnice po vaseh,
- sončne panele, e-mobilnost,
- več dogodkov,
- ohranjanje trgovin z živili in mešanim blagom (Brkini, Gorjansko)
- optika, vodovod, kanalizacija, pločniki v vaseh do avtobusnih postaj, prehodi za pešce,
- ureditev opuščenih objektov na meji in ob njej,
- javna stranišča v večjih naseljih,
- krajevne info točke, prodajne prostore lokalnih izdelkov ter dodatno gostinsko ponudbo,
- predavanja in obveščanja o možnostih pridobivanja dodatnih sredstev oz. podpore in druge pridobitve, ki se lahko uresničujejo v prihodnjih razvojnih vizijah "pametnih vasi".

3.3. Koefficient razvitosti

Oceno razvitosti občin v letu 2023 določa Uredba o metodologiji za določitev razvitosti občin za leti 2022 in 2023 (Uradni list RS, št. 208/21). Koefficient je določen s pomočjo analize podatkov na naslednjih področjih:

1. Kazalniki razvitosti občine (bruto dodana vrednost gospodarskih družb na zaposlenega osnova za dohodnino na prebivalca občine, število delovnih mest na število delovno aktivnega prebivalstva občine),
2. Kazalniki ogroženosti občine (indeks staranja prebivalstva, stopnja registrirane brezposelnosti in stopnja delovne aktivnosti na območju občine),
3. Kazalniki razvojnih možnosti občine (oskrbljenost z dobrinami in storitvami javnih komunalnih služb (stopnja priključenosti na javno kanalizacijsko omrežje po aglomeracijah), opremljenost s kulturno infrastrukturo (kulturni spomeniki in objekti javne kulturne infrastrukture), delež območij Natura 2000 v občini, poseljenost občine).

KOEFICIENT RAZVITOSTI

	2010	2015	2022
Divača	0,95	0,98	1,01
Hrpelje - Kozina	0,94	0,96	0,93
Komen	0,81	0,78	0,76
Sežana	1,09	1,02	0,94

Graf 1 - Koefficient razvitosti.

Najnižji koeficient ima Občina Komen (0,76), najvišjega Občina Divača (1,01), ki beleži tudi največjo rast v primerjavi z letom 2010. Ostalim občinam se koeficient znižuje, največji padec beleži Občina Sežana. Glede na izračunani koeficient se določi odstotkovni obseg sofinanciranja investicij iz državnega proračuna: za Divačo je predviden 80 %, za Hrpelje-Kozina 90 %, za Komen 100 % in za Sežano 90 % delež sofinanciranja.

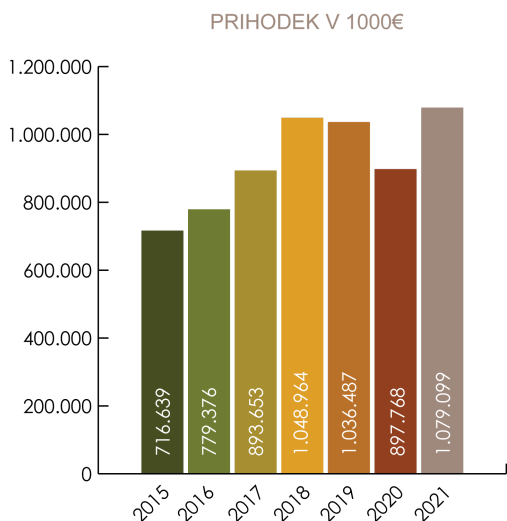
3.4. Gospodarstvo

Prikaz gospodarske slike, ki jo lahko pridobimo iz javno dostopnih podatkov gospodarstva Zahodne kohezijske regije in Obalno-kraške regije niso primerljivi z realnim stanjem obravnavanega območja, saj sta pokrajini Kras in Brkini redkeje poseljeni ter manj gospodarsko razviti od močnih urbanih središč osrednje Slovenije in Primorja. Edino Občina Sežana dosega kriterije za urbano območje z rastočim prebivalstvom, občini Divača in Hrpelje-Kozina se uvrščata med ruralna območja z rastočim številom prebivalstva, Občina Komen pa med ruralna območja s padajočim prebivalstvom.

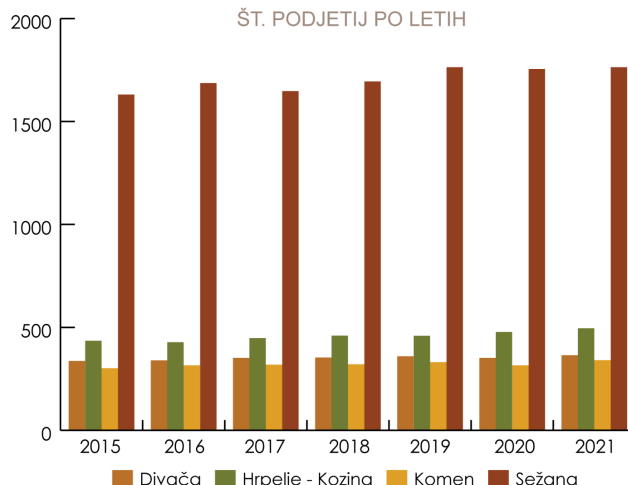
	Divača	Hrpelje - Kozina	Komen	Sežana	SKUPAJ
Število delovno aktivnega prebivalstva (brez kmetov)	1.905	2.133	1.413	5.476	10.927,0
Število oseb, ki delajo	781	1.447	745	5.900	8.873
% zaposlenih med delovno aktivnim prebivalstvom	69	68	64	65	66,5
Število podjetij	361	492	337	1.760	2.950
Prihodek podjetij v 1000 €	98.356	178.624	70.954	731.165	1.079.099
Povprečna neto mesečna plača je nižja od slovenskega povprečja za %	0,07	16,00	17,00	10,00	10,8

Tabela 3 - Podatki o zaposlenih prebivalcih in podjetjih, vir SURS 2021.

Demografska slika rasti ali upadanja števila prebivalcev po občinah se odraža tudi v analizi podjetij. V letu 2021 je bilo po podatkih SURS 60 % registriranih podjetij na območju občine Sežana (1.760), najmanj pa v občini Komen (337). Na celotnem območju je bilo registriranih 2.950 podjetij, ki se uvrščajo v mikro, mala in srednja podjetja, zaposlenih je bilo 8.873 prebivalcev, v povprečju 66,5 % delovno aktivnega prebivalstva (vir SURS 2021). Največ, nekaj več kot 150, jih ima po podatkih v maju 2023 (Vir: ebonitete.si) podjetje Kras d.o.o., največji slovenski proizvajalec pršuta in kraških mesnih specialitet, sledijo pa mu podjetja Seven Refractories d.o.o., Orkus agencija d.o.o., Komunala Sežana d.d., Mitol d.o.o., Sežana, in Mahle Electric Drivers d.o.o., Komen. Številke niso povsem zanesljive, ker podjetja najemajo zaposlene tudi prek agencij in pogodb, ki pa niso vštete v statistiko. Med največjimi javnimi zaposlovalci so Vrtec Sežana (176), Bolnišnica Sežana (152), ZD Sežana (138), Dom na Krasu (129) in OŠ Srečka Kosovela Sežana (109).

Graf 2 - Prihodek podjetij med leti 2015 in 2022 v 1000 EUR, vir SURS.

Graf 3 - Število podjetij po občinah med 2015 in 2021.

Optimističen je podatek, da skupni prihodek podjetij iz leta v leto narašča. Upad je bilo zaznati le v času epidemije covid-19 (2020-2021), stanje pa se je v obdobju 2022-2023 začelo popravljati in je trenutno v rasti. Med najbolj hitro rastočimi podjetji so Boxline UCL d.o.o., Škerjanc d.o.o., Biostile d.o.o., Trampuž transport, d.o.o. in ABC NET d.o.o.. Med najbolj hitro rastočimi dejavnostmi so trgovina na debelo in trgovina na drobno, cestni tovorni promet ter proizvodnja raznovrstnih izdelkov.

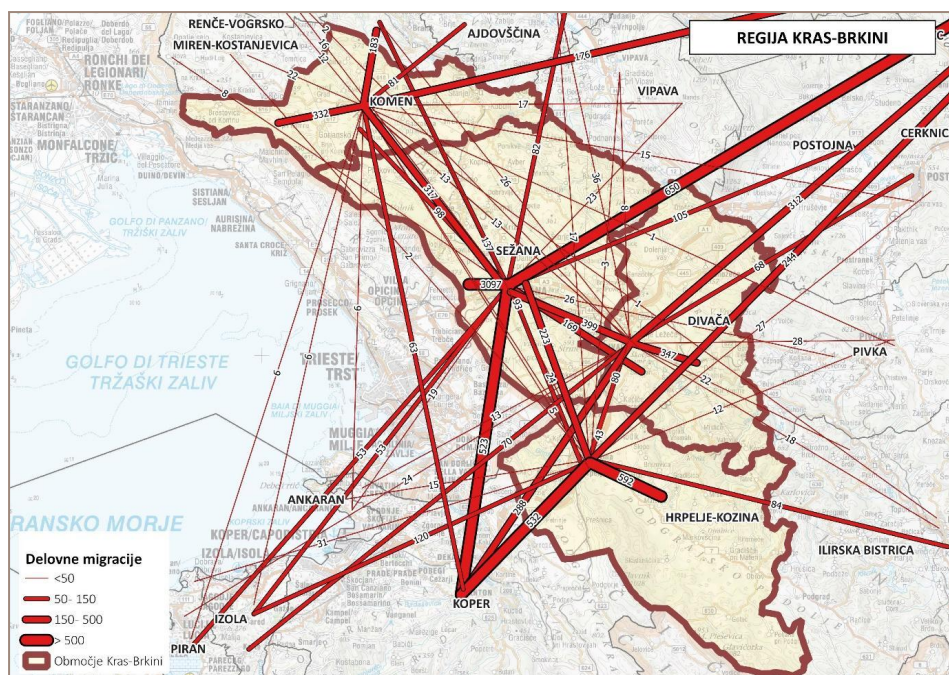
Velik del ozemlja je pod zaščito naravnih in kulturnih vrednot, zato so lokacije večjih podjetij zgoščene v industrijskih conah, posebej v občinah Sežana, Hrpelje-Kozina in Divača, povpraševanje pa je tudi že po dodatnih površinah.

3.5. Delovna mesta in dnevne migracije

Ker ima območje ugodno strateško lego in ker primanjkuje primernih delovnih mest, se prebivalci vsak dan vozijo na delo tudi izven svojih občin. Te vožnje predstavljajo 30 % vseh voženj. Občini Divača in Hrpelje-Kozina sta v zadnjih letih zaradi bližine avtoceste in nižjih cen nepremičnin okrepili položaj zaledja obalnih občin. Povprečni delež delovnih migracij izven matične občine (51,5 %) je sicer nižji od slovenskega povprečja (55,1 %).

	Divača	Hrpelje - Kozina	Komen	Sežana
Delovno mesto v občini prebivališča Divača	18%	28%	24%	57%
Delovno mesto izven občine prebivališča, vendar znotraj območja Kras-Brkini	26%	13%	24%	7%
Delovno mesto izven območja Kras-Brkini	56%	60%	53%	37%

Tabela 4 - Delovne migracije po občinah, vir STAT 2021.

Slika 7 - Delovne migracije zaposlenih na območju Krasa in Brkinov. Vir Analiza stanja.

Slika 7 prikazuje dnevna potovanja na delo, ki vodijo največkrat do ljubljanskega in kopskega območja, za delovna mesta pa sta pomembni tudi Goriška ter sosednja Italija. Delež vseh zaposlenih oseb iz kraško-brkinskih občin, ki ima delovno mesto v območju Krasa in Brkinov, znaša 53 %. V Občini Sežana je največje zaposlitveno središče javnega in zasebnega sektorja, zato je delež delovnih migracij iz te občine najnižji (43 %). Sicer pa so delovne migracije večinoma usmerjene v občine izven območja Krasa ali Brkinov. V občini Hrpeleje-Kozina, ki je značilna po visokem prirastu prebivalstva, beležijo najvišji delež delovnih migracij izven območja Krasa in Brkinov (60 %). Največji delež (skoraj 42 %) zaposlenih se vozi v Občino Koper, približno 21 % pa v Občino Ljubljana in v občino Sežana.

Za izboljšanje mobilnosti si prebivalci želijo:

- ureditev avtobusnih postajališč z info tablami, ki lahko služijo tudi za pohodnike in kolesarje,
- pogostejše in izboljšane avtobusne povezave med kraji,
- krožni mestni minibus v Sežani,
- hitre in pogoste železniške povezave z večjimi mesti (TS, LJ, GO, KP) primerne tudi za prevoz koles,
- sistem avtomobilov za skupno uporabo (car sharing),
- ter izboljšave za kolesarje, kot so**
- ureditev e-polnilnic,
- stojala oz. bokse za varno hranjenje koles in prtljage med obiski znamenitosti in prenočevanjem,
- vtičnice za polnjenje koles, nameščene na primerni lokaciji (kjer je baterija pod nadzorom lastnika kolesa oz. ponudnika storitve),
- po vsem teritoriju enotno nameščene označevalno-informativne table,
- kombi povezava z drugimi kraji (Devin, Trst, Sesljan),
- dodatne postaje za e-kolesa po podeželskih naseljih, postavitev vsaj še štirih postaj za e-kolesa v mestnem delu Sežane (npr. Lenivec, železniška postaja, Lehte, lekarna Ruj, idr.),
- ureditev WIFI točk na prostorih za počitek,
- info table s parkiriščem za kolesa,
- izgradnja samostojnih kolesarskih poti med vasmami (Vrhe, Dutovlje–Tomaj ali Sežana–Merče– Povir, Štanjel–Štorje, ...),
- po zgledu projekta PROMOB obnoviti poti tudi v premeru 10 km iz Sežane na vse strani in drugo.

3.6. Izzivi zaposlovanja

Če je strategija za obdobje od 2014-2022 zaznala velik odstotek brezposelnosti in težavno zaposlovanje mladih, pa so se v obdobju po pandemski krizi razmere obrnile. Brezposelnost na obravnavanem območju je celo nižja, kot je povprečje v celotni obalno-kraški regiji (5,5). Če primerjamo stanje z letom 2019, je izboljšanje veliko. Iz 17,8 % se je povprečna brezposelnost vseh štirih občin znižala na 4,4 %. Velik upad iskalcev zaposlitev smo zabeležili pri težko zaposljivi skupini nad 55 let - iz 27,4 na 5,9 %, razveseljiv pa je tudi znižan odstotek pri mladih od 15 do 29 let: iz 16,5 na 5,1 %. Številke odražajo hiter gospodarski razvoj širše regije. Mobilnost postaja vedno bolj pomembna, ker omogoča vsakodnevno prilagodljivost, po drugi strani pa so za razvoj podeželja ključna tudi delovna mesta v domačih krajih.

	2019			2023		
	Mladi (15 - 29 let)	Starejši (55 let ali več)	SKUPAJ vsi brezposelni	Mladi (15 - 29 let)	Starejši (55 let ali več)	SKUPAJ vsi brezposelni
Slovenija	23,4	31,3	21,8	7,0	8,3	6,0
Divača	18,4	28,9	19,1	5,9	5,8	4,3
Hrpelje - Kozina	11,0	27,3	16,7	3,5	7,7	4,4
Komen	20,3	24,6	17,8	4,0	4,8	3,8
Sežana	16,2	28,7	17,8	6,8	5,3	5,0
SKUPAJ vse štiri občine	16,5	27,4	17,8	5,1	5,9	4,4

Tabela 5, vir ZRSZ (podatki za februar 2019 in februar 2023).

Delovne sile trenutno primanjkuje v skoraj vseh dejavnostih in izobrazbenih skupinah. Zanimanje mladih za deficitarne poklice je majhno, četudi jih delodajalci poskušajo pritegniti s kadrovskimi štipendijami. Pomoč pri zaposlovanju mladih nudijo v Zavodu RS za zaposlovanje različni programi, kot sta PONI in Dan za dvojnika. Večjih razlik med možnostjo zaposlovanja moških in žensk ne ugotavljajo. Povečuje se celo zanimanje žensk za tradicionalno moške poklice, kot je na primer voznik avtobusov ali voznik tovornih vozil.

Podpora podjetnikom nudi Območna obrtno-podjetniška zbornica Sežana, znotraj katere delujejo sekcije različnih dejavnosti. V letu 2023 je postala vodilni partner projekta SPOT Obalno-kraške regije, v konzorciju so poleg nje še ORA Krasa in Brkinov d.o.o., Primorska gospodarska zbornica in OOO Koper. V letu 2022 je bilo opravljenih skoraj 700 svetovanj z obrtniki in podjetniki, različnih usposabljanj pa se je udeležilo nekaj manj kot 500 udeležencev. Vsako leto za devetošolce vseh štirih občin organizirajo celodnevni dogodek za promocijo deficitarnih in obetavnih poklicev. Možnosti nadaljnega izobraževanja predstavijo srednje šole širše regije, s prikazom delovnih znanj sodelujejo tudi domači obrtniki. V letu 2023 bo to že 17. izvedba, program pa želijo v prihodnosti še razširiti.

Pri spodbudah za kreativno zaposlovanje so najbolj uspešni v Inkubatorju Sežana d.o.o., ki prek razvojnih mrež v različnih gospodarskih panogah regije povezuje in spodbuja k podjetništvu ter razvoju novih inovativnih produktov. Med leti 2018 in 2022 je družba nudila več kot 11.000 svetovalnih in mentorskih ur, sodelovala s prek 100 strokovnjaki ter številnimi visokošolskimi ustanovami, deležniki lokalnih skupnosti in podjetji na več kot 130 organiziranih domačih in mednarodnih dogodkih, evalvirala 150 poslovnih idej, inkubirala 26 novih podjetij, odprla pa je tudi novo poslovno enoto v Koprju. Novoustanovljenim podjetjem ponujajo najem prostorov pod ugodnejšimi pogoji. Med drugim pomagajo Višji strokovni šoli Srečka Kosovela Sežana, ki izvaja študij v okviru programov Oblikovanje materialov in Fotografija. Študenti, ki zaključujejo te študije, so zelo prilagodljivi v zaposlovanju in se znajdejo na različnih, s študijem povezanih delovnih mestih.

Podjetniške pobude za razvoj podeželja, ki so jih predlagali lokalni prebivalci, so povezane predvsem s kmetijskimi in turističnimi dejavnostmi.

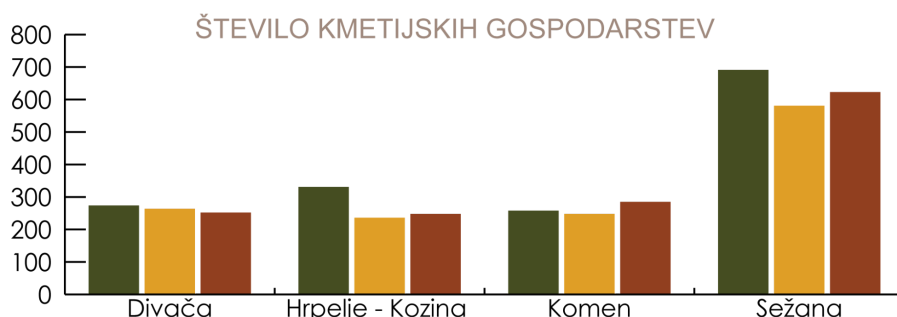
3.7. Kmetijstvo

V skladu z vizijo slovenske kmetijske politike so se vse štiri občine obravnavanega območja opredelile za skupni kmetijskih razvoj³, ki želi zagotoviti ekonomsko stabilna in uspešna kmetijska gospodarstva, sposobna prilagajanja tržnim in kapitalskim spremembam. Najbolj dragoceno je ohranjanje vseh naših naravnih in človeških virov, povečevanje samooskrbnosti in vitalnosti podeželja, kar izboljšuje pogoje bivanja in počutja prebivalcev.

Pokrajini Kras in Brkini spadata med območja z omejenimi dejavniki za razvoj kmetijskih dejavnosti. Težavnejši pogoji so zaradi podnebja (mešanje sredozemskega s celinskim in alpskim), reliefa pokrajine, "terra rossa" prsti oziroma apnenčastih in flišnih kamnin, količine vode ter nihanja v temperaturi, v odmaknjenih krajih pa tudi zaradi demografske ogroženosti in oddaljenosti od prometnih poti. V takem okolju so se uspeli uveljaviti tipični visoko kakovostni kmetijski pridelki, kot so Teran ptp (priznana tradicionalno poimenovanje), Kraški pršut in drugi suhomesni izdelki, ovčji in kozji sir ter drugi mlečni izdelki, Kraški med, Brkinski slivovec in Kraški brinjevec. Na področju živinoreje sta pomembna avtohtona vzreja konja Lipicanca, v letu 2023 vpisana na Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, ter ovce Istrske pramenke. Ob njima lahko omenimo še pastirskega psa kraškega ovčarja, ki je edina slovenska avtohtona pasma, priznana na mednarodni ravni.

Na območju Krasa in Vrhov je glavna panoga vinogradništvo, v Brkinih sadjarstvo (jabolka, češplje, slive, češnje), na območju Senožeč, Vremščice, Matarskega podolja in Čičarije pa reja drobnice.

Po začasnih podatkih iz popisa kmetijstva 2020 je bilo v Sloveniji nekaj več kot 67.900 kmetijskih gospodarstev, od teh na obravnavanem območju Krasa in Brkinov 1.408, kar predstavlja 2 % vseh slovenskih kmetijskih gospodarstev. Med leti 2000 in 2010 je število upadlo za 225, do leta 2020 pa se je spet povečalo za 79, vendar ni doseglo ravni izpred dvajsetih let. Beležimo zmanjšanje za 9,39 %, največji upad je v občini Divača. Tudi število samozaposlenih kmetov upada, v zadnjih 3 letih za 9,5 %. V začetku leta 2023 je bilo prijavljenih 257 kmetov, od tega največ v občini Sežana (110), najmanj v občini Komen (42).

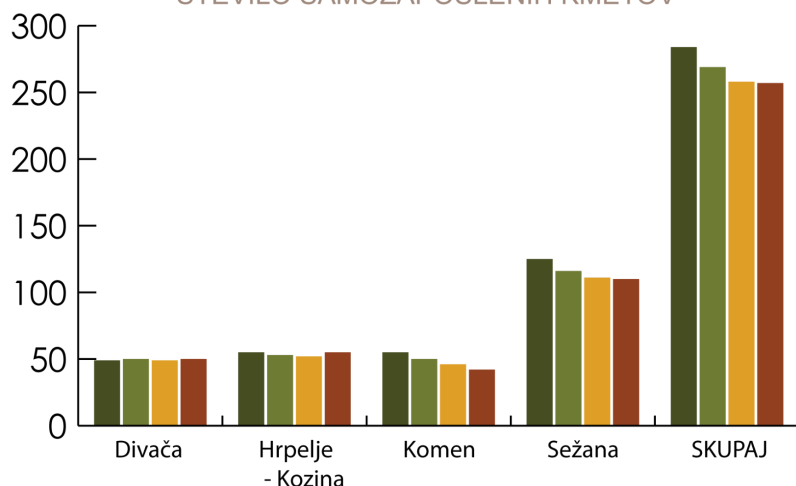

	Divača	Hrpelje - Kozina	Komen	Sežana
Št. k. g. 2000	274	331	258	691
Št. k. g. 2010	264	236	248	581
Št. k. g. 2020	252	248	285	623

Graf 4 - Število kmetijskih gospodarstev 2000, 2010, 2020. Vir: SURS.

³ Strategija razvoja kmetijstva v občinah Miren-Kostanjevica, Komen, Sežana, Divača, Hrpelje-Kozina. Nova Gorica 2021.

ŠTEVILO SAMOZAPOSLENIH KMETOV

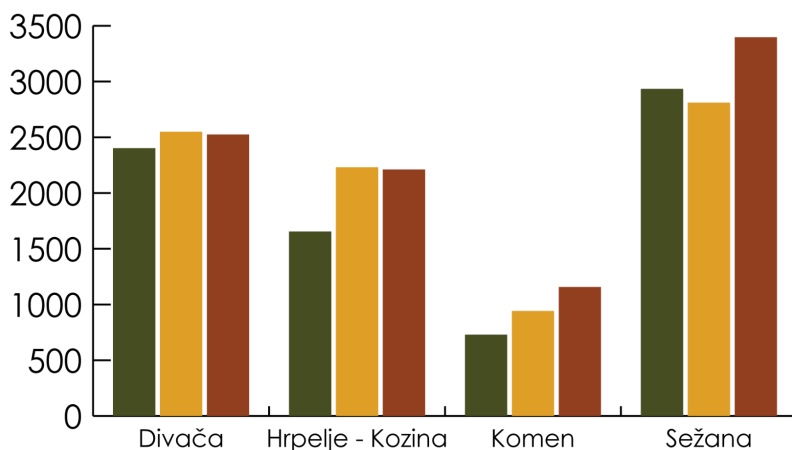

	Divača	Hrpelje - Kozina	Komen	Sežana	SKUPAJ
2020	49	55	55	125	284
2021	50	53	50	116	269
2022	49	52	46	111	258
2023	50	55	42	110	257

Graf 5 - število samozaposlenih kmetov 2020-2023. Vir: SURS.

V letu 2020 so imela slovenska kmetijska gospodarstva v povprečju 6,9 ha površine kmetijskih zemljišč, v obalno-kraški regiji 4,4 ha. Na obravnavanem območju je povprečje večje od slovenskega v občinah Divača (10 ha) in Hrpelje-Kozina (8,9 ha), manjše pa v občinah Sežana (5,5 ha) in Komen (4,1 ha). Površina skupnih kmetijskih zemljišč v uporabi narašča, kar pomeni, da je **povprečno kmetijsko gospodarstvo za 8,8 % večje kot pred desetletjem in 20,3 % večje kot pred dvajsetimi leti**. Tako kažejo tudi ekonomski kazalniki, saj se je ekonomska velikost kmetijskih gospodarstev od leta 2010 do 2020 povečala za 75,4 %. **V skupnem seštevku za vse štiri občine je znašala 14.323.000,00 €.**

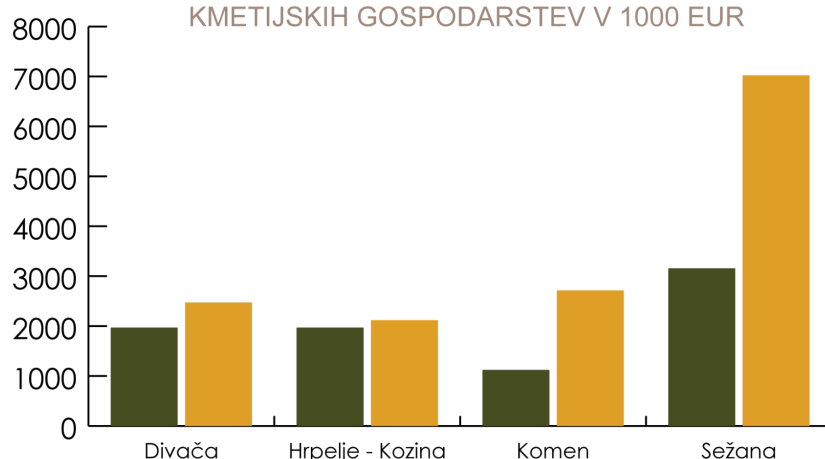
KMETIJSKA ZEMLJIŠČA V UPORABI (HA)

	Divača	Hrpelje - Kozina	Komen	Sežana
2000	2402	1655	730	2934
2010	2549	2231	942	2810
2020	2525	2211	1157	3397

Graf 6 - Površina kmetijskih površin v uporabi (ha) 2000, 2010, 2020. Vir: SURS.

EKONOMSKA VELIKOST
KMETIJSKIH GOSPODARSTEV V 1000 EUR

	Divača	Hrpelje - Kozina	Komen	Sežana
2010	1.970	1.915	1.123	3.157
2020	2.471	2.117	2.713	7.002

Graf 7 - Ekonomska velikost kmetijskih gospodarstev v 1000 EUR. Vir: SURS.

Za subvencije, ki se podeljujejo mladim prevzemnikom kmetij, se je od leta 2015 do 2022 odločilo le 22 oseb, kar predstavlja približno 1,5 % kmetijskih gospodarstev. Motivi za prijavo so različni. Pogosto subvencija ni zagotovilo za dolgoročno krepitev kmetije in je lahko samo začasno blaženje denarnih stisk in brezposelnosti mladih na kmetijah.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	SKUPAJ
Divača	0	2	0	1	0	0	0	0	3
Hrpelje - Kozina	0	0	0	2	1	0	1	0	4
Komen	1	1	2	0	0	0	1	0	5
Sežana	2	2	1	1	1	0	2	1	10
SKUPAJ	3	5	3	4	2	0	4	1	22

Tabel 6 - Število prejemnikov subvencije za mlade prevzemnike kmetij. Vir: ARSKTRP.

Trenutno ni na voljo podatkov, na koliko kmetijskih gospodarstvih je še predviden naslednik, prav tako ne, koliko je opučenih kmetij. Zelo redko se prodajo, kar ovira mlade družine iz tega okolja ali iz drugih krajev Slovenije, ki bi si želele razvijati kmetijske dejavnosti na kupljenih posestvih. Pogosto je problem tudi nepripravljenost ostarelih lastnikov, da bi posestvo prepisali na mlajše rodove in jim tako prepustili skrb za razvoj.

Pregled stanja po posameznih kmetijskih panogah

Skupaj v vseh štirih občinah zajemajo **kmetijska zemljišča v rabi 9.290 ha**, od tega je kar **8.153 ha (88 %) travnikov in pašnikov** (SURs, 2020). Te površine se najbolj opuščajo. V povprečju pa se je med leti 2010 in 2020 površina kmetijskih zemljišč v uporabi glede na celotno površino vseh štirih občin povečala za 1,15 %.

Živinoreja se je na obravnavanem območju v obdobju konec osemdesetih in devetdesetih let precej zmanjšala. S prirejo mleka se ukvarja le nekaj kmetij. Odkup mleka je praktično skoraj opuščen, večina živali je namenjena za prirejo mesa na pašnih površinah. Govedo redijo posamezne kmetije na celotnem območju. V povprečju so imela kmetijska gospodarstva v Sloveniji 6 glav velike živine (GVŽ), na obalno-kraškem območju le 1,3. Največje povprečje beležita občini Divača (4,4) in Hrpelje-Kozina (3,3), najmanjše pa občini Sežana (2,3) in Komen (1,1). Največji izziv rejcev so razdrobljena posestna struktura kmetijskih zemljišč ter divjad in zveri, ki povzročajo veliko škode.

Govedi je 2.300 GVŽ, ovc in koz 4.866 GVŽ. Povečuje se število rejcev lihoprstih kopitarjev (največ je konj, sem pa spadajo tudi osli). Med leti 2000 in 2020 je njihovo število naraslo za 248 % (od 33 na

115), prav tako je naraslo število vzrejenih konj (od tega manjši procent oslov), in sicer za 788 % (od 110 na 977 živali). Zaradi težje pridelave žit prašičereja upada, od leta 2000 do 2020 za 38,7 %. V perutninarstvu prevladujejo perutninske farme za potrebe mesno predelovalne industrije, kjer pitanje temelji predvsem na kupljeni močni krmi. Število rejcev perutnine je od leta 2000 do 2020 upadlo za 60 %.

Sadjarstvo je najbolj razširjeno v občinah Divača in Hrpelje-Kozina. Leta 2005 so se brkinski sadjarji, ki pridelujejo največ češpelj in jabolk, povezali v Brkinsko sadno cesto. Sodelovali so tudi kmetje s turistično dejavnostjo in travniškimi nasadi ter občine Divača, Hrpelje-Kozina, Ilirska Bistrica in Pivka. Projekt, ki se je zaključil 2008, ni dosegel dovolj prepoznavnosti. Starejša generacija sadjarjev opušta dejavnost, zanimanje mladih je majhno.

Vinogradništvo ima na tem območju že več kot dvatisočletno tradicijo. V register pridelovalcev grozdja in vina je vpisanih več kot 800 vinogradnikov z 606 ha vinogradov v vinorodnem okolišu Kras in nekaj manjših delov v vinorodnem okolišu Vipavske doline in Slovenske Istre. Najbolj razširjena je sorta refošk, iz katerega se prideluje geografsko zaščiteno vino Teran ptp. Leta 2004 je bila odprta Kraška vinska cesta, ki povezuje skoraj 170 ponudnikov kraških dobrot, vendar je njeno delovanje v zadnjih letih zastalo, potrebna je celovite prenove. Vinogradniki so skupaj s Kmetijsko zadruogo Vinakras Sežana povezani v Društvo vinogradnikov in vinarjev Krasa, Združenje konzorcij kraških pridelovalcev terana in v Združenje družinskih vinogradnikov. Večina vina se trži na domačem trgu, čedalje več pa se tudi izvažata v sosednje države, pa tudi na druge celine, v Ameriko in Azijo. Med promocijskimi prireditvami ima najstarejšo tradicijo Praznik terana in pršuta v Dutovljah.

	Divjača	Hrpelje - Kozina	Komen	Sežana
Površina v ha	0,69	5,28	227,10	372,88

Tabela 7 - Površina vinogradov v hektarih. Vir: MKGP.

Njivskih površin je malo, so majhne in razdrobljene. Pridelava poljščin je namenjena predvsem samooskrbi in delno za krmo živalim. Nekaj posameznih kmetij je s pravilnim pristopom, znanjem, tehnološkimi in tehničnimi ukrepi uspelo s **pridelavo zelenjave**, kar kaže na možnosti razvoja te dejavnost v prihodnosti.

Pridelava zelišč, dišavnin in začimb, ki so jih v preteklosti za industrijske namene potrebovale tovarne začimb in čajev ter farmacevtska industrija, se je v zadnjih desetletjih skoraj popolnoma opustila. S pobudami posameznih pridelovalcev in povezovanjem avtentičnih kraških vrtov pa je panoga dobila nov zagon, saj so pogoji za vzgojo avtohtonih zelišč ugodni, rastline so tudi bolj kot večina ostalih kmetijskih pridelkov odporne na vremenske spremembe in bolezni. Zeliščarstvo se uspešno povezuje z inovativnimi izobraževanji, kulinaričnimi dogodki in raznoliko turistično ponudbo, njegov potencial pa je še v vzpostavitvi terapevtskih resortov in učnih okolij na podeželju ter ponovnim zasajanjem avtohtonih začimbnic, kot je na primer kraški šetraj, v okolje, ki se zarašča. V zadnjih dvajsetih letih se je razširilo tudi gojenje sivke ter proizvodnja različnih, z njo povezanih produktov.

Čebelarstvo na tem območju ima dolgo tradicijo in je dobro razvito, saj šteje okrog 3.200 panjev, za katere skrbi več kot 70 čebelarjev. Od leta 2000 do 2022 je število panjev naraslo za 688 %, število čebelarjev pa za 189 %. Večina jih je vključenih v Čebelarsko društvo Sežana. Z zagnanostjo in vztrajnostjo so 2013 dosegli, da lahko svoj med označujejo z registrirano zaščiteno označbo porekla Kraški med, katerega kakovost je prepoznavna in cenjena. Čebelarji beležijo donosnost med 25 kg in 35 kg medu na panj ter v povprečju pridelajo na leto okrog 100 ton medu, nekaj cvetnega prahu in matičnega mlečka. Opozarjajo na premajhno zanimanje mladih, ki bi prevzeli čebelarsko dejavnost in tudi nadaljevali z društvenim delom.

Dopolnilne dejavnosti na kmetiji

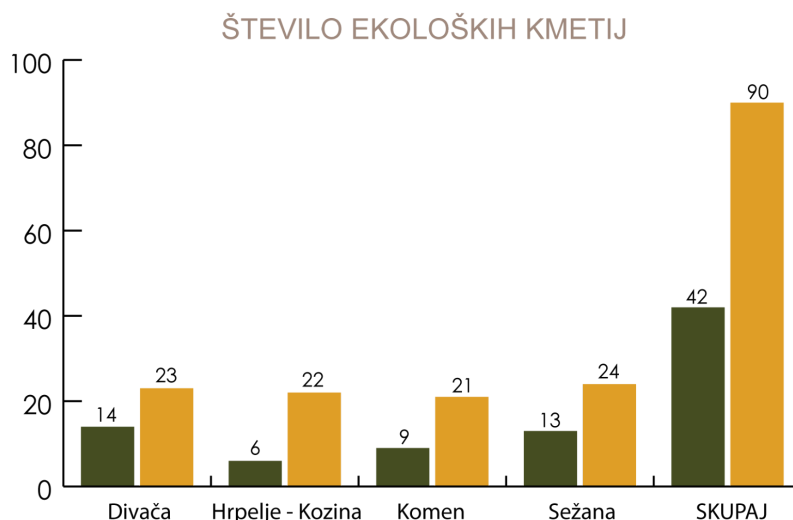
Razvoj dopolnilne dejavnosti na kmetijah pomembno pripomore k ohranjanju kmetijske dejavnosti: pridelki dobivajo dodano vrednost, s kmetijo se lahko preživlja več generacij, s turizmom povezane dopolnilne dejavnosti pa so pogosto edina tovrstna ponudba kraja in prispevek k razvoju celotnega okolja. Najbolj razširjena dopolnilna dejavnost na obravnavanem območju je predelava kmetijskih pridelkov. Sledijo jim storitve s kmetijsko mehanizacijo in opremo. Dobro so zastopane tudi turistične kmetije brez sob, vinotoči in osmice ter kmetije, ki so si uredile prostore za prenočevanje gostov.

Pomembne so tudi druge dopolnilne dejavnosti na kmetijah, kot so prodaja kmetijskih pridelkov drugih kmetij, organiziranje izobraževanj, opravljanje raznih dejavnosti povezanih s tradicionalnimi znanji na kmetijah in druge.

Poseben izziv za kmetije je možnost dopolnilne dejavnosti za socialno oskrbo ostarelih, ki pa zahteva več znanja in dobre prostorske pogoje. Primera na območju Krasa in Brkinov na tem področju še nimamo, čeprav so potrebe velike in bi prav s takim pristopom lahko rešili marsikatero stisko ostarelih na podeželju.

Ekološko kmetovanje

V Sloveniji je bilo leta 2021 5,4 % deleža kmetijskih gospodarstev z ekološkim kmetovanjem ali s kmetovanjem v preusmeritvi (Vir SURS). Ekološka pridelava postaja vedno pomembnejša, kmetije z ekološkimi certifikati imajo dodatne prednosti pri financiranju in možnosti za določitev višjih prodajnih cen, pa vendar rast števila vključenih kmetij ni tako skokovita, kot bi pričakovali. Od leta 2010 do 2020 se je njihovo število povečalo iz 42 na 90 (povprečno za 11,43 % na leto), od leta 2020 do 2021 pa samo za dve kmetiji (Vir: AKTRP).

Graf 8 - Število ekoloških kmetij štirih občin krasa in Brkinov v letih 2010 in 2020. Vir: MKGP.

Največ ekoloških površin je travnikov, nekaj manj njiv s poljščinami. Zaskrbljujoče majhen obseg in zelo počasno povečevanje površin je pri trajnih nasadih in vrtinah, po katerih je največje povpraševanje. Primanjkuje tudi kvalitetnega semenskega materiala. Večjo ekološko pridelavo onemogočajo nizka konkurenčnost zaradi majhne posestne strukture in razdrobljenosti površin. Pri priraji mesa je nižji prirast, zato rejci ne dosegajo konkurenčnih cen. Najšibkejši člen pa je predelava. Število predelovalnih obratov se sicer iz leta v leto povečuje, vendar še ne zadostujejo potrebam po ekoloških proizvodih na trgu. (Vir: Strategija razvoja kmetijstva v občinah Miren-Kostanjevica, Komen, Sežana, Divača, Hrpelje-Kozina; Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije - Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica, Nova Gorica, jesen 2019).

Povezovanje pridelovalcev

Na področju kmetijstva delujejo različna društva. V zadnji treh letih pri upravljanju in članstvu prihaja do menjave generacij, predvsem pri povezovanju vinogradnikov. Povezovanje kmečkih žena je bilo bolj aktivno v preteklosti, ko so bile zelo dejavne pri obogatitvi podeželskih prireditev z domačo kulinariko in folklornimi nastopi. Najbolj aktivno je bilo Društvo kmetov Sežanske regije, ki pa potrebuje pomladitev.

Močna vez med kmeti in lastniki kmetijskih površin so tudi Agrarne skupnosti, ki so s svojimi dejavnostmi in predlogi pogosto gonilo razvoja podeželskega območja. Trenutno jih je registriranih 49: v Občini Divača 7, v Občini Hrpelje-Kozina 20, v Občini Komen 9 in v Občini Sežana 13. Članstvo je različno dejavno, mnoge kmetijske površine se opuščajo, pa vendar se še vedno ohranja tradicija medsebojnega sodelovanja, v kateri prevladuje skrb za skupno dobro. Organizirajo številne prostovoljne aktivnosti za vzdrževanje gozdnih poti, raznovrstne pridobitve vaških skupnosti ter ohranjanje njihovega izročila.

3.8. Turizem

Kraško-brkinske občine so v zgodnji fazi razvoja turizma, kar lahko razberemo iz relativno nizkega števila turistov (3,64 na prebivalca), povprečni dobi bivanja (1,79 dni) in dnevni porabi (50-100 € dnevno), vendar podatki zadnjih let kažejo na rast. Redko poseljena pokrajina, v kateri so še vidni večtisočletni kamniti sledovi bivanja preteklih prebivalcev, skrivnostno kraško podzemlje, izjemna biotska pestrost in vrsta zaščitene naravnih znamenitosti, pohodne in kolesarske poti, odlična kulinarčna ponudba, tradicija osmic in gostoljubnost podeželja so dobra osnova za nadaljnji razvoj trajnostnega turizma. V zadnjih letih je celotna destinacija, ki je svojo barvito ponudbo zaobjela v sloganu *Spoznajte naše prave barve*, naredila velike premike v promociji in trženju, še vedno pa ostajajo neizkoriščeni potenciali v povezovanju vseh deležnikov, izboljšanju kvalitete ponudbe in aktivnostih, ki bi goste na območju zadržale dlje časa.

Kras in Brkini so kot del makrodestinacije Mediteranska Slovenija tesno povezani s sosednjimi območji, saj se po cestnih žilah pretakajo turistični tokovi, ki povezujejo osrednjo Slovenijo (v manjši meri tudi Soško dolino) z obmorskimi kraji Slovenije in Hrvaške, za katere je med domačimi in tujimi gosti še vedno največ zanimanja. Sodelovanje s sosednjo Italijo krepi ustanovitev Geoparka Kras Carso, ki vzpostavlja enotno upravljalno strukturo čezmejnega kraškega območja in bo v prihodnosti bolj učinkovito povezala tudi čezmejno turistično ponudbo.

Med tri največje znamenitosti po številu obiska uvrščamo **Škocjanske jame**, ki po svoji lepoti in skrbnim naravovarstvenim upravljanjem izstopajo med slovenskim jamskimi znamenitostmi, **Kobilarno Lipica**, ki slovi po vzreji avtohtone vrste lipicancev, upravlja s konjušnico, hotelom, pašniki in dodatno turistično ponudbo ter **Štanjel**, očarljivo kraško naselje, ki je ohranilo velik del nekdanje avtentične arhitekture, v katerem se razvija raznolika turistična ponudba.

Razvoj turizma od leta 2021 za vse štiri občine vodi ORA Krasa in Brkinov d.o.o., katere Enota za turizem ima sedež v Štanjelu, turistični informacijski centri pa delujejo še v Rodiku, Sežani, Lokvi in Dutovljah. Podjetniki s področja gostinstva so povezani v Območni obrtno-podjetniški zbornici Sežana. V letu 2022 je bila sprejeta enotna Strategija razvoja in trženja destinacije Kras in Brkini 2022-2028. Celotno območje je sočasno pridobilo zlati znak Zelene sheme slovenskega turizma, do leta 2022 pa je bilo med ponudniki pridobljenih tudi 16 različnih certifikatov z oznako Slovenia Green. Smernice za uravnotežen in odgovoren razvoj se usklajujejo s Slovensko turistično organizacijo in Strategijo slovenskega turizma 2022-2028, ki v ospredje postavlja butično edinstvenost ponudbe s čim manj škodljivimi vplivi na okolje in življenje domačinov.

Namestitve	Gostinska ponudba	Hoteli	Turistične kmetije s sobami	Oddajanje zasebnih sob gostom	Mladinska prenočišča	Druge nastavitve za krajši čas	Postajališča za avtodome
81	148	14	26	35	2	4	6

Tabela 8 - Turistična ponudba v letu 2022. Vir: Strategija razvoja in trženja turizma destinacije Kras in Brkini 2022-2028.

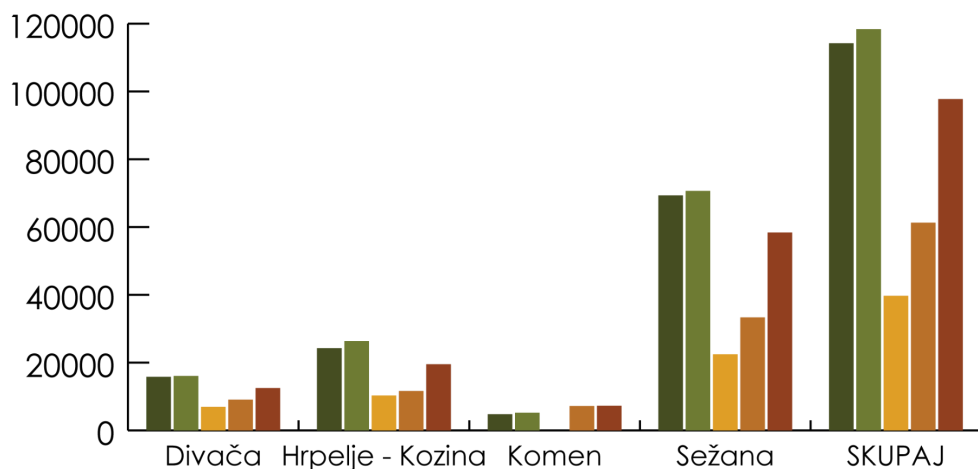
	2019	2020	2021
Število zaposlenih	490	502	459
Dodana vrednost	13.663.879	10.762.650	12.133.635
Prihodki	37.899.637	28.112.584	29.909.235
Število podjetij	459	505	550

Tabela 9 - Tabela ekonomskih kazalnikov v turizmu. Vir: Destinacija Kras in Brkini, Trajnostno poročilo 2023, ORA Krasa in Brkinov d.o.o.

Podatki SURS o prihodih in nočitvah turistov nam kažejo zmerno rast do obdobja pandemijske krize, po kateri se rezultati še niso vrnilo do prejšnjih števil. Delno so razmere zagotovo izboljšali turistični boni. V letu 2022 je celotno območje skupaj zabeležilo 97.744 prihodov (14,44 % manj kot v letu 2018) in 174.635 nočitev turistov, kar je približno enako, kot pred štirimi leti. Povprečna doba bivanja se povečuje in je po zadnjih podatkih znašala 1,79 dni (od leta 2018 je narasla za 17,66 %), največja je v komenski občini (2,29 dni, ostaja na enaki ravni kot 2018), največja rast pa je v Sežani (za 21,13

%). Rezultate lahko pripišemo načrtni promociji celotnega območja in novim oz. prenovljenim nastanitvam, ki so se odprle v zadnjih letih (Hotel Maestoso v Lipici). Največ prihodov je med majem in septembrom (prib. 60 %), z vrhuncem v juliju in avgustu (pribl. 30 %).

PRIHODI TURISTOV

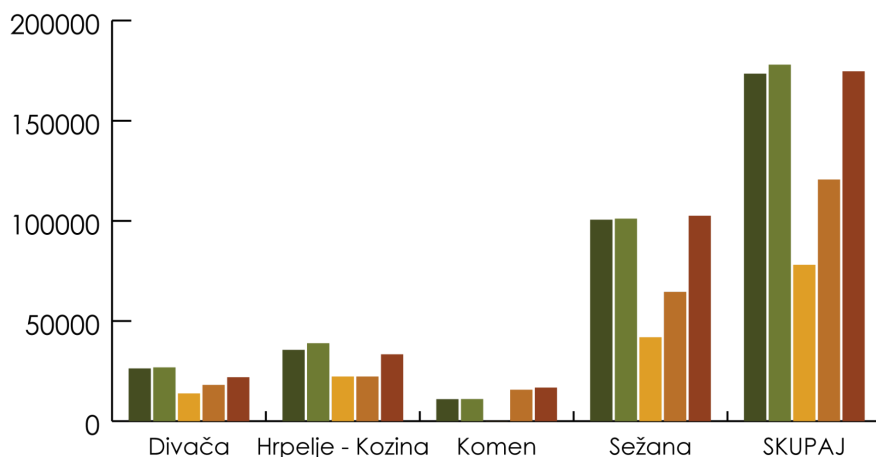

	Divača	Hrpelje - Kozina	Komen	Sežana	SKUPAJ
2018	15836	24275	4787	69348	114246
2019	16081	26386	5220	70685	118372
2020	6945	10300	NI PODATKA	22465	39710
2021	9098	11629	7204	33354	61285
2022	12515	19549	7299	58381	97744

Graf 9 - Prihodi turistov. Vir: SURS.

V letu 2022 je bilo 38 % prihodov domačih gostov (pri nočitvah nekoliko manj - 27 %), 62 % pa tujih, predvsem iz Italije, Nemčije, Francije, Avstrije in številnih drugih držav.

PRENOČITVE TURISTOV

	Divača	Hrpelje - Kozina	Komen	Sežana	SKUPAJ
2018	26.339	35.613	10.968	100.968	173.480
2019	26.879	38.944	11.051	101.078	177.952
2020	13.845	22.320	NI PODATKA	41.892	78.057
2021	18.096	22.286	15.737	64.547	120.666
2022	21.972	33.382	16.734	102.547	174.635

Graf 10 - Prenočitve turistov. Vir: SURS.

Trajnostni turizem je zagotovo ena izmed osrednjih gospodarskih panog, ki lahko pomaga h krepitvi odmaknjenega podeželja, saj je tesno povezan s področji, kot so kmetijstvo, kultura in kulturna dediščina, šport in rekreacijske aktivnosti na prostem, izobraževanje, ustvarjalnost in zdravo življenje. Z vlaganjem v tovrstni turizem se izboljšuje tudi kvaliteta bivanja domačinov. V anketi, izvedeni med 364 prebivalci v 2021 (ORA Krasa in Brkinov d.o.o.), jih 86 % meni, da turizem prinaša več koristi kot slabosti, kar je razvidno tudi iz številnih predlogov za izboljšanje turistične ponudbe, ki so jih udeleženci navedli na delavnicah ob pripravi te strategije.

Podeželski prebivalci si na področju razvoja turizma želijo:

- ohranjati svoja tradicionalna znanja (kamnoseštvo, pletarstvo, klekljarstvo, zeliščarstvo, kletarstvo ipd.),
- vzpostaviti več novih pohodnih, kolesarskih in konjeniških poti, nadgraditi že obstoječe,
- omogočiti boljše pogoje za prodajo domačih pridelkov in izdelkov,
- organizirati več javnih prireditev, dogodkov in delavnic, ki povezujejo skupnost in hkrati omogočajo boljši stik med ponudbo območja in obiskovalci,
- ohraniti kulturno dediščino, povezano z različnimi zgodovinskimi objekti ter ključnimi dogodki (npr. 1. sv. vojna), ki so lahko odlično predstavljeni v lokalnih muzejih in javno predstavljenih zbirkah,
- obnavljati vodne vire ter zgraditi poletne vodne rekreativne površine (sonaravni bazen), kar najbolj pogrešajo mladi,
- terapevtski turizem in ponudba programov selfnessa in poglobljenih doživetij,
- lovski turizem,
- več prenočitvenih in gostinskih kapacitet, hostel v Sežani,
- vodeno pohodništvo s turističnim vodnikom po tematskih poteh odročnih krajev,
- podeželski glamping z bazenom, jacuzzijem in savno,
- fontano vina v Bunčetovi domačiji, Hišo terana in pršuta v Križu, ...

Na lokalnih območjih deluje vrsta turistično-razvojnih društev, v vseh štirih občinah pa Društvo turističnih vodnikov Krasa in Brkinov, v katerem je v letu 2023 včlanjenih 80 licenciranih vodnikov (tudi iz Občine Miren-Kostanjevica), ki so pomembni deležniki v oblikovanju ponudbe.

Mnogi vidijo podjetniške priložnosti v vzpostavitvi kampov, postajališč za avtodome, hostlih za mlade, oddajanju sob in apartmajev, pogrešajo pa tesnejše povezovanje med glavnimi turističnimi atrakcijami in malimi ponudniki. Velika ovira je tudi slab javni prevoz. Delno ga blažijo mesta za izposajo koles (na 19 lokacijah je na voljo 118 koles) ter priložnostni avtobusni prevozi ob večjih prireditvah.

V zadnjih letih so bili veliki premiki narejeni na področju digitalizacije, vzpostavljanju novih rekreativnih površin, tematskih poti, muzejev ter organiziranju prireditev, zasnovanih na nesnovni kulturni dediščini. Številne prejete nagrade potrjujejo večletne napore občin, ponudnikov in prebivalcev za boljši turistični razvoj.

3.9. Izobraževanje

Izobrazbena struktura prebivalstva v celotni Obalno-kraški regiji se izboljšuje, skladno s slovenskim povprečjem se povečuje tudi delež višje in visoko izobraženih, zmanjšuje pa se delež najmanj izobraženih z osnovnošolko izobrazbo ali manj. Možnosti formalnega izobraževanja so na kraško-brkinskem delu regije slabši, dobro pa je poskrbljeno za predšolsko in osnovnošolsko vzgojo.

V vrtce je vključenih pribl. 77 % otrok, kar je za 4,4 % manj od slovenskega povprečja (81,4 %). Osnovne šole so v vseh večjih urbanih naseljih: Sežani, Divači, Hrpeljah in Komnu. Poleg tega ima vsaka šola še svoje podružnične šole v manjših naseljih. Skupaj jih obiskuje 2.280 otrok. (Vir: Surs 2021)

Nabor srednješolskih programov je majhen. V letu 2021 je bilo na območju približno 800 dijakov, od tega polovica iz Sežane in polovica iz vseh treh ostalih občin. Srednja šola s tremi programi je samo v Sežani, izobražuje pa gimnazijske maturante, ekonomske in aranžerske tehnike. Pouk je organiziran dopoldne, razen nekaterih izbirnih predmetov v četrtem letniku gimnazijskega programa in popoldanskih interesnih dejavnosti. Iz smeri Ajdovščina, Vipava, Ilirska Bistrica, Hrpelje-Kozina, Komen in Dutovlje dijake pripelje avtobus pred šolo in jih izpred šole tudi odpelje domov. Iz smeri Nova Gorica, Pivka in Postojna pa prihajajo dijaki v šolo z vlakom. Zaradi oddaljenosti se mnogi dijaki ne morejo udeležiti popoldanskih pristočasnih dejavnosti, ki jih organizirajo društva in ustanove predvsem v Sežani (športne aktivnosti, glasbena šola, programi Mladinskega centra Podlage in podobno). Mladi s tega območja se sicer vpisujejo tudi na druge srednje šole, največ v sosednjih regijah.

Primanjkuje dodatnih dejavnosti za popularizacijo kmetijstva in s kmetijstvom povezanega podjetništva, zato ni presenetljivo, da se mladi redkeje odločajo za poklicno pot na kmetijah, težko pa jih je navdušiti tudi za delo v deficitarnih poklicih.

Višja strokovna šola, ki je bila v začetku leta 2008 ustanovljena v okviru javnega zavoda Šolski center Srečka Kosovela Sežana, deluje v prostorih Visokošolskega središča Sežana. Izvaja dva izobraževalna programa. Študij je organiziran v dveh letnikih. Izobraževalni proces temelji na prepletu teoretičnih znanj in obrtnih veščin, zato je organiziran v obliki predavanj, seminarjskih in laboratorijskih vaj. V vsakem študijskem letu izvedejo tudi 10 tednov praktičnega izobraževanja v podjetjih ali pri obrtnikih.

Število študentov je sicer primerljivo s slovenskim povprečjem (39 na 1000 prebivalcev), odstopa le občina Hrpelje-Kozina (29 na 1000 prebivalcev), v tej občini je manjše tudi število diplomantov (5 na 1000 prebivalcev).

	Divača	Hrpelje - Kozina	Komen	Sežana	Obalno - Kraška regija
Število enot vrtca	2,00	2,00	2,00	6,00	54,00
Št. otrok v vrtcih	171,00	188,00	129,00	500,00	4.359,00
% otrok vključenih v vrtce %	75,00	82,00	78,00	73,00	78,00
Št. učencev v osnovnih šolah 2021/22	430,00	390,00	300,00	1.160,00	10.279,00
Št. dijakov v srednjih šolah 2021/22	120,00	150,00	130,00	400,00	3.643,00
Št. študentov na 1000 prebivalcev	39,00	29,00	38,00	39,00	30,00
Št. diplomantov na 1000 prebivalcev	8,00	5,00	9,00	8,00	6,00
Osnovnošolska izobrazba ali manj	854,00	1.070	705,00	2.657	22.407
Srednješolska izobrazba	2.010	2.215	1.632	6.324	53.618
Višješolska izobrazba	808	874	788	2.826	25.660

Tabela 10. Vir: SURS za leto 2021.

V Sežani deluje Mladinski center Podlaga, kjer se mladi lahko družijo in hkrati kreativno preživljajo prosti čas. Organizirajo koncerte, gledališke predstave, potopisna predavanja, ustvarjalne delavnice, izobraževanja, predstavitve domače klubske scene, razstave, tematske večere, filmske projekcije, tečaje in razne delavnice. Nudijo prostore raznim svetovalnicam, info točkam, izobraževalnim dejavnostim in drugim mladinskim organizacijam, trudijo se tudi za mednarodno povezovanje. Vendar pa tovrstno središče ne pokrije potreb vseh štirih občin. Njihovih aktivnosti se udeležuje predvsem manjši del mladine iz Sežane.

Na področju glasbenega izobraževanja deluje Glasbena šola Sežana, ki ima organizirano izobraževanje na matični glasbeni šoli v Sežani, oddelku v Divači in na Kozini ter v podružnici Komen.

Poučujejo igranje na raznovrstne inštrumente, v okviru šole pa delujejo tudi godalni, pihalni in harmonikarski orkester.

Pestre programe za predšolske in šolske otroke ponuja Medobčinsko društvo prijateljev mladine iz Sežane. Društvo sodeluje s strokovnimi službami in z vsemi vzgojno-izobraževalnimi institucijami, zavodi, društvi ter organizacijami v občinah Krasa in Brkinov, ki delujejo v dobrobit otrok, mladostnikov in njihovih družin. Še posebej se posvečajo otrokom, ki so zaradi svoje drugačnosti izolirani. Organizirajo letovanja, počitniško varstvo, učno pomoč, ustvarjalne delavnice ter so dejavni v številnih projektih na nacionalnem nivoju. Njihov največji izziv je v zadnjih letih pomanjkanje prostovoljcev, ki prihajajo predvsem v času obvezne študijske prakse, kasneje pa jih je težko motivirati za delo. Med mladimi udeleženci je zelo malo otrok priseljencev, ker zaradi tujega državljanstva nimajo pravice do brezplačnih programov. Pridružijo se lahko le z doplačilom staršev.

Za otroke s posebnimi potrebami je poskrbljeno v Centru za usposabljanje Elvira Vatovec Strunjan, ki v letu 2023 praznuje 70-letnico delovanja. Od leta 1975 deluje enota tudi v Divači, kjer izvajajo Posebni program vzgoje in izobraževanja. Leta 2010 so se preselili v nove prostore, trenutno prihajajo učenci iz občin Divača, Ilirska Bistrica in Sežana. Sodelujejo v mednarodnem projektu Ekošola, izvajajo terapije s konji, se udeležujejo Specialne olimpiade Slovenije in odlično sodelujejo z lokalnim okoljem.

Ljudska univerza Sežana ima pomembno vlogo v izobraževanju odraslih. Omogoča jim pridobivanje dodatne izobrazbe in drugih poklicnih kompetenc, izvaja različne tečaje, delavnice in usposabljanja, nudi oporo podjetjem pri razvoju kadrov ter upravlja s Kosovelovo spominsko sobo. V zadnjem obdobju se posebej posveča dodatni ponudbi za odrasle v tretjem življenjskem obdobju in povezovanju teh z mlajšimi generacijami ter sodeluje v projektih, ki so namenjeni mladim. Ob podpori občin širi svoje aktivnosti na celotno območje Krasa in Brkinov ter si prizadeva okrepiti sodelovanje v partnerskih projektih, s katerimi lahko celotnemu območju ponudi kar najbolj raznolike dejavnosti.

Na področju izobraževanja upokojencev je dejavna Univerza za tretje življenjsko obdobje Kras. Že vrsto let vodijo pester nabor programov, dogodkov in izletov, ki omogočajo sproščeno druženje. Spodbujajo zdrav življenjski slog ter osebno rast, kar nekaj njihovih članov je priseljencev iz drugih krajev Slovenije.

Izredno izobraževanje za trgovca, ekonomskega tehnika, ekonomista in logističnega inženirja ponujajo v izobraževalnem zavodu Memory z enotama v Dutovljah in Kopru. Izvajajo tudi različne tečaje, seminarje, projektno učenje za mlajše osebe in socialno aktivacijo.

3.10. Kulturna dediščina in kulturne dejavnosti

Bogastvo kulturne dediščine vedno bolj pridobiva na vrednosti. V preteklih letih se je za obnovo in ohranjanje zavzemala predvsem stroka in posamezne lokalne iniciative, zdaj pa vedno več pobud prihaja tudi iz vaških skupnosti, kar je gotovo rezultat številnih projektov, izobraževanj in ozaveščanj, ki so kljubovali željam po sodobnem načinu življenja, modernim arhitekturnim posegom in gospodarskim interesom. Med najbolj avtentično ohranjenimi naselji je Štanjel, ki je zaščiten kot celota in se ponaša z ohranjenimi plastmi več tisočletne zgodovine.

V registru kulturne dediščine je na obravnavanem območju registriranih več kot 900 enot, v katerih so zabeležena arheološka najdišča, stavbe, spominski objekti, naselja, parki in elementi kulturne krajine. Kot nesnovna dediščina so vpisane 4 enote: Spletanje cvetličnih venčkov sv. Ivana, Škoromatija, Tradicionalna reja in vzreja lipicancev v Kobilarni Lipica in Veščina suhozidne gradnje. Slednji dve sta tudi na seznamu UNESCO. Za interpretacijo in predstavitev premične kulturne dediščine so pomembni muzeji v Štanjelu, Lipici, Škocjanskih jamah in drugod. Ljubiteljska društva in vaše skupnosti ohranjajo tradicionalne šege in navade. Na območju deluje več pihalnih orkestrov, folklornih skupin in pevskih zborov, ki ohranjajo tradicijo ljudskega petja, plesa, glasbe, ustnega izročila in lokalnega narečja. V bogato zapuščino prednikov se uvršča tudi tradicionalna gastronomija, ki je vključena v različno kulturno in turistično ponudbo. Med prireditvami, ki načrtno predstavljajo kulturne in naravne vrednote tega prostora, lahko izpostavimo Festival kraške gmajne, ki s povezavo organizatorjev in izvajalcev pripravlja pester nabor dogodkov, predavanj, izobraževanj in delavnic.

Kulturnim dogodkom je v občinskih središčih namenjenih več objektov. V posameznih naseljih so še vaški kulturni domovi s prostori za različne prireditve, večja praznovanja in občinske dogodke. Osrednje in edino poklicno kulturno središče je Kosovelov dom v Sežani z rednimi koncertnimi, gledališkimi in filmskimi programi ter likovnimi in fotografskimi razstavami.

Območje nima svojega poklicnega gledališča, je pa zelo razširjeno pestro delovanje ljubiteljskih kulturnih društev, ki so povezana v Javnem skladu za kulturne dejavnosti, območni izpostavi Sežana za vse štiri kraško-brkinske občine. Pod njegovim okriljem deluje več kot 50 društev in 20 šolskih skupin. Njegova vloga je predvsem nudenje strokovne podpore in razvoj dejavnosti na različnih področjih delovanja. Z njegovo pomočjo so organizirana različna območna, regijska in državna srečanja, pevske revije, festivali, podelitve nagrad, razstave, delavnice in izobraževanja. Za bolj uspešno delovanje in podporo društvom bi nujno potrebovali prostore, ki bi jih društva lahko uporabljala za priprave, izobraževanja, nastope in druženja. Za celotno koordinacijo društev vseh štirih občin je zaposlena samo ena oseba, ki deluje v sežanski pisarni.

Za kulturo je velikega pomena tudi Kosovelova knjižnica, ki ima tri podružnice: v Divači, Kozini in Komnu. Knjižnica, poleg izposoje knjig in CD/DVD-jev, pripravlja tudi različne razstave, pogovorna srečanja in pravljичne ure za najmlajše. V knjižnici se nahaja tudi Kosovelova študijska soba, kjer je na ogled stalna razstava Kosovelovih del in literarnih študij ter fotografsko gradivo o pesniku. Prav tako je v njihovem upravljanju tudi Kosovelova domačija v Tomaju.

Občine Divača, Hrpelje-Kozina in Sežana imajo sprejete programe za kulturne dejavnosti. Razvojni potenciali se kažejo v mednarodnih projektih in prireditvah, v povezovanju kulture in turizma, v neizkoriščenih možnostih povezovanja, v medkulturnem in medgeneracijskem sodelovanju, v uvajanju novih tehnologij, širitvi dogodkov iz centrov na periferijo, v oblikovanju središča za medkulturno povezovanje, ki bi pomagalo k integraciji vse večjega števila tujih priseljencev, ter številnih drugih možnostih razcveta kulturnih dejavnosti.

3.11. Društva

Na območju LAS Krasa in Brkinov je registriranih 312 društev, ki pomembno vplivajo na razvoj. Po podatkih Ajpesa jih je v začetku leta 2023 v občini Divača delovalo 49, občini Hrpelje-Kozina 57, občini Komen 43, občini Sežana pa 163. Skupno število je v zadnjih desetih letih naraslo za 23. Pokrivajo različna področja delovanja: kultura, šport, turizem, razvoj podeželja, kmetijstvo, zelo številna pa so tudi upokojenska, gasilska in lovska društva. Mnoga med njimi so bila pobudniki ter partnerji v številnih izvedenih projektih LAS. Omogočajo ustvarjalno druženje, gojijo prostovoljske vrednote in so pogosto gonilna sila organizacije dogodkov in razvojnih iniciativ.

V vseh štirih občinah je bila izražena potreba po dodatnih prostorih in posodobljeni opremi za delovanje. Mnoga društva namreč delujejo v zelo skromnih razmerah ali pa za izvajanje svojih aktivnosti celo najemajo druge prostore. Primanjkuje usposobljenih poklicnih mentorjev, ki lahko uspešno koordinirajo prostovoljce, šibko je povezovanje z gospodarstvom. Tri občine v obalno-kraški regiji se ponašajo z nazivom Prostovoljstvu prijazna občina, ki ga podeljuje Slovenska filantropija, kar pa vendarle kaže na naklonjenost občinskih uprav društvemu delu. To so občine Divača, Hrpelje-Kozina in Sežana.

3.12. Šport

Na področju športa je najbolj aktiven Zavod za šport, turizem in prosti čas Sežana, ki skrbi za vzdrževanje športnih, mladinskih, turističnih in drugih objektov v Občini Sežana, povezuje in animira športna društva na celotnem kraško-brkinskem območju, posebej pa se posveča športni vzgoji mladih. Poleg Športnega centra v Sežani upravlja še z Mladinskim centrom Podlaga in Mladinskim hostlom Pliskovica. Zadolženi so tudi za gradnjo novih športnih površin, za rekreacijo različnih starostnih skupin, prizadevajo si za rast športne kulture in ozaveščanje prebivalstva. Posebej za mlade je njihovo delo izjemnega pomena, saj ponuja aktivno preživljanje časa, krepitev telesnega zdravja in športnega duha.

Pod njegovim okriljem deluje Športna zveza Občine Sežana (ŠZS), v katero je včlanjenih 36 društev oziroma klubov. Skupaj s soorganizatorji pripravljajo občinska, medobčinska, področna ter regijska tekmovanja. S projektom Razgibajmo Kras promovirajo športne dejavnosti v vseh štirih občinah.

Njihova glavna ciljna publika so športno neaktivni prebivalci Krasa vseh starostnih skupin, ki se želijo vključiti v redne vadbe.

Želje po urejenih športnih igriščih in rekreacijskih površinah so skoraj v vseh večjih naseljih, saj so to hkrati tudi zbirališča za mladino. Občina Hrpelje-Kozina je tako v letu 2022 odprla sodoben večnamenski Park Žaga z obsežnimi športnimi površinami, poligonom za vožnjo s kolesi, igrali, sprehajalnimi potmi in kolesarskimi stezami za otroke, svoj kotiček s peskovnikom pa so dobili tudi najmlajši. Športno-rekreacijski park z novo dvorano načrtuje tudi Občina Komen.

Na kraško-brkinskem območju so priljubljena še jamarska in balinarska društva, plezanje, lokostrelstvo, številni dvoranski športi, golf ter številne druge rekreativne dejavnosti.

3.13. Zdravstvo

Podeželski način življenja, odlična kvaliteta lokalno pridelane hrane, čist zrak in voda ugodno vplivajo na zdravje prebivalcev tega območja. Pa vendar sodoben način življenja in podnebne spremembe kažejo na vrsto novih zdravstvenih izzivov:

- Breme bolezni zaradi podnebnih sprememb se iz leta v leto povečuje, najbolj je obremenjujoče za starejše, ljudi s pridruženimi boleznimi, za kronične bolnike, nosečnice, otroke in druge socialno izključene skupine prebivalstva. Zaradi vročinskih valov se povečuje umrljivost ter število okužb s patogeni, ki se ob povišanih temperaturah ugodneje razvijajo.
- Povečuje se izpostavljenost številnim kemikalijam, kar lahko povzroča različne kronične bolezni, kot so nevrološke motnje in vpliv na razvoj še nerojenih otrok.
- Slovenci v povprečju popijemo 1 l vode na dan, zato je zaskrbljujoč podatek, da se v vodah čedalje bolj kopičijo mikroplastika in ostanki zdravil, ki lahko zaidejo tudi v pitno vodo, kar lahko povzroča hormonske motnje in širjenje bakterij, ki so odporne na antibiotike. (Vir: NIJZ, 2023)

Podatki kažejo na prešibko preventivno delovanje na področju varovanja zdravja in pomanjkanje specializiranih programov, predvsem pri duševnem zdravju. Po mnenju strokovnih sodelavk Centra za socialno delo Južna Primorska, OE Sežana, se izrazito povečujejo potrebe po kvalitetni psihoterapevtski obravnavi, ki bi omogočila dolgoročne rešitve psihičnih stisk.

Področje zdravstva na območju LAS Krasa in Brkinov pokrivata Zdravstveni dom Sežana ter Bolnišnica Sežana. Zdravstveni dom Sežana nudi ambulantno-dispanzersko zdravstveno varstvo z nujno pomočjo, reševalno ter stomatološko službo. Najbližji bolnici za vse nadaljnje preiskave in bolnišnično zdravljenje sta Splošna bolnišnica dr. Franca Derganca Šempeter ter Splošna bolnišnica Izola. Zdravstveni dom Sežana ima sedež v Sežani, v ostalih občinah pa delujejo zdravstvene postaje (v Hrpeljah, Divači, Komnu, Dutovljah in splošna ambulanta v Senožečah). V Sežani, Divači, Komnu in Dutovljah so tudi lekarnе, ki delujejo v okviru Kraških lekarn Ilirska Bistrica. Lekarna v Hrpeljah spada pod okrilje Obalnih lekarn Koper.

Največji zavod na področju zdravstva je Bolnišnica Sežana, ki je hkrati tudi največji javni zaposlovalec kraško-brkinskega območja. Zgrajena je bila že leta 1939 za potrebe zdravljenja in rehabilitacije bolnikov s pljučnimi boleznimi, njene dejavnosti v sedanjem času pa obsegajo predvsem bolnišnično zdravstveno dejavnost, podaljšano splošno bolnišnično zdravljenje, specialistično ambulantno in bolnišnično dejavnost na področju zdravljenja kroničnih pljučnih bolnikov.

3.14. Odpadki

V letu 2022 je bilo na območju vseh štirih občin (Občine: Sežana, Divača, Komen, Hrpelje-Kozina) skupaj zbranih ter obdelanih ali odloženih 8.752.155 kg odpadkov. Za to področje je zadolžena Komunala Sežana, ki upravlja s centrom za ravnanje odpadkov CERO Sežana in tremi občinskimi zbirnimi centri za individualni dovoz odpadkov.

Posebnost v primerjavi z večino ostalih območij v Sloveniji je zbiranje gospodinjskih odpadkov zgolj na ekoloških otokih, ne pa z individualnimi zabojniki po sistemu od vrat do vrat, ki se ne obnesejo v močni kraški burji. Mnoge stare vasi tudi nimajo primernih ulic za prehod komunalnih vozil. Po zakonodaji mora biti ekološki otok na voljo za vsaj vsakih 500 prebivalcev, na območju Krasa in Brkinov pa so razporejeni na pribl. 100 prebivalcev. Konec leta 2022 je bilo tako postavljenih 323

takšnih zbiralnic za ločevanje odpadkov: v Občini Divača 58, v Občini Hrpelje-Kozina 60, v Občini Komen 55 in v Občini Sežana 150. Pri takem načinu zbiranja pa je težje nadzorovati pravilnost ločevanja. Kljub rednemu ozaveščanju, informiranju in različnim akcijam, uporabniki odpadke med zabojniki mešajo. Pričakovali bi, da bo vsaj na podeželju manj bioloških odpadkov in zavržene hrane, pa ni tako.

Po letih povečanja procenta ločeno zbranih odpadkov je v letu 2022 zabeležen malo višji procent ločenega zbiranja, in sicer 68,81 % (v 2021 66,86 %, v 2020 68,97 %, v 2019 pa 67,44 %). Na ekološke otoke ljudje odlagajo tudi odpadke, ki tja ne sodijo, na primer mešane komunalne odpadke, kosovne in nevarne odpadke ter odsluženo elektronsko opremo.

	2019 (v kg)	2020 (v kg)	2021 (v kg)	2022 (v kg)
Vsi zbrani odpadki	8.260.892	8.547.272	8.641.524	8.752.155
Odpadki oddani v predelavo	5.570.832	5.895.432	5.778.064	6.022.595
Odpadki oddani na obdelavo pred odlaganjem na odlagališče	2.690.060	2.651.840	2.863.460	2.729.560

Odpadki oddani v predelavo:	2019 (kg)	2020 (kg)	2021 (kg)	2022 (kg)	Dnevno povprečje
Papir in karton	946.053	889.412	1.001.192	1.119.405	4,2 t/dan
Mešana embalaža	1.615.540	1.658.460	1.422.282	1.632.010	6,2 t/dan
Steklena embalaža	554.970	526.520	458.140	534.380	2 t/dan
Kuhinjski organski odpadki	1.312.170	1.356.470	998.400	3.307.760	4,9 t/dan
Sveče	9.160	16.880	14.600	10.180	
Kovine	163.530	180.620	190.390	140.180	
Odpadni les	277.080	562.360	665.000	558.380	
Trda plastika	52.400	72.140	91.030	60.960	
Ravno steklo	40.820	27.500	56.520	14.850	
Izrabljene avtomobiljske gume	13.080	29.880	33.380	27.420	
Nevarni odpadki	74.879	59.960	51.190	43.320	
Električna in elektronska oprema	78.570	145.730	156.460	122.170	
Kosovni odpadki	217.380	209.900	204.840	146.420	
Gradbeni odpadki	149.680	127.680	153.680	189.800	
Gradbeni odpadki, ki vsebujejo azbest	65.520	31.920	112.760	46.060	
Zeleni odrez			168.200	69.300	
SKUPAJ	5.570.832	5.895.432	5.778.064	6.022.595	

Tabela 11 in 12. Vir: Letno poročilo 2021 in 2022, Komunala Sežana.

V letu 2022 je nastalo za 1,3 % odpadkov več kot v letu 2021. Prav tako se je v primerjavi z letom 2021 povečal delež ločeno zbranih odpadkov, ki so bila oddana v predelavo, in sicer za 4,2 %, medtem ko se je delež odpadkov oddanih v obdelavo pred odlaganjem (ostanek komunalnih odpadkov) zmanjšal kar za 4,9 %.

Vse štiri občine trenutno nimajo centra za ponovno uporabo, kakršni se že pojavljajo drugod po Sloveniji, ki zbirajo, popravljajo in nudijo v ponovno uporabo oblačila, pohištvo, še delujoče

gospodinjske aparate in otroško opremo. Zanimiva bi bila tudi izposojevalnica rabljenih aparatov, pripomočkov.

Zaradi pomanjkanja ponudnikov obdelave bioloških odpadkov v Sloveniji, trenutno biološki odpadki potujejo na predelavo v tujino. Spodbuja se hišno kompostiranje gospodinjestev (kjer je to možno), ob tem si lahko uporabniki znižajo stroške ravnanja s komunalnimi odpadki, z oddajo izjave o hišnem kompostiranju. Take vloge se tudi preverja na terenu s kontrolo kompostnika. Trenutno uveljavlja kompostiranje 269 gospodinjestev (1,07 %).

V Občini Sežana bi bilo možno postaviti kompostarno, ki bi lahko predelovala organske odpadke za vso Primorsko. Potrebovali bi tudi sodoben obrat za predelavo gum, ki ne grede v sežig, temveč se pretvorijo v osnovne sestavine. Takšne dejavnosti so v lokalnih skupnostih slabo sprejete zaradi možnosti smradu, občutljivosti podzemlja na morebitna onesnaženja in podobnih okoljskih izzivov. V prihodnosti se bodo odpirala tudi vprašanja predelave sodobnih tehnoloških odpadkov, kot so na primer vse bolj pogoste fotovoltaične celice.

3.15. Oskrba s pitno vodo

Voda ima na Krasu že od pradavnine poseben pomen. Kamnita pokrajina s porozno površino, na kateri padavine hitro poniknejo v podzemlje, je bila vedno zahtevna preizkušnja za tukajšnje prebivalce, posebej v vročih in sušnih poletjih. Izviri so bili v tem predelu zelo redki, bolj pogosto se začnejo pojavljati šele v Brkinih. Gradnja zmogljivostnega vodovoda, ki lahko pokrije naselja vseh štirih občin in še del občine Miren-Kostanjevica, je bila velik podvig, ki se je z načrtovanjem in raziskovanjem podzemnih voda začel v 80-tih letih prejšnjega stoletja. Z vzpostavitvijo vodovoda so se zelo izboljšali pogoji za vsakdanje življenje, predvsem pa za kmetijstvo in gospodarstvo.

Pooblaščen upravljalec javnega vodooskrbnega sistema je Kraški vodovod Sežana, d. o. o., ki poleg oskrbe z vodo skrbi še za odvajanje in čiščenje odpadnih voda. Osrednje črpališče je v Klaričih blizu vasi Brestovica pri Komnu. Voda priteka tja z več strani, predvsem iz Vipavske doline in Doberdobskega jezera. Tri vrtine so zgrajene na nadmorski višini 16 metrov, tik ob državni meji z Italijo, pripravljajo pa tudi pogoje za vzpostavitev četrte. Vodno dovoljenje omogoča črpanje 500 litrov na sekundo, izkoriščajo povprečno 100 do največ 250 litrov na sekundo. Zaloge kvalitetne pitne vode so torej zelo velike in po potrebi omogočajo oskrbovanje tudi sosednjih italijanskih krajev. V zadnjih letih se je povečala poraba med kmeti, ki želijo v sušnih obdobjih zalivati svoje pridelke. Namakanje sicer ni običajno, največji porabnik vode pa je turistični kompleks ob Kobilarni Lipica. Večji porabniki bi si sicer lahko vzpostavili svoja črpališča, vendar so gradbeni posegi in kasnejše vzdrževanje dražji, kot cena vode iz javnega vodovoda.

Z vodo iz lokalnih vodnih virov, ki niso del javnega vodovoda, se oskrbuje le še nekaj vasi, predvsem v višje ležečih krajih na območju Brkinov in Vrhov, pogosto so neustrezne kakovosti in izdatnosti, pa tudi upravljanje z njimi je pomanjkljivo. Zelo redka pa so manjša naselja, ki so povsem odvisna od lastnih zbiralnikov kapnice.

Čeprav je oskrba z vodo trenutno zanesljiva, pa ima tudi svoja ranljiva področja:

- napajanje je zaenkrat zagotovljeno samo iz enega vira;
- klimatske spremembe lahko zelo povečajo povpraševanje ali kako drugače nepričakovano zmanjšajo zaloge,
- možna so nepredvidena onesnaženja,
- stroški dobave naraščajo in so povezani tudi z naraščanjem stroškov električne energije.

Izzivi v prihodnosti so predvsem v povezovanju sosedskih območnih vodovodnih sistemov, ki bi si lahko pomagala v kriznih primerih ter v pripravi akcijskih načrtov za varovanje virov.

3.16. Ranljive in izpostavljene skupine

Najboljši pregled nad najpomembnejšimi področji socialnega varstva za različne skupine prebivalcev ima Center za socialno delo (CSD) Južna Primorska, Enota Sežana, ki pokriva vse štiri občine obravnavanega območja. Njihovi programi po oceni dosežejo približno 50% občanov, ki potrebuje pomoč. Mnoga naselja na podeželju so odmaknjena in zato njihove strokovne delavke in delavci težje zaznajo stiske. Nanje jih opozarjajo različne javne institucije, ambulante, šolske pedagoške službe,

patronažne sestre, vaške in krajevne skupnosti, pogosto na pomoč pokličejo tudi sosedje in sorodniki. Med največjimi potrebami je pomanjkanje dostopne psihoterapevtske obravnave, saj so čakalne vrste v javnem zdravstvu tako dolge, da ne zmorejo reševati vseh akutnih psihičnih stisk.

V zadnjih sedmih letih se je nabor ranljivih skupin razširil. Poleg starejših prebivalcev, mladih, žensk na podeželju, ljudi s težavami v mentalnem zdravju ter invalidov, se povečujejo primeri odvisnikov, brezdomcev in migrantov. Med prebivalce, ki se težje vključujejo v skupnost, lahko prištejemo še tuje priseljence.

Hkrati s potrebami na terenu so se okrepile tudi javne in zasebne organizacije, ki se trudijo za boljšo kvaliteto življenja starostnikov ter prebivalcev s težavami ali motnjami v duševnem zdravju. Poleg sežanske enote CSD Južna Primorska delujeta na tem področju Varstveno-delovni center Sežana, Dom upokojencev Sežana in Dom na Krasu Dutovlje z ločeno bivalno enoto za 13 stanovalcev ter enotama v Sežani in Postojni (do konca leta 2024 naj bi se v bivalne enote preselilo še preostalih 70 varovancev). V Štorjah je bilo že leta 1998 ustanovljeno neprofitno društvo Vezi. Na območju Krasa in Brkinov vodi 7 stanovanjskih skupin in tri dnevne centre. Svoje delovanje je razširilo z ustanovitvijo socialnega podjetja Kmetija Brinjevka, Zavoda za predelavo hrane in turizem Bodika ter podjetja Vezi Vizija d.o.o., ki v Občini Divača nudi pomoč na domu. Na območju Krasa deluje Regijska varna hiša Kras, namenjena ženskam, največkrat z otroki, ki se morajo zaradi nasilja umakniti iz domačega okolja. Povečuje se tudi število migrantov, ki prečkajo naše občine zaradi iskanja boljših življenjskih razmer v Italiji ali drugih evropskih državah. Največje težave so z otroki in mladostniki do 18 let, ki potujejo brez spremstva odraslih. Po obravnavi na sežanski enoti CSD Južna Primorska so začasno nameščeni v državne krizne centre za otroke in mladostnike.

Na področju boljše socialne vključenosti si prebivalci želijo:

- vzpostavitev medgeneracijskih centrov (Avber, Štjak, Zavrhek, Barka, ...),
- aktivno medgeneracijsko sodelovanje, podkrepjeno s prostovoljci, društvi in javnimi deli,
- prenos znanj, tradicij, kompetenc na nove generacije,
- ureditev medgeneracijskega parka med Bolnico Sežana, Domom upokojencev in vrtcem (igrišče je potrebno obnoviti),
- učenci bi lahko eno uro na teden sodelovali v domu upokojencev - skupaj brali, igrali karte, šah, družabne igre, ...in obratno: starejši iz doma upokojencev bi brali otrokom iz vrtca,
- boljše obveščanje prebivalcev po krajevnih skupnostih,
- boljše povezovanje društev,
- igrišče in varstvo za otroke s posebnimi potrebami v Kozini,
- več stanovanj za mlade, odkupi in prenove starih hiš ter več zazidljivih parcel za mlade družine,
- več primernih prostorov za druženje mladih,
- krepitev festivala Mladifest,
- nove izobraževalne metode za otroke ter turistične, verske, kulturne in pedagoške delavce,
- programi za krepitev digitalne pismenosti,
- vzpostavitev podeželskih coworking prostorov s subvencionirano najemnino za olajšano delovanje nevladnega sektorja.

Mladi

Najbolj kritično obdobje pri otrocih in mladostnikih v starostni skupini od 15-24 let se pojavlja ob prehodu iz osnovne šole v nadaljnje šolanje in zaposlovanje. Pestrost poklicev in delovnih mest se sicer izboljšuje, še vedno pa je premajhna, da bi si lahko delovno okolje po svojih željah izbirali v domačih krajih. Zato iščejo priložnosti drugje, tudi v tujini. Bolj uspešni in podjetni si s podporo družine ali sami poiščejo spodbude, manj uspešni pa pogosto ne najdejo pravih priložnosti. Povečuje se medvrstniško nasilje, pretirana uporaba elektronskih naprav, motnje pozornosti s hiperaktivnostjo (ADHD), anksioznost, premalo je gibanja in za mnoge so pritiski zaradi šolskih obveznosti preveliki. Odvisnost od alkohola in prepovedanih drog postaja na določenih območjih vedno bolj viden in prepoznaven problem. Nujno bi potrebovali dnevni center za otroke in mladostnike ter redno učno pomoč. Dobra preventiva pred različnimi oblikami odvisnosti so med drugim tudi priložnosti za udejstvovanje v različnih športnih, kulturnih in drugih prostovoljskih organizacijah, v katerih se mladi

lahko neobremenjeno in sproščeno družijo med seboj. Tisti, ki se vozijo v šolo s podeželja, so pri izbiri prikrajšani.

Starostniki

Število starejših od 65 let se iz leta v leto povečuje, tudi njihov delež v razmerju do ostalega prebivalstva. Približno 5% bi jih potrebovalo oskrbo v domu za ostarele, vendar je namestitev premalo ali pa upravičenci odklanjajo to vrsto pomoči, posebej tisti, ki so vse življenje preživeli na kmetiji, obkroženi z družinskimi člani, ali pa z oskrbo ne želijo ogroziti premoženja. V odročnih krajih so težave z mobilnostjo.

	2016	%	2017	%	2018	%	2019	%	2020	%
Divača	739	18,69	757	18,93	775	18,97	787	18,93	831	19,72
Hrpelje - Kozina	816	18,69	845	19,33	869	19,74	899	20,13	932	20,24
Komen	707	20,10	731	20,75	746	21,09	776	21,96	801	22,70
Sežana	2643	20,08	2707	20,45	2821	21,25	2916	21,72	3031	22,37

Tabela 13 - število starejših od 65 let in odstotek deleža med vsemi prebivalci. Vir: SURS.

V zadnjih letih na tem področju uspešno deluje Zavod Sopotniki z brezplačnimi prevozi na zahtevo. Z novim projektom Loklano povezani se bodo možnosti razširile tudi na druge starostne skupine. Pomoč na domu v Občini Sežana s subvencioniranimi cenami zagotavlja Dom upokojencev Sežana, v Občini Komen ter Hrpelje-Kozina Zavod Pristan, v Občini Divača pa podjetje Vezi Vizija d.o.o., kar pa ne more pokriti vsega povpraševanja. Svoji zato iščejo zasebne izvajalce, pogosto se s skrbjo za bližnjega obremenijo sami. Strokovne ali prostovoljske paliativne oskrbe na tem območju ni, potrebna bi bila tudi za bolnike, mlajše od 65 let. Novost v občini Komen je od leta 2022 dnevni center za starejše Hiša dobre volje z dvema zaposlenima strokovnima sodelavkama.

Ženske na kmetijah

Tako kot na drugih podobnih slovenskih podeželskih območjih se ženske, zaposlene na kmetijah, soočajo s številnimi izzivi, ki izvirajo iz preteklosti in se težko prilagajajo sodobni družbi. Nase prevzemajo skrb za otroke, starejše in bolne. Večina jih živi brez prostega časa, še posebej, če so s slabše plačanim zaslužkom zaposlene drugje in si s popoldanskim delom na kmetiji izboljšujejo prihodek. Zaradi preobremenjenosti se redkeje udeležujejo družabnih dogodkov ali udeležujejo v društvih. Pri večjih kmetijah se meja med delitvijo del v zadnjih obdobjih briše in ženske poprimejo za vsa dela. V boljšem položaju so mlajše ženske, ki so bolj izobražene in lažje poiščejo rešitve. V razmerju do moških se izboljšuje položaj tudi na področju enakopravne pravne obravnave v primeru dedovanja in prevzemništva kmetijskih posestev, dostopa do posojil, trgov, tehnologije, znanja ter drugih storitev.

Brezdomci

Vedno več ljudi v mestu in na podeželju se znajde na cesti ali v zelo slabih pogojih bivanja, brez kopalnice, ogrevanja in pomoči svojcev. V Sežani se določena vrsta brezdomcev zbira na nekaj lokacijah, kjer so manj vidni. Večina od njih ima težave tudi z odvisnostmi. Razlogi za njihovo stisko so različni: deložacije ob ločitvah, previsoki krediti, nezmožnost plačevanja stanovanjskih najemnin in podobno. Za starejše se pogosto najde rešitev v Domu upokojencev, za mlajše v stanovanjskih skladih ali pa selitvi na drugo območje. Občina Sežana ima na voljo 18 začasnih ležišč, ostale občine rešujejo stisko od primera do primera. Sežanska enota CSD Južna Primorska ima trenutno v svoje programe za brezdomce vključenih približno 80 oseb.

Odvisniki

Med odvisnostmi prevladuje alkohol, ki je lahko dostopen vsepovsod. Vinogradništvo, pitje alkohola in žganih pijač je del naše tradicije in družabnega življenja, zato je mejo zdravega uživanja zelo težko postaviti. Problemi postanejo vidni, kadar se začne krhati zdravje, pojavljati nasilje v družini in nezmožnost učinkovitega opravljanja vsakdanjih obveznosti. Pravega pregleda nad številom odvisnih od alkohola na obravnavanem območju ni, saj večina primerov ne pride do odgovornih javnih institucij ali nevladnih organizacij.

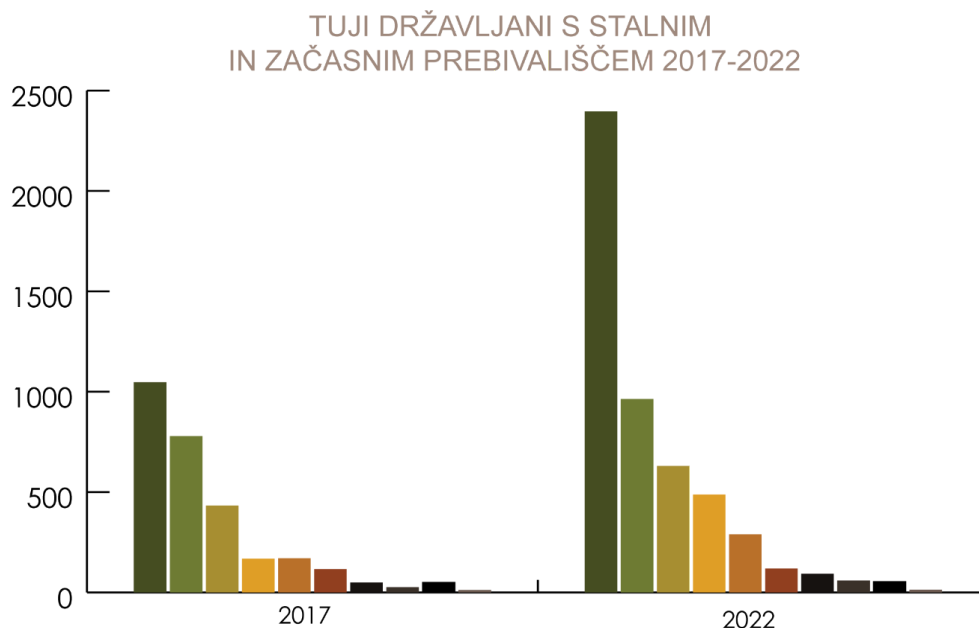
Na drugem mestu so prepovedane droge. Obmejno območje in bližna pristanišč olajšata nakup droge, ugodni pa so tudi pogoji gojenja marihuane, posebej na odročnih in skritih opuščeni kmetijskih površinah. Med odvisnostmi zaznavamo še igre na srečo, odvisnost od spolnosti ter med mladimi tudi odvisnost od elektronskih naprav. V boju proti povečevanju odvisnosti je zelo pomembna preventiva, posebej med mladimi, ki potrebujejo zdrava in kreativna okolja, da lahko razvijejo svoje potenciale. V ranljivo skupino prištevamo tudi svojce odvisnikov, njihove partnerje, otroke in bližnje prijatelje, ki so del nezdravih odnosov odvisnika in zato pogosto lahko zelo trpijo. primer dobre prakse je komuna za zdravljenje odvisnikov v Vremskem Britofu, ki odlično sodeluje z lokalnim okoljem.

Tuji priseljenci, predvsem nezaposlene ženske in otroci

Po statističnih podatkih je občina Sežana s 16,6% na prvem mestu po odstotku priseljenih tujcev, velik odstotek pa beležita tudi občini Divača in Hrpelje-Kozina. Prihajajo iz različnih kulturnih okolij. Tisti, ki so zaposleni, se hitreje vključujejo v skupnost, žene in predšolski otroci, ki ostajajo doma, pa so prikrajšani za stike, tudi zaradi nepoznavanja jezika.

Občina	Odstotek tujcev s stalnim ali začasnim prebivališčem
Sežana	21,37%
Divača	18,57%
Hrpelje - Kozina	20,88%
Komen	4,32%
Povprečje	16,28%

Tabela 14. Vir: MNZ, 31.12. 2022.

	2017	2022
BIH	1047	2396
Italija	433	630
Severna Makedonija	168	487
Kosovo	168	487
Srbija	170	289
Hrvaška	116	119
Ukrajina	50	93
Ruska federacija	26	59
Bolgarija	50	54
Nemčija	12	13

Graf 11 - Tuji državljani s stalnim in začasnim bivališčem. Vir: MNZ, 31. 12. 2022.

Tuji državljani predstavljajo pribl. 16,28 % prebivalstva obravnavanega območja (v letu 2017 6,73%). Sežana je po deležu tujih državljanov celo na samem vrhu slovenskih občin. Največ tujcev je z območja republik nekdanje Jugoslavije (BiH, Severna Makedonija, Kosovo, Srbija, Hrvaška) ter sosednje Italije. Z znatno manjšim številom sledijo Ukrajina, Bolgarija (velikokrat državljani Severne Makedonije z bolgarskim potnim listom) in Ruska federacija, le nekaj prijavljenih pa je iz pestrega nabora več kot 30 držav. S seboj prinašajo svoje jezikovne in kulturne navade. Mešanica različnih narodnosti je morda eden izmed največjih socialnih izzivov obravnavanega območja, pa tudi drugih delov Slovenije s povečanim zaposlovanjem.

Vzrokov za priseljevanje je veliko, najpogostejši med njimi so ekonomski, delavski, verski, naravne nesreče, želja po izobraževanju in spremembi osebnih razmer, pogosto tudi prisila. Soočajo se z materialnim in finančnim pomanjkanjem, premajhno izobrazbo in posledično težjo izbiro za zaposlitev. Njihova ranljivost je v nepoznavanju ekonomskih in kulturnih dejavnikov okolja, v katerega prihajajo, velikokrat se tudi ne želijo prilagajati. Sežanska enota CSD Južna Primorska pomaga pri vključevanju otrok priseljencev v šolo, učenju jezika in socialnih veščin, vendar tudi na tem področju primanjkuje strokovnih sodelavcev, predvsem tistih, ki imajo izkušnje iz drugih kulturnih okolij. Pri premagovanju medkulturnih razlik so ovire tudi v nezaupljivosti domačinov do priseljencev, najbolj v podeželskih naseljih.

3.2. Izkušnje z izvajanjem programov v obdobju 2014 do 2020

Opis uspešno zaključenih projektov

LAS Krasa in Brkinov je v programskem obdobju 2014-2020 s sredstvi iz programa LEADER/CLLD v okviru Podukrepa 19.2 podprl 21 projektov, ki so vsebovali raznoliko partnersko strukturo ter naslavljali različne ukrepe iz štirih tematskih področij. Trinajst projektov je bilo sofinanciranih iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP), osem projektov pa iz Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR). Z odločbami Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja (ARSKTRP) ter sklenjenimi pogodbami s strani Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo (MGRT) je bilo skupno odobrenih 1.254.394,22 EUR iz programa LEADER (iz obeh skladov).

Navedenim projektom je potrebno prišteti še tri projekte sodelovanja, sofinancirane iz EKSRP sredstev, kjer so se povezali in sodelovali različni LAS iz Slovenije ter tujine:

- Približajmo Unescova Biosferna območja prebivalcem,
- Kolesarska veriga na podeželju ter
- Veriga eko zelišč od Dolenjske do Krasa.

Projekti sodelovanja se niso všteli v kvoto sredstev, ki jih je imel LAS Krasa in Brkinov na razpolago, temveč so bili razpisani ločeno na javnih razpisih Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

V programskem obdobju 2014-2020 so bila sredstva LEADER/CLLD razdeljena med štiri različna tematska področja:

- Ustvarjanje novih delovnih mest,
- Razvoj osnovnih storitev,
- Varstvo okolja in ohranjanje narave ter

- Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin.

Znotraj posameznega tematskega področja so bila sredstva razpisana in razdeljena po različnih ukrepih, za vsak ukrep pa je bila v SLR določena ciljna vrednost kazalnika. Potrebno je bilo zasledovati pravilo, da je bilo za vsako tematsko področje ukrepanja potrebno nameniti najmanj 10 % sredstev, namenjenih za izvajanje projektov.

Prvi javni poziv iz EKSRP sredstev je bil odprtega tipa, kar pomeni, da sredstva niso bila razpisana po ukrepih. Pet od šestih potrjenih projektov se je vsebinsko umestilo v tematsko področje "Ustvarjanje novih delovnih mest", eden pa v tematsko področje "Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin".

Drugi javni poziv iz ESRR sredstev je bil prav tako odprtega tipa. Vse tri potrjene operacije so se vsebinsko vmestile v tematsko področje "Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin."

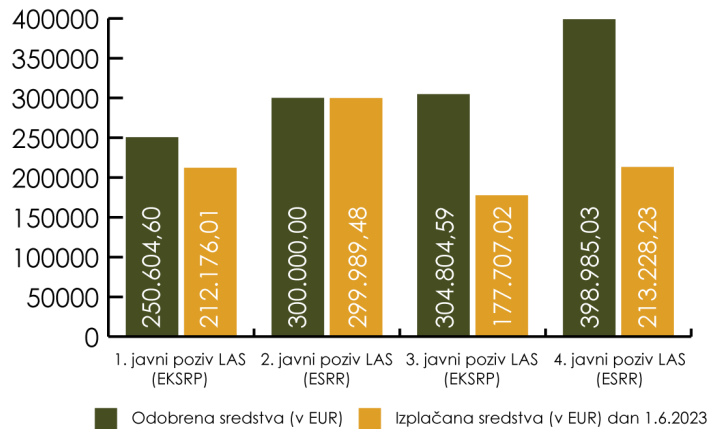
Pri tretjem javnem pozivu iz EKSRP sredstev je bilo potrebno upoštevati že razdeljena sredstva iz prvih dveh javnih pozivov, zato so bila sredstva razpisana po določenih ukrepih. V tretjem javnem pozivu tako ni bilo več razpisanih sredstev na tematskem področju "Večja vključenost mladih, žensk in drugih ranljivih skupin." Potrjeni projekti so bili vsebinsko umeščeni v vsa ostala tri tematska področja.

Tudi pri četrtem javnem pozivu iz ESRR sredstev je bilo potrebno upoštevati višino razdeljenih sredstev po tematskih področjih, zato so bila razpisana sredstva le na dveh tematskih področjih. V okviru tematskega področja "Ustvarjanje novih delovnih mest" so se umestili štirje potrjeni projekti, v okviru tematskega področja "Varstvo okolja in ohranjanje narave" pa en projekt.

LAS Krasa in Brkinov je v programskem obdobju 2014-2020 izvedel tudi dva projekta, katerih prijavitelj je bil LAS. En projekt je bil sofinanciran iz ESRR, drugi pa iz EKSRP sredstev. Z izvedenima projektoma se je poskrbelo za dodatno črpanje razpoložljivih sredstev, ki niso bila počrpana znotraj projektov iz javnih pozivov ter izpolnitev še tistih predvidenih kazalnikov iz strategije, ki niso bili doseženi s projekti iz javnih pozivov LAS.

V spodnjem Grafu 12 so prikazana odobrena (s pogodbo MGRT ali odločbo ARSKTRP) ter izplačana sredstva v okviru vseh štirih javnih pozivov LAS (Podukrep 19.2).

ODOBRENA IN IZPLAČANA SREDSTVA V PROGRAMSKEM OBDOBJU 2014 - 2020

Graf 12 - Vir: LAS Krasa in Brkinov. V grafu niso všteti projekti, ki so še v izvajanju (za EKSRP sklad v višini 121.528,91 EUR, za ESRR sklad pa v višini 179.102,73 EUR).

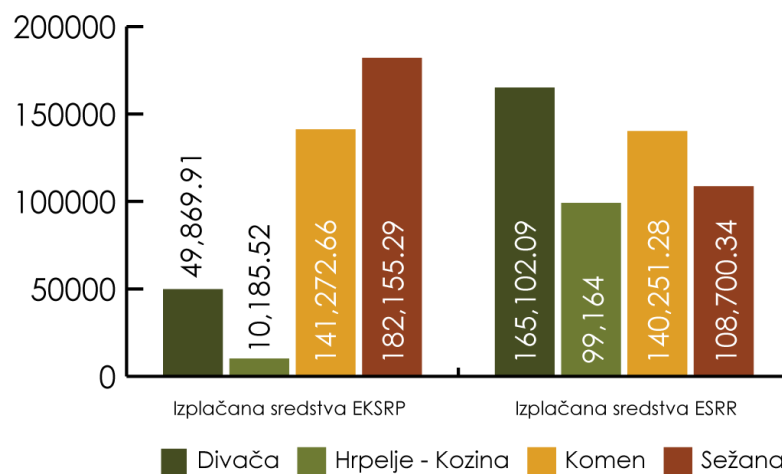
Projekti so se izvajali na območju LAS Krasa in Brkinov, ki pokriva območje štirih kraško-brkinskih občin. Prijavitelji in partnerji projektov so bili raznoliki: poleg občin, lokalnih društev, socialnega podjetja, fizičnih oseb in gospodarskih subjektov, so sodelovali tudi zavodi, samostojni podjetniki in posamezniki z dopolnilno dejavnostjo na kmetiji. Izvedeni projekti, sofinancirani iz EKSRP sredstev, so bili v višini od 32.000 do 57.500 EUR, projekti, sofinancirani iz ESRR sredstev, pa v vrednosti od 40.000 do 105.000 EUR. Na območju je bilo zaznано zanimanje in interes za prijavo na javne pozive LAS, vendar so bile osnovne težave, ki smo jih zaznali predvsem pri posameznikih in društvih, povezane z možnostjo pred financiranja projektov. Projekti so namreč morali imeti zaprto finančno

konstrukcijo, kar pomeni, da so morali partnerji zalagati finančna sredstva do zaključka projekta. Prav tako so se pojavile težave tudi s pripravo vloge na javni poziv, ki je bila birokratsko kar zahtevna. V veliki večini so se tako posamezniki ali društva vključevali v projekte, ki so jih izvajale javne institucije in občine, s prispevkom v naravi. Tovrstno sodelovanje se je izkazalo kot zelo primerno za to vrsto subjektov in je vključene (tako vsebinsko in finančno) opolnomočilo za nova sodelovanja.

Tudi vsebina izvedenih projektov je bila zelo raznolika, od tako imenovanih mehkih vsebin (delavnice, usposabljanja, izobraževanja, ogledi dobrih praks) do manjših investicijskih projektov (postajališči za avtodome, igrala oz. vadbeni elementi na prostem, ureditev medgeneracijskega parka, ureditev parka, izgradnja dvigala, ...). Investicijske projekte so v večini izvajale občine, medtem ko so t.i. projekte z mehкими vsebinami izvajale gospodarske družbe, posamezniki, samostojni podjetniki, zavodi ali društva.

V spodnjem Grafu 13 so predstavljena razdeljena sredstva po občinah.

IZPLAČANA SREDSTVA (V EUR) GLEDE NA PROJEKTNE PARTNERJE PO OBČINAH (NA DAN 1.6.2023)

Graf 13 - Vir: LAS Krasa in Brkinov.

S projekti, ki so se izvedli v okviru javnih pozivov LAS, so bili doseženi vsi kazalniki iz SLR LAS Krasa in Brkinov za programsko obdobje 2014-2020. Večina kazalnikov je bila celo preseženih. Še posebej velja izpostaviti kazalnik "št. novo ustvarjenih delovnih mest." V SLR LAS Krasa in Brkinov je bilo opredeljeno, da se bo v okviru projektov vzpostavilo 1 novo delovno mesto iz sklada EKSRR ter 1 iz sklada ESRR. Po izvedbi projektov se je izkazalo, da so bila iz EKSRR sklada vzpostavljena 4,5 nova delovna mesta, iz sklada ESRR pa 2 novi delovni mesti, kar je zagotovo velik doprinos lokalnemu okolju.

4. Analiza razvojnih potreb in potenciala območja LAS, vključno z analizo prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti

4.1. SWOT analiza

Izhodišča za SWOT območja Krasa in Brkinov smo pridobili z naslednjimi pristopi:

- podrobnejša statistična analiza trenutnega stanja v regiji,
- analiza uspešnosti preteklih izvedenih projektov in praks ter morebitnih pomanjkljivosti in izvajanju,
- pregled izdelanih študij, programskih in strateških dokumentov za obravnavano območje,
- zbiranje podatkov na delavnicah s prebivalstvom, s podrobnejšimi intervjuji z različnimi javnimi institucijami, nevladnimi organizacijami in posamezniki ter s spletno anketo,
- vključitev pobud, ki so prišle na obrazcih z opisi konkretnih projektnih predlogov.

Za črpanje sredstev iz sklada ESRR je določen Specifičen cilj 9.2.: Spodbujanje celostnega in vključujočega socialnega, gospodarskega in okoljskega lokalnega razvoja, kulture, naravne dediščine, trajnostnega turizma in varnosti na območjih, ki niso mestna območja.

ESRR naslavlja naslednje vsebine: podporo trajnostnim oblikam lokalnega podjetništva, inovacijam, turizma, varovanju naravne in kulturne dediščine, revitalizaciji javnih površin za skupno uporabo, preventivi in varovanju zdravja, medgeneracijskemu sodelovanju, krepitevi kompetenc, skrbi za starejše, mlade in druge prikrajšane skupine ter socialni vključenosti. Projekti morajo prispevati k boljši kakovosti življenja lokalnega prebivalstva, zagotavljati ustrezno dostopnost storitev tako v urbanih središčih kot na podeželju, izboljšati področje dolgotrajne oskrbe in preventivnih zdravstvenih ukrepov, spodbujati medgeneracijsko sodelovanje, krepitev kompetenc ter skrb za prikrajšane skupine, večja prepoznavnost na področju lokalnega podjetništva, pri inovativni uporabi lokalnih virov, (eko)turizmu ter ohranjanju naravne raznolikosti in kulturne dediščine.

Za črpanje sredstev iz sklada EKSRP je določen Specifičen cilj 8.: Spodbujanje zaposlovanja, rasti, enakosti spolov, vključno s participacijo žensk v kmetovanju, socialne vključenosti in lokalnega razvoja na podeželju, vključno s krožnim biogospodarstvom in trajnostnim gozdarstvom.

Projekti v okviru intervencije LEADER prispevajo k naslednjim temam: socialna vključenost vseh prebivalcev na podeželju, spodbujanje zaposlovanja ter podjetništva na podeželju, razvoj osnovnih storitev, dvig kakovosti življenja, razvoj manjše infrastrukture na podeželju, razvoj koncepta Pametnih vasi, okoljske in podnebne rešitve na podeželju, spodbude ekološkemu kmetovanju in podobno. Projekti morajo hkrati prispevati k doseganju ciljev SLR, okoljski trajnosti, socialni vzdržnosti, inovativnosti, enakopravnemu vključevanju različnih partnerjev ter višji dodani vrednosti območja LAS.

Glede na določene specifične cilje, ki se lahko financirajo iz skladov ESRR in EKSRP ter so usklajeni z usmeritvami pristopov LEADER in CLLR (Community Led Local Development), so bili prepoznani naslednji cilji Strategije lokalnega razvoja Krasa in Brkinov:

CILJ 1: Krepitev vaških skupnosti

CILJ 2: Varovanje naravne in kulturne dediščine ter prepoznavanje njenega razvojnega potenciala

CILJ 3: Trajnostni in odgovorni turizem

CILJ 4: Enakopravna socialna vključenost vseh družbenih skupin in medgeneracijsko sodelovanje.

Opredelitev PREDNOSTI, SLABOSTI, PRILOŽNOSTI in NEVARNOSTI je v skladu z izbranimi cilji usmerjena samo na tista področja, ki so upravičena do sofinanciranja. Veliko pobud je bilo podanih na področjih kmetijstva in večjih infrastrukturnih posegov (izboljšanje cest, vodovod, širokopasovna omrežja, večje gradnje ipd.), ki pa se financirajo iz drugih, temu namenjenih občinskih, državnih ter evropskih skladov in se v tej strategiji ne upoštevajo.

SWOT 1: KREPITEV VAŠKIH SKUPNOSTI

<p>PREDNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Zdravo in mirno podeželsko okolje, neokrnjena narava z bogato biotsko raznovrstnostjo, bogata kulturna dediščina,- v mnogih naseljih so še žive skupnosti s sosedsko pomočjo in solidarnostjo,- aktivno delovanje prostovoljskih društev in posameznikov, ki z različnimi vsebinami skrbijo za družabno življenje in razvoj na podeželju,- prebivalci nekaterih manjših odmaknjenih vasi se bolj načrtno povezujejo in si prizadevajo za sodobno oživljanje svojih skupnosti (Rodik, Artviže, Barka, Štjak, Misliče, Laže, Ocizla, Beka ...),- dobri pogoji za turistične kmetije in s turizmom povezane dopolnilne dejavnosti.	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Prebivalci odmaknjenih naselij imajo slabši dostop do ponudbe urbanih središč,- pomanjkanje javnih površin za skupno uporabo, mnoge javne stavbe (kulturni in vaški domovi ter opuščene šole) so potrebne obnove,- podeželje in mesto nista dovolj povezana, slab javni prevoz,- v odročnih krajih je preslaba preskrba z osnovnimi živili, ni gostinske ponudbe,- premalo odprtosti za razvojne ideje, mladi se izseljujejo, ker ni dovolj priložnosti za njihov razvoj.
<p>PRILOŽNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Modeli inovativnih "pametnih" pristopov za oblikovanje sodobnih eko-socialnih vasi, ki prinašajo izboljšave na vseh področjih skupnega bivanja- obnove vaških jeder, avtentične arhitekturne dediščine, kulturnih in vaških domov ter drugih stavb za medgeneracijska središča, prostorov za delovanje lokalnih društev in druge potrebe skupnosti,- več kulturnega dogajanja (festivali z dodatno gostinsko ponudbo, filmske projekcije, koncerti, razstave ...),- vzpostavitev novih prodajnih priložnosti za lokalno pridelano hrano in domače izdelke,- urejanje invalidom prijaznih okolij.	<p>NEVARNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Večja vlaganja v urbana središča in posledično pomanjkanje finančnih sredstev za razvoj podeželja,- oddaljenost od občinskih uprav, preslaba obveščenost, manjše možnosti za odločanje,- mladi s podeželja iščejo priložnosti v drugih regijah Slovenije ali v tujini, hkrati nezaupanje do slovenskih in tujih priseljencev,- premajhno zavedanje pomena identitete območja (kulturna krajina, dediščina) pri različnih občinskih službah in odločevalcih,- opuščanje obdelave kmetijskih zemljišč, površine se zaraščajo, potenciali kulturne krajine slabijo.

SWOT 2: VAROVANJE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

<p>PREDNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Pokrajina s tipičnimi geološkimi posebnostmi in svetovno znanimi kraškimi pojavi (čudesa podzemnega sveta, ponori, vrtače, naravne kamnite oblike, ...),- velika površina zaščitene naravnih območij,- dolgoletne strokovne izkušnje z upravljanjem naravne in kulturne dediščine (vpis v seznam UNESCO: Škocjanske jame, vzreja konj lipicancev in suhozidna gradnja),- pripadnost domačinov do pomembnih zgodovinskih obdobj in objektov kulturne dediščine,- še živa tradicionalna znanja in veščine (kamnoseštvo, pletarstvo, klekljarstvo, zeliščarstvo, kletarstvo, ...).	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Premalo finančnih sredstev za obnavljanje in vzdrževanje,- premalo povezovanja in sodelovanja med različnimi deležniki, povezanimi z naravno in kulturno dediščino,- interpretacija naravne in kulturne dediščine je premalo inovativna in prinaša premalo dodane vrednosti gospodarstvu tega območja,- primanjkuje podporne trajnostne infrastrukture (info in interpretacijski centri, nastanitvene in prometne zmogljivosti, ...),- zaščita območja in objektov pogosto ovira podjetniške iniciative in konkurenčnost kmetijstva.
<p>PRILOŽNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Potenciali naravne in kulturne dediščine so dobro izhodišče za razvoj trajnostnega turizma, izobraževanja, raziskovanja, terapevtski dejavnosti in ekološkega ozaveščanja,- nadaljevanje aktivnosti za ustanovitev čezmejnega Geoparka Kras Carso z načrtnim upravljanjem območja in krepitvijo sodelovanja med slovenskim in italijanskim delom Matičnega Krasa,- širši pogled na razvojne potenciale, povezane z dediščino, ki ima vpliv na lokalno in regionalno gospodarstvo, trajnostni turizem, ustvarjanje delovnih mest, razvoj znanj s tehnološkimi inovacijami, varovanje okolja, izobraževanje in druga družbena področja.	<p>NEVARNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Podnebne spremembe s svojimi ekstremnimi pojavi lahko dediščino preoblikujejo, poškodujejo ali celo uničijo (požari, razmah tujerodnih rastlin in živali ipd.),- priseljenci tujih držav, ki se naseljujejo na podeželju, nimajo pripadnosti do dediščine in jo lahko predlagajo svojim kulturnim potrebam,- prehitro in ne dovolj skrbno urbanistično načrtovanje, gradnja cest, kapitalski interesi in različni nelegalni posegi na zasebnih zemljiščih vnašajo težko popravljive spremembe v videzu in ravnovesju kulturne krajine,- škoda, ki jo povzročajo nekontrolirane rekreacijske, športne, kulturne, turistične in druge aktivnosti,- kraje, smetenje, onesnaženja, namerna ali nenamerna uničevanja.

SWOT 3: TRAJNOSTNI IN ODGOVORNI TURIZEM

<p>PREDNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Ugodna geografska lega ob avtocestni povezavi osrednje Slovenije do obalnih središč, bližina tržaškega letališča, povezovanje s sosednjimi destinacijami v Sloveniji in Italiji,- mednarodna prepoznavnost jamskega sveta (Škocjanske jame, Vilenica, Divaška jama, ...), Kobilarne Lipica ter tipične kamnite arhitekture (Štanjel, kraške vasi, suhozidna gradnja, ostanki prazgodovinskih gradišč, ...),- vključenost destinacije v Zeleno shemo slovenskega turizma in večletna prizadevanja za izboljšanje trajnostnih in odgovornih pristopov,- posebnosti lokalne gastronomije (pršut, teran, med, zelišča, divje rastline v prehrani, ...) in gostoljubnost podeželskih prebivalcev.	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Premalo namestitvenih in gostinskih zmogljivosti, kampov in postajališč za avtodome,- premalo vsebinskega in finančnega investiranja v razvoj,- premalo učinkovitega povezovanja: med občinami, med turističnimi ponudniki ter med ponudbo in drugimi lokalnimi akterji,- primanjkuje pohodnih, kolesarskih in konjeniških poti, prav tako tematskih poti, ki bi povezovala kulturno in naravno dediščino,- prebivalci so preslabo obveščeni in vključeni v razvoj turizma, premalo poznajo delovanje pristojne organizacije.
<p>PRILOŽNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Razvoj in promocija nove, inovativne in visoko kakovostne ponudbe, ki upošteva naravno-kulturne danosti pokrajine, za goste, ki želijo ostati dlje časa in znajo ceniti vrednost lokalne ponudbe,- bolj izkoristiti potenciala naravne in kulturne dediščine, kot so npr. prazgodovinska gradišča, stavbna dediščina, ledenice, kali in lokve, Krajinski park Beka, Cerkev sv. Helene na Gradišču, Mitnica v Senožečah, turistične jame, Muzej filmskih igralcev, divaška železničarska tehnična dediščina, staroverska kultura, pivovarska dediščina v Senožečah ipd.),- več turistično-kulturnih prireditev, ki nastajajo v boljši povezanosti vseh deležnikov in lokalnih skupnosti,- krepitev ponudbe enogastronomije ter prepoznavnosti visoke dodane vrednosti lokalnih ekoloških sestavin,- razvoj personalizirane ponudbe, ki jo izvajajo licencirani turistični vodniki.	<p>NEVARNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Pomanjkanje finančnih sredstev za večje investicije (boljše nastanitvene zmogljivosti, tematske, pohodniške, kolesarske, konjeniške poti, ...),- pomanjkanje delavcev v gostinstvu in hotelirstvu, pa tudi strokovnjakov za razvoj,- podnebne spremembe in naravne nesreče (zelo vroča in suha poletja, požari),- lokalni transport je slabo organiziran in omejuje premikanje gostov na destinaciji,- turistična sezona obremenjuje okolje s povečano količino odpadkov.

SWOT 4: ENAKOPRAVNA SOCIALNA VKLJUČENOST IN MEDGENERACIJSKO SODELOVANJE

<p>PREDNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Ranljivim skupinam posvečajo veliko pozornosti odgovorne institucije in nevladne organizacije,- vidno se izboljšuje položaj žensk na kmetijah,- vzpostavljajo se stanovanjske skupnosti, v katerih lahko osebe s posebnimi potrebami živijo samostojno življenje,- Inkubator Sežana in Obrtna zbornica Sežana posvečata del svojih programom inovativnim oblikam zaposlovanja mladih in navduševanja za deficitarne poklice, kar pomaga vzpostavljanju novih delovnih mest za mlade,- Ljudska univerza v Sežani in Društvo univerze za tretje življenjsko obdobje Kras organizirata veliko izobraževanj in družabnih dejavnosti za starejše.	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Nimamo analize o potrebah in vizijah mladih, težko jih je navdušiti za sodelovanje v društvi in prostovoljskih organizacijah; mladi iz oddaljenih naselij so prikrajšani za občolske aktivnosti; primanjkuje prostorov za druženje in aktivnosti,- določena okolja imajo visoko stopnjo odvisnosti od prepovedanih drog; pristojne institucije nimajo pregleda nad številom odvisnikov, niti strategije za izboljšanje stanja,- pomanjkanje oskrbe za starejše, posebej izven urbanih središč (premalo kadra in nastanitve), premalo je medgeneracijske podpore in sodelovanja,- tuji priseljenci ne poznajo jezika in navad skupnosti, v katero so se priselili, ne spoštujejo vedno pravil v okolju,- najtežje se vključujejo nezaposlene žene tujih priseljencev in njihovi otroci.
<p>PRILOŽNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Medobčinska strategija z analizo in akcijskim načrtom za delo z ranljivimi skupinami, posebej z mladimi,- vzpostavitev dnevnih centrov in prostorov za druženje, izobraževanje in medgeneracijsko povezovanje,- sodelovanje s priseljenjskimi skupnostmi na področju kulture, spoznavanje njihovega kulturnega okolja in premagovanje strahov ter stereotipnih pogledov na sobivanje z njimi,- preventivne aktivnosti med mladimi za preprečevanje vseh vrst odvisnosti,- alternativne oblike oskrbe starejših, ki ostajajo v domačem okolju.	<p>NEVARNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none">- Pojavljajo se nove ranljive skupine, s katerimi območje nima dovolj izkušenj (brezdomci, ženske in otroci tujih priseljencev),- oskrba prebivalcev zaradi hitrega naraščanja priseljevanja ne zadostuje (premajhna šola in vrtec, zdravstvena in socialna oskrba, ...),- delavci iz tujih držav prihajajo iz drugačnih kulturnih okolij in imajo drugačne potrebe in navade; s seboj vedno bolj pogosto potegnejo celotno družino, tudi starejše člane,- nenadzorovano širjenje novih drog; normaliziranje alkoholizma v vinogradniških okoljih ter zatiskanje oči pred škodljivimi vplivi vseh vrst odvisnosti na zdravje in odnose.

4.2. Ključni povzetki analize

- **Razlike med urbanih središči in podeželskim okoljem Krasa in Brkinov so vedno večje.** Majhna vaška naselja imajo sicer odlične pogoje za zdravo življenje s kmetijskimi posestvi, družinskimi hišami in vrtovi, nimajo pa dovolj dobrega dostopa do javnih storitev, prostočasnih dejavnosti, trgovin in drugih storitev ter zato postajajo vedno bolj nezanimiva za mlade. Zgovoren je tudi postopen padec koeficienta razvitosti, ki so ga zabeležile vse občine, razen Divače.

- **Število brezposelnih je upadlo na rekordno nizko raven, delavcev primanjkuje, posledično se povečuje število tujih priseljencev,** ki s svojimi kulturnimi ozadji in pogostim nepoznavanjem jezika vnašajo novo dinamiko odnosov v lokalnih skupnostih. Te se že soočajo s prenatrpanimi vrtci, šolami, pomanjkanjem zdravstvene oskrbe in drugih storitev. Poleg hitrega reševanja socialnih izzivov v mestih je smiselno okrepiti vaške skupnosti, s sodobnimi digitalnimi pristopi in inovacijami izkoristiti vse njihove potenciale ter tako narediti podeželska okolja bolj privlačna za mlade družine, prevzemnike kmetij in podjetnike, ki v trajnostnem turizmu ali drugih, s podeželjem povezanih potencialih vidijo svojo priložnost.

- **Modeli "pametnih vasi" so v Sloveniji še premalo poznani, vendar pa so mnoga vaška naselja Krasa in Brkinov, kjer domačini med seboj dobro sodelujejo, primerna za tovrstni razvoj.** Z vključevanjem mladih in njihovim soustvarjanju vizij prihodnjega skupnega bivanja lahko zmanjšamo negativen demografski tok podeželskih naselij (najbolj zabeležen v Občini Komen). Z obnovo kulturnih in vaških domov, praznih šol in drugih skupnih površin, domačini lahko pridobijo prostore za svoje druženje, dodatne dejavnosti, priložnosti za dodatni prihodek, razvoj vasi in medgeneracijsko sodelovanje.

- **Slabitev javnega prevoza je značilna za vsa odmaknjena podeželska območja.** Posebej prizadene otroke, ki se težje udeležujejo popoldanskih obšolskih dejavnosti, in starejše, ki nimajo svojega prevoza. Nekaj premikov na tem področju je bilo že narejenih v zadnjih letih (projekti Sopotniki, Prostofer, iniciativa Lokalno povezani), neizkoriščeni pa so še potenciali različnih oblik skupnostnih prevoznih oblik (car sharing), za uveljavitev katerih pa je potrebno več promocije ter sprememba navad med prebivalci.

- **Poleg ekološkega kmetijstva se v okolju zaščitene naravne in kulturne dediščine najboljše obnesejo podjetniške dejavnosti, povezane s trajnostnim turizmom.** Zeleni shemi slovenskega turizma so se z zlatim znakom zavezale vse štiri občine Krasa in Brkinov. Posebne spodbude in izobraževanja se namenjajo za pridobivanje ekoloških certifikatov posameznih ponudnikov ter ozaveščanju obiskovalcev in turistov o krhkosti naravnega ravnovesja. Premalo je še zavedanja, da je zaščitena dediščina lahko gonilo razvoja.

- **Celotna destinacija dobiva prepoznavnost med gosti, ki si želijo mirna, zdrava, avtentična, naravna okolja, kjer se lahko počutijo varne in v pristnem stiku z domačini.** Tri glavne znamenitosti (Škocjanske jame, Lipica in Štanjel) so ključni, mednarodno prepoznavni stebri, na katerih je zgrajena ostala ponudba za razvoj aktivnega, kulturnega in ekološko ozaveščenega turizma. Za večje premike najbolj primanjkuje učinkovitega sodelovanja med deležniki z jasno vizijo povezovanja.

- **Število delovnih mest na kmetijah sicer upada, vedno bolj pa se krepijo dopolnilne dejavnosti, ki so pomemben del turistične ponudbe** (turistične kmetije, prodaja pridelkov in izdelkov, izobraževalne dejavnosti, ohranjanje tradicije osmic, vinotoči in podobno). Z več povezovanja, dodatnimi mesti za prodajo in pravemu vrednotenju odličnosti domačih pridelkov, bi se prihodek kmetij lahko povečal.

- **Velik premik v razumevanju vrednosti naravne in kulturne dediščine prinaša ustanovitev ter skupno upravljanje čezmejnega Geoparka Kras Carso** v okviru Evropskega združenja za teritorialno sodelovanje (EZTS), katerega najpomembnejši cilji so predstavljanje in ohranjanje dediščine, izobraževanje, turizem, promocija, čezmejno sodelovanje in regionalni razvoj.

- **Eden od večjih izzivov območja je zaraščanje kulturne krajine,** ki na več področjih posega v življenje prebivalcev: zmanjšujejo se kmetijske površine, spreminja se živalski in rastlinski svet, veliko škodo povzročajo zveri in divjad, poslabšuje se estetski videz pokrajine. K izboljšanju lahko med drugimi ukrepi največ prispeva ohranjanje kmetij in navduševanje mladih za raznovrstne kmetijske dejavnosti.

- **Požar v juliju 2022 je razgalil ranljivost kraških gozdov.** Poleg uničenih gozdnih površin je dodatno škodo povzročila še popožarna sanacija. Domačini si želijo več obveščenosti in sodelovanja z občinskimi upravami in odločevalci, tako da vse spremembe v njihovem okolju nastajajo v soglasju in upoštevanju vseh naravovarstvenih, kulturnih, socioloških in drugih vidikov.

- **Vedno več je pobud za obnovo tradicionalnih vodnih virov in vzpostavljanje novih,** kar je pomemben del ohranjanja dediščine, v sušnih in vročih poletjih lahko zelo obogati turistično ponudbo, hkrati pa zagotavlja dodatno vodo za morebitne požare in zalivanja kmetijskih površin.

- **Potrebe predstavnikov raznolikih skupin in okolja, ki sobiva z njimi, so zelo različne**, naloga vaških in mestnih skupnosti pa je, da prisluhnejo njihovim stiskam, zmanjšuje predsodke in stereotipe, ter omogočajo, da se vsi pripadniki, ne glede na rasne, verske, spolne in druge razlike, lahko počutijo sprejete in upoštevane. Bolj načrtno je potrebno delo z mladimi, med novimi ranljivimi skupinami pa se pojavljajo brezdomci ter nezaposlene ženske in otroci tujih priseljencev.

- Dobro delovanje izobraževalnih organizacij, kot sta Ljudska univerza Sežana in Društvo za tretje življenjsko obdobje Kras, omogoča **pester nabor programov za upokojeince pa tudi za druge generacije udeležencev**. Spodbujanje k vseživljenjskemu učenju ter zdravemu in aktivnemu življenjskemu slogu pomaga starejšim ohranjati samostojnost in vključenost v družbo, nagovarja pa tudi mlajše.

- Občine so povezane z mnogimi skupnimi upravnimi službami, imajo svojo razvojno agencijo, ki vodi celotno turistično destinacijo Kras in Brkini ter Geopark Kras Carso, župani se redno sestajajo na kolegijih, vendar pa **primanjkuje posodobljena enotna vizija prihodnjega razvoja, ki se bo soočal z nepredvidljivimi spremembami**, kot so ekstremni podnebni pojavi, odseljevanje domačinov ter priseljevanje tujcev, staranje prebivalstva, prepovršno in prehitro urbanistično načrtovanje, trajnostna predelava odpadkov in podobno.

4.3. Potrebe in potencial območja

KREPITEV VAŠKIH SKUPNOSTI

P1: Premalo je obnovljenih vaških jeder, javnih prostorov in zunanjih površin za skupno rabo.

V mnogih podeželskih naseljih primanjkuje prostorov in odprtih površin (igrišča in parki), ki bi omogočili srečanja, druženje in raznovrstne aktivnosti različnih generacij. Posebej primerni so kulturni oz. vaški domovi, opuščene šole, pa tudi starejše zasebne hiše, pri katerih je možen odkup. Mnoge tovrstne stavbe potrebujejo obnovo, izboljšave in vzpostavitev osnovnih pogojev za izvajanje dejavnosti. V njih se lahko vzpostavijo informacijske in digitalne točke, manjše trgovine z lokalnimi pridelki in izdelki, dodatne namestitve za turiste ali druge skupnostne namene, prostori za medgeneracijsko druženje in podobno.

P2: Vaške skupnosti potrebujejo podporo za svoje povezovalne program in razvojne iniciative.

Izseljevanje mladih, obdobje negotovosti v času pandemije, pomanjkanje finančnih sredstev in vizij je pustilo posledice na življenju podeželja. Manj je prostovoljnih akcij, dogodkov in skupnih pobud. Marsikje imajo prostore, nimajo pa programov. Prebivalci mestnih središč imajo bolj pestro izbiro športno-kulturnih aktivnosti, tudi zaradi javnih ustanov, ki so zadolžene za to. Njihova mreža dogodkov se lahko razširi tudi na podeželje, organizacija v sodelovanju z lokalnimi društvi in posamezniki pa je lahko veliko bolj učinkovita.

P3: Boljša dostopnost podeželskih prebivalcev do osnovnih storitev.

Eden izmed največjih izzivov podeželja je premagovanje razdalj, slaba cestna infrastruktura ter neučinkovit javni prevoz. Avtobusi vozijo vedno bolj poredko, večinoma le v času šolskega pouka, nekatere linije se ukinjajo. Lokalna avtobusna postajališča se ne posodablajo. Podobno je tudi z železniškimi prevozi. V zadnjem času se uvajajo nove oblike prevozov na zahtevo (Lokalno povezani, Sopotniki in Prostofer), ki pa jih prebivalci šele spoznavajo. Pri izboljšanju dostopa do osnovnih storitev je pomembna tudi digitalizacija in računalniško opismenjevanje, kar lahko izboljša tudi boljšo obveščenost podeželskih skupnosti o razvojnih priložnostih in virih financiranja za njihov razvoj.

VAROVANJE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

P4: Prenašanja tradicionalnih znanj na mlajše generacije in podjetniške iniciative

Zaradi odročnosti in počasnega gospodarskega razvoja je podeželje ohranilo vrsto tradicionalnih veščin, ki so bile v preteklosti pomembne za vsakdanje preživetje prebivalcev. Območje ima zelo razvito kamnoseštvo, ki ga s svojim programom nadgrajuje tudi Višja strokovna šola Sežana, prek različnih društev in posameznikov se ohranja pletarstvo košar, klekljarstvo, zeliščarstvo, kletarstvo in podobna znanja, ki se prenaša na mlajše rodove in predstavljajo dragoceno dediščino teh krajev. V njej je potencial tudi za razvoj podjetniških idej ter kreativne in izkustvene turistične ponudbe.

P5: Spodbude za ohranjanje in raziskovanje spomina na pomembna zgodovinska obdobja

Mnoga zgodovinska obdobja so močno zaznamovala prebivalce kasnejših generacij. Na celotnem območju je veliko arheoloških najdišč še iz časa prazgodovinskih gradišč. Med pomembnejšimi obdobji pa je tudi 1. svetovna vojna, saj je bil zahodni del Krasa, poleg drugih pokrajin, del velikega bojišča Soške fronte. Za ohranjanje snovne in nesnovne dediščine so pomembni lokalni muzeji, muzeji na prostem, pohodniške poti, vojaška pokopališča, zbirke in razstave.

P6: Podeželske skupnosti želijo ohraniti svoje vodne vire

Velika večina obravnavanega območja nima površinskih voda, zato je razumljiva želja prebivalcev po dodatnih vodnih virih, še posebej ob možnosti daljših sušnih in vročih obdobjih. V preteklosti so se mnoge tradicionalne oblike zbiranja deževnice zanemarile, v zadnjih desetih letih pa se znova obnavljajo ter se vključujejo tudi v spremljevalno turistično ponudbo. Voda je dragocena za obrambo pred požari, vedno več kmetov pa razmišlja tudi o namakanju.

P7: Boljša ozaveščenost na področju zmanjševanja odpadkov in ponovne uporabe

Ozaveščenost prebivalcev o pomenu čistega in zdravega okolja narašča, vedno manj je tudi divjih odlagališč. Pa vendar so še področja, ki se lahko izboljšajo, npr. bolj dosledno ločevanje odpadkov ali uvajanje domačih kompostnikov, ki bi zmanjšali količino bioloških odpadkov za predelavo. Potrebe so tudi za vzpostavitev središča za ponovno uporabo, kjer bi bilo lahko zbirališče za obleke, aparate, otroško opremo in podobno, hkrati pa bi bilo tudi prizorišče izobraževanj, dogodkov in delavnic za bolj odgovoren odnos do potrošnje.

TRAJNOSTNI IN ODGOVORNI TURIZEM

P8: Primanjkuje inovativne trajnostne turistične ponudbe

Število samozaposlenih kmetov upada, prav tako število kmetijskih gospodarstev. V mnogih podeželskih okoljih, v katerih tudi zaradi zaščitene naravne in kulturne dediščine ni možnosti za razvoj industrije, je trajnostni turizem edina razvojna priložnost, saj prinaša dodaten prihodek domačinom. Trenutno primanjkuje kvalitetne ponudbe za bolj zahtevne goste, pa tudi turističnih aktivnosti, ki bi gosta na območju zadržale več dni.

P9: Kulturno-turistični dogodki so premalo prepoznavnim ne pritegnejo dovolj obiskovalcev

Javni dogodki, kot so raznovrstne prireditve, delavnice, izobraževanja in festivali, najbolj učinkovito povezujejo prebivalce, privabljajo pa tudi obiskovalce od drugod. Posebej primanjkuje tovrstne ponudbe za mlade. Prireditve so pogosto najboljši način promocije turistične ponudbe ter priložnost za prodajo domačih pridelkov in izdelkov. Pri tem pomagajo natisnjene publikacije, pa tudi sodobnejši digitalni načini informiranja.

P10: Bolj učinkovita povezovanje in sodelovanje med ponudniki

Od leta 2021 za skupni razvoj, promocijo in trženje skrbi ORA Krasi in Brkinov d.o.o. s sedežem v Sežani ter enotama v Rodiku in Štanjelu. Območje štirih občin je obsežno in še vedno so potenciali v sodelovanju med večjimi in manjšimi ponudniki ter med ponudniki in ostalo ponudbo območja. Priložnosti se kažejo v ustvarjanju skupnih turističnih produktov, v sejamskih nastopih in drugi promociji, ki je za posamezne manjše ponudnike nedosegljiva.

P11: Nove pohodne, kolesarske in konjeniške poti, nadgradnja že vzpostavljenih

Poti so pomembne tako za domačine kot turiste, saj v kulturni krajini, ki se intenzivno zarašča, povezujejo kraje, točke naravne in kulturne dediščine ter omogočajo priložnosti za sprostitev in rekreacijo. Ni dovolj samo redno vzdrževanje, ki je pogosto obveznost občin, ponekod so potrebne oznake, informacijske table, dogodki ter dodatno interpretacijsko gradivo. Veliko pobud prihaja za kolesarske poti, v zadnjem obdobju tudi za konjeniške, saj interes za rejo konjev in konjeniški turizem narašča.

ENAKOPRAVNA SOCIALNA VKLJUČENOST IN MEDGENERACIJSKO SODELOVANJE

P12: Rešitve za potrebe ranljivih skupin in njihovega okolja

Na izzivih socialnega področja deluje vrsta javnih in nevladnih organizacij, vendar pa je sodelovanje med njimi prešibko. Za nekatere ranljive skupine sploh nimamo podrobnejših podatkov in sistematičnih pristopov. Tako npr. ni pregleda nad številom odvisnikov od prepovedanih drog in

alkoholikov, povečanega števila brezdomcev, povsem novo področje pa je tudi hitro priseljevanje tujih državljanov. S podrobnejšo analizo in jasno opredeljenimi ukrepi lahko izboljšamo socialno vključenost vseh generacij in raznolikih družbenih skupin.

P13: Načrtne spodbude za mlade

Območje trenutno nima enotne strategije za mlade, nekaj preteklih pobud v tej smeri je zastalo. Ker so možnosti za srednješolsko in visokošolsko šolanje omejene, mladi že zgodaj odhajajo na druge konce Slovenije in v tujino ter tam pogosto iščejo tudi zaposlitev. Prav tako ni delujočega Društva podeželske mladine. Z boljšim povezovanjem in načrtnimi programi bi lahko navduševali mlade za deficitarne poklice ter jim bolj konkretno predstavili inovativne priložnosti za zaposlovanje na podeželju.

P14: Obstoječe programe vseživljenjskega izobraževanja za različne skupine prebivalstva nadgraditi in pritegniti več udeležencev

Zelo pomembno vlogo za prijazno oskrbo starejših imajo poleg prostorov tudi različni programi izobraževanja in druženja. Premalo je sodelovanja in povezovanja med generacijami, čeprav za to pogosto ni potrebnih velikih finančnih sredstev, večji so izzivi v prevozi in pomanjkanju kadra. Na območju že deluje nekaj javnih in nevladnih organizacij, ki bi s skupnim delovanjem lahko izboljšale ponudbo za starejše ter omogočile, da ostajajo v svojih krajih in v okolju, ki so ga vajeni.

P15: Nevladne organizacije in iniciative imajo premalo prostorov za svoje delovanje

Prostori in viri financiranja sta tista temeljna pogoja, ki pomagata nevladnim organizacijam razviti svoje delovanje. Posebej na področju kulturnih društev primanjkuje prostorov. Eden izmed takih primerov je Javni sklad za ljubiteljske dejavnosti, OI Sežana, ki razen pisarne nima svojega kulturnega središča, kjer bi se zbirali in povezovali ljubitelji z različnih kulturnih področij. Takšni prostori primanjkujejo tako v večjih občinskih središčih kot tudi na podeželju.

5. Opis SLR, njenih ciljev in ukrepov, vključno z določitvijo mejnikov in ciljnih vrednosti kazalnikov

VIZIJA

(predlog)

Kraško-brkinsko območje ima jasno zastavljeno medobčinsko in čezmejno strategijo, ki inovativno upravlja razvojni potencial naravne in kulturne dediščine, spodbuja raznoliko sodelovanje in medkulturni dialog ter vlaga v sodobne podeželske skupnosti, ki se razvijajo v privlačna okolja za bivanje in delo.

Zbiranje podatkov na delavnicah in pogovori s posamezniki so pokazali, da je oblikovanje skupnih pogledov na prihodnost zahteven izziv, saj so razlike v potrebah in pričakovanih velike:

- mesto ima drugačen način življenja od podeželja,
- starejše generacije težko razumejo mlajše, ki so jih zaznamovale nove tehnologije,
- sodobna rastoča podjetja imajo drugačno poslovno razmišljanje kot kmetijska gospodarstva.

Najboljši skupni strateški dokumenti so na kraško-brkinskem območju že usklajeni za ohranjanje naravne in kulturne dediščine ter razvoj trajnostnega turizma. Premalo načrtne pa so usmeritve v soočanje s podnebnimi spremembami, spodbude za ohranjanje kmetijstva, bolj poenotena pravila urbanističnih in arhitekturnih posegov v okolje, za vključevanje mladih ter tistih tujih priseljencev, ki si v naših krajih želijo ustvariti dom. Kratkoročna in dolgoročna strategija lahko prineseta večjo sinergijo skupnih medobčinskih prizadevanj ter boljšo izrabo državnih in EU finančnih virov.

5.1. Opis ciljev in ukrepov SLR, vključno z določitvijo mejnikov in ciljnih vrednosti kazalnikov

CILJ 1: Krepitev vaških skupnosti

Izven urbanih središč Krasa in Brkinov živi 65 % prebivalcev. Za večino podeželskega območja je značilno zdravo in mirno okolje. V mnogih vaseh je še vedno občutek, kot da se je čas ustavil. Zaradi izseljevanja in spremembe načina življenja je na voljo več starih hiš in zemlje za obdelovanje. Kjer so vaške skupnosti uspele ostati povezane, še vedno aktivno delujejo domača prostovoljska društva in posamezniki, ki z različnimi pobudami skrbijo za družabno življenje in razvojne pobude. V primerjavi z mestnimi okolji so z vrtovi, sadovnjaki in obdelanimi njivskimi površinami boljši pogoji za izboljšanje samooskrbe. Okolja so privlačna za razvoj trajnostnega turizma, ekološkega kmetijstva in terapevtskih dejavnosti.

Prebivalci podeželja pa nimajo enakega dostopa do storitev kot urbana območja. Način bivanja v vaseh se razlikuje od mestnega. Mladi se izseljujejo, upada zanimanje za kmetijstvo, ki je bilo tradicionalno najbolj pogosta dejavnost za preživetje družin. Potrebe so v izboljšavi cest, vodovoda, dostopnosti do interneta, zelo pomanjkljiv je javni prevoz.

V takih pogojih je smiselno podpreti in krepiti vaške skupnosti, ki s svojimi tradicionalnimi oblikami solidarnosti, medsosedske pomoči in spoštovanja do dediščine prednikov ostajajo pomemben steber ohranjanja kvalitete življenja na podeželju. Vizije "pametnih vasi" si postopno utirajo pot tudi na kraško-brkinsko podeželje. Tradicija povezovanja vaščanov (tudi v agrarnih skupnosti in zadrugah), je temelj, na katerem se s pomočjo digitalnih inovacij, razširjeno digitalno pismenostjo ter priložnostmi za pridobivanje naprednejših znanj lahko zgradi sodobno sobivanje različnih generacij in družbenih skupin.

UKREPI

1. Obnova vaških jeder, javnih prostorov in zunanjih površin za skupno rabo:

- obnova javnih prostorov in stavb (vaški in kulturni domovi, opuščene šole, druge primerne stavbe v javni lasti), nakup potrebne opreme: pohištvo, oprema za kuhinje in sanitarije, različni tehnični pripomočki (projektorji, računalniki, reflektorji in podobno),
- obnova in vzpostavljanje javnih površin na prostem: športna igrišča, parkovne ureditve, prostori za igro najmlajših in medgeneracijsko druženje, površine za razvoj turizma in prodajo lokalnih pridelkov in izdelkov.

2. Opolnomočenje vaških skupnosti s programi za povezovanje in podporo lokalnim razvojnim iniciativam:

- spodbujanje in podpora javnim dogodkom, ki so namenjeni povezovanju skupnosti in širšemu krogu obiskovalcev (tradicionalni vaški prazniki, koncerti, izobraževalni dogodki, delavnice in podobno),
- podpora lokalnim društvom in iniciativam za njihovo programsko delovanje.

3. Izboljšati dostopnost podeželskih prebivalcev do osnovnih storitev:

- spodbujanje inovativnih oblik lokalnih prevozov in sopotništva, nadgrajevanje in dodatna promocija že vzpostavljenih oblik,
- uvajanje digitalnih informacijskih vaških točk za boljšo informiranost oddaljenih naselij o njihovih pravicah in priložnostih na področju zdravstva, izobraževanja, virov financiranja in podobno,
- uresničevanje kakršnikoli pobud in iniciativ, ki izboljšujejo dostopnost do osnovnih storitev na področju hrane, zdravja, oskrbe starejših, varstva predšolskih otrok in podobno.

CILJ 2: VAROVANJE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

Vse štiri občine so zavezane odgovornost do svojih naravnih in kulturnih bogastev. 57 % območja je pod zaščito Nature 2000 in naravovarstveni ukrepi sobivajo s kmetijstvom, saj so ravno kmetijske dejavnosti tiste, ki ohranjajo kulturno krajino vitalno. Občine so skupno prepoznale tudi potencial trajnostnega turizma in se vključile v pridobivanje in izboljšanje certifikatov Zelene sheme slovenskega turizma. S spoštovanjem načel, ki so del slovenske razvojne vizije turizma se mnogi izmed več kot sto kazalnikov iz leta v leto izboljšujejo. Trije pridobljeni vpisi na seznam UNESCO dediščine in čezmejni Geopark Kras Carso v ustanavljanju kažejo na vizijo prihodnosti, ki iz svojih naravnih in kulturnih potencialov lahko naredi gospodarske priložnosti za razvoj podeželja. Industrijske cone so skoncentrirane na omejenih območjih in v primeru skrbnega načrtovanja ne bodo predstavljale večje nevarnosti za okolje. Narava s svojo izjemno biotsko pestrostjo in kulturna dediščina z več tisočletno zgodovino sta med seboj prepleteni in pripovedujeta zgodbe kraškega in brkinskega človeka, ki so mu življenje krojili kamen, veter, skromne obdelovalne površine ter vodne zaloge ter številni zgodovinski dogodki, ki so pretresali pokrajino zaradi njene izjemne strateške lege.

Če je bilo v preteklih desetletjih zapuščina prednikov še podcenjena in je bila pogosta nosilka bolečih spominov na trdo delo in revščino, pa se mentaliteta spreminja in vedno več je pobud za njeno ohranitev. Posebej v vaških skupnostih se zavedajo ne samo naravovarstvenih in kulturoloških vrednosti območja, ampak vidijo v tej dediščini tudi priložnosti za podjetništvo.

UKREPI

4. Ohranjanje tradicionalnih znanj:

- preživetvene in ustvarjalne spretnosti starejših generacij prenašati na mlade,
- obogatitev turistične ponudbe s prikazi in izkustvenimi delavnicami,
- kamnoseške veščine in obdelovanje drugih avtentičnih materialov kot poklicne priložnosti.

5. Raziskovanje in ohranjanje spomina na pomembna zgodovinska obdobja:

- snovanje lokalnih muzejev, zbirk in razstav,

- zbiranje zgodovinskih dejstev v raznovrstnih publikacijah za ohranjanje identitete krajev in njihovo dodatno promocijo,
- aktivnosti za varovanje arheoloških najdišč in drugih več tisočletnih naselbinskih ostalin, njihovo raziskovanje, prezentacija in valorizacija.

6. Ohranjanje vodnih virov ter vzpostavljanje novih:

- obnova že obstoječih kalov, lokev, vodnjakov, perilnikov, ledenic in studencev,
- vzpostavljanje novih vodnih površin za uporabne, estetske in turistične namene,
- z vodo povezane tematske poti, dogodki, publikacije, raziskave in strateški dokumenti.

7. Zmanjšanje odpadkov in njihova bolj učinkovita raba v krožnem gospodarstvu:

- izobraževalni in ustvarjalni dogodki za zmanjšanje in boljšo ponovno uporabo odpadkov,
- poslovne ideje za razvoj in nadgradnjo dejavnosti krožnega gospodarstva,
- vzpostavitev centrov za ponovno uporabo, ljubiteljske ali podjetniške ideje za razvoj ponovne uporabe.

CILJ 3: TRAJNOSTNI IN ODGOVORNI TURIZEM

Ugodna strateška lega območja, ki ga prečkajo turistični tokovi iz Italije, Avstrije, Nemčije in drugih evropskih držav, iz katerih potujejo gostje proti slovenski in hrvaški obali, velika območja neokrnjene narave in vrsta kulturnih znamenitosti, dajejo obilo priložnosti, da trajnostni turizem postane bolj dinamična panoga na podeželskih odmaknjenih območjih. Razvoj je po statističnih podatkih počasnejši kot v sosednjih destinacijah v Istri, na Goriškem, v Brdih in Posočju, hkrati pa je ta "zamuda" tudi prednost, saj razen na področju dveh najbolj izstopajočih znamenitostih (Škocjanske jame in Lipica) ne beležimo preobremenitev in stranskih učinkov, ki jih prinaša množični turizem na bolj prepoznavnih destinacijah. V zadnjih letih prihaja v ospredje "odgovorni" turizem, ki spoštuje in upošteva življenje domačinov, in jim pomaga pri razvoju in ohranjanju živosti vaških naselij. Za koordinacijo turizma v vseh štirih občinah skrbi Območna razvojna agencija (ORA) Krasa in Brkinov d.o.o., ki vodi tudi ustanavljanje Geoparka Krasa Carso. Ker je ponudba razpršena in dejavnosti zelo raznolike, je potencial razvoja predvsem v boljšem povezovanju in skupnem nastopu pri trženju, kar je sicer zahtevna in nikoli končana naloga, ki jo lahko delno prevzamejo tudi ponudniki sami. Pri povezovanju ponudbe je tako na primer dejavno Društvo turističnih vodnikov Krasa in Brkinov, na gostinskem področju Društvo za razvoj kmetijstva in turizma Planta, dobro so povezana tudi nekatera vaška okolja, kot na primer Štanjel ali Pliskovica. Potenciali so v vsakršnem povezovanju, ki presega ozke lokalne interese in ima širok vpogled v potrebe gosta, za katerega krajevne, občinske in državne meje ne obstajajo.

UKREPI

8. Inovativna trajnostna turistična ponudba:

- spodbude za zasnovo in izvedbo novih turističnih produktov, ki prinašajo priložnosti za dodaten zaslužek in nova delovna mesta,
- nadgradnja že obstoječe kulinarične, kulturne, športne in druge ponudbe z namenom izboljšanja kakovosti in višje dodane vrednosti,
- spodbuda dopolnilnim dejavnostim na kmetiji, povezanim s turizmom.

9. Organizacija javnih turističnih dogodkov in promocijske publikacije:

- tematski festivali, koncerti, predavanja, kulinarične prireditve, javni ogledi zbirk in muzejev, vse oblike dogodkov, ki omogočajo povečanje obiska ter dodatne možnosti za prodajo lokalnih izdelkov, pridelkov in avtentične gostinske ponudbe,
- širjenje promocijskih informacij s pomočjo tiskovin in sodobnih digitalnih oblik.

10. Bolj učinkovita povezovanje in sodelovanje med ponudniki:

- nova in inovativna partnerstva med ponudniki ter med ponudniki in ostalimi potenciali okolja,
- spodbude programom in aktivnostim nevladnih organizacij, ki delujejo na področju povezovanja v turizmu,
- tiskovine in digitalne oblike obveščanja za promocijo ponudbe, v kateri je povezanih več deležnikov.

11. Nove pohodne, kolesarske in konjeniške poti, nadgradnja že vzpostavljenih:

- načrtovanje, vzpostavljanje, označevanje in promocija poti,
- nadgradnja poti z dodatno opremo (pitniki, e-polnilnice, WI-FI povezave, klopi in podobno).

CILJ 4: ENAKOPRAVNA SOCIALNA VKLJUČENOST IN MEDGENERACIJSKO SODELOVANJE

V zadnjih petih letih pretresajo družbo hitre spremembe, ki jim občinske politike težko sledijo, rešitve tudi niso preproste. Odseljevanje mladih in strokovno kompetentnih prebivalcev ter priseljevanje delavcev iz tujine vnaša v podeželske in mestne odnose novo dinamiko. Zaenkrat ni strateškega pristopa k razumevanju in reševanju izzivov mladih, prav tako ne vedno večjega števila tujcev, ki prihajajo iz zelo različnih kulturnih okolij in si prav tako, kot domačini, želijo izboljšanja svojih življenjskih pogojev, ki jim doma morda niso omogočeni. Prav tako ni pregleda nad številom odvisnikov od prepovedanih drog in alkoholikov, del mlade populacije je tako ujet v brezciljnost in v svojih okoljih zaradi različnih razlogov ne najde pravih priložnosti za razvoj. Potrebujemo osveženo vizijo in načrtno sodelovanje med javnimi in nevladnimi organizacijami, ki delujejo na področju aktivacije mladih in drugih ranljivih skupin. Območje ima zaradi svojih še živih tradicionalnih vrednot dobre pogoje, da soustvarja solidarne in vključujoče odnose, ki so eden izmed ključnih temeljev za dobro počutje. Osrednji cilj reševanja socialnih stisk je razumevanje potreb vsake izmed družbenih skupin, vzpostavljanje zdravih odnosov sobivanja ter premagovanje predsodkov in stereotipov.

UKREPI

12. Aktivnosti javnih in nevladnih organizacij za socialno vključenost in reševanje izzivov ranljivih skupin:

- različni programi, dogodki, publikacije, ki prispevajo k reševanju stisk ranljivih skupin,
- povezovanje javnih in nevladnih organizacij za bolj načrtno strateško delo in hitrejši odzive na družbene spremembe,
- programi za starejše, izboljšanje njihove oskrbe, medgeneracijsko druženje.

13. Spodbude za mlade:

- programi za mlade in njihovo aktivacijo (skupna strategija vseh štirih občin, povezovanje deležnikov, dogodki, izobraževanja, pogoji za ustvarjalno druženje, poletne šole in podobno),
- spodbude za inovativno podjetništvo, kmetijstvo, deficitarne poklice in prostovoljske dejavnosti, ki mladim omogočajo kvalitetno življenje v domačem okolju,
- preventivni programi za preprečevanje odvisnosti mladih, inovativni pristopi zdravljenja, ozaveščevalni dogodki o vplivu odvisnosti na zdravje in kvaliteto življenja.

14. Programi vseživljenjskega izobraževanja, posebej za različne ranljive skupine prebivalstva:

- podpora novim in nadgradnja že obstoječim programom vseživljenjskega izobraževanja,
- razpršitev dogodkov iz urbanih središč na podeželje,
- programi vključevanja skupin prebivalstva, ki potrebujejo tovrstno druženje, pa se ne zmorejo ali ne znajo vključiti vanje (dolgotrajno brezposelni, z omejitvami, pod pragom revščine ali v psiholoških stiskah).

15. Javni prostori za delovanje društev, organizacijo izobraževanj in delavnic raznovrstnih nevladnih pobud:

- vzpostavitev ali obnova javnih prostorov za delovanje društev in nevladnih iniciativ,
- oprema za delovanje društev in nevladnih iniciativ,
- publikacije in digitalni pristopi za izboljšanje obveščenosti in promocijo.

5.2. Tabela kazalnikov

Ukrep (vpišite)	Kazalnik (izberite iz spodnjega seznama)	Sklad	Dosežena vrednost kazalnika na dan 31. 12. 2025 za EKSRP/31. 12. 2024 za ESRR	Ciljna vrednost kazalnika na dan 31. 12. 2029
<i>KREPITEV VAŠKIH SKUPNOSTI</i>				
1 Obnova vaških jeder, javnih prostorov in zunanjih površin za skupno rabo	R.27 Okoljska ali podnebna uspešnost zaradi naložb na podeželju: število operacij, ki prispevajo k ciljem na področju okoljske trajnostnosti, ter doseganje blaženja podnebnih sprememb in prilagajanja nanje na podeželju	EKSRP	0	1
2 Opolnomočenje vaških skupnosti s programi za povezovanje in podporo lokalnim razvojnim iniciativam				
3 Boljša dostopnost podeželskih prebivalcev do osnovnih storitev	R.37 Rast in delovna mesta na podeželju: nova delovna mesta, ki prejemajo podporo v okviru projektov SKP	EKSRP	0	3
<i>NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA</i>				
4 Ohranjanje tradicionalnih znanj	R.40 Pametni prehod podeželskega gospodarstva: število strategij pametnih vasi, ki prejemajo podporo	EKSRP	0	2
5 Raziskovanje in ohranjanje spomina na pomembna zgodovinska obdobja	R.42 Spodbujanje socialne vključenosti: število oseb, zajetih v projekte socialnega vključevanja, ki prejemajo podporo	EKSRP	0	30
6 Ohranjanje vodnih virov (kali, lokve, vodnjaki, studenci v Brkinih) ter vzpostavljanje novih				
7 Zmanjšanje odpadkov in njihova bolj učinkovita raba v krožnem gospodarstvu	Število podprtih oziroma vzpostavljenih zaposlitev/mrež/dogodkov/produktov, ki so namenjeni spodbujanju lokalnega podjetništva (razen nosilcev dejavnosti na kmetiji)	ESRR	0	3
<i>TRAJNOSTNI IN ODGOVORNI TURIZEM</i>				
8 Inovativna trajnostna turistična ponudba	Število podprtih lokalnih turističnih prireditev/produktov/storitev/programov/modelov/publikacij	ESRR	0	5
9 Organizacija javnih dogodkov in promocijske publikacije	Število podprtih dejavnosti/dogodkov/produktov/objektov, ki so namenjeni varovanju naravne in kulturne dediščine	ESRR	0	5
10 Bolj učinkovita povezovanje in sodelovanje med ponudniki	Površina prenovljenih oziroma	ESRR	0	200 m2

11 Nove pohodne, kolesarske in konjeniške poti, nadgradnja že vzpostavljenih	obnovljenih javnih površin za skupno uporabo			
<i>ENAKOPRAVNA SOCIALNA VKLJUČENOST IN MEDGENERACIJSKO SODELOVANJE</i>	Število izobraževanj/usposabljanj/programov/produktov, ki so namenjeni varovanju okolja in zdravja ter ozaveščanju lokalnega prebivalstva za izboljševanje stanja okolja in zdravja	ESRR	0	7
12 Socialna vključenost vseh generacij in raznolikih družbenih skupin				
13 Spodbude za mlade	Število inovativnih partnerstev/programov za oblikovanje mreže storitev za spodbujanje ukrepov aktivnega staranja in vključevanja drugih ranljivih skupin.	ESRR	0	2
14 Programi vseživljenjskega izobraževanja za različne skupine prebivalstva				
15 Javni prostori za delovanje društev, organizacijo izobraževanj in delavnic raznovrstnih nevladnih pobud	Število izvedenih programov/delavnic/prireditvev/dogodkov/usposabljanj/izobraževanj, namenjenih za socialno vključenost starejših, mladih in drugih ranljivih skupin	ESRR	0	8

5.3. Horizontalni cilji Evropske unije

Horizontalni cilji predstavljajo vrednote in usmeritve, ki so temeljnega pomena za ohranjanje zdravega okolja, trajnostno upravljanje z viri, inovativno posodabljanje družbe ter ohranjanje načel, kot so človekovo dostojanstvo, svoboda, demokracija, enakost, pravna država in človekove pravice.

Blaženje podnebnih sprememb in prilagajanje nanje

Globalno segrevanje in z njim povezane podnebne spremembe postajajo del našega vsakdanjega življenja. Slovenija kot članica EU je skupaj z drugimi državami članicami podpisala **Evropski zeleni dogovor**⁴, ki ga sestavlja sveženj političnih pobud za preusmeritev proti zelenemu prehodu. Do leta 2050 naj bi Evropa tako dosegla ogljično nevtralnost in 55 odstotno zmanjšanje toplogrednih plinov glede na leto 1990. S tem dogovorom so usklajeni tudi nacionalni in regionalni strateški dokumenti, ki določajo okvire lokalnega razvoja.

S cilji in ukrepi SLR spodbujamo aktivnosti na področju obnovljivih energetskega virov, racionalni porabi vode, trajnostne mobilnosti, preusmeritvam k sonaravnem kmetovanju, bolj odpornim kmetijskim panogam ter ukrepom za ohranjanje pridelkov, podnebju prijaznejše prehrane, ki temelji pretežno na

⁴ Več na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?qid=1588580774040&uri=CELEX%3A52019DC0640>

lokalno pridelanih sestavinah ter številnih drugih dejavnostih, ki lahko z majhnimi koraki prispevajo k izboljšanju planetarnih razmer.

Trajnostno ohranjanje okolja

Posamezne lokalne skupnosti in posamezniki ne morejo reševati velikih globalnih podnebnih in družbenih sprememb, lahko pa poskrbijo, da njihovo okolje ostaja zdravo, čisto in urejeno. Lepota krajine, raznolikost njenih rastlinskih in živalskih vrst, gozdovi, voda, pogoji za pridelavo hrane - vse to nas podpira in osmišlja naše vsakdanje življenje.

S cilji in ukrepi SLR, ki so usklajeni s cilji **Resolucije o nacionalnem programu varstva okolja za obdobje 2020–2030**⁵, **Skupne kmetijske politike 2023-2027**⁶ in s **Strategijo razvoja Slovenije 2030**⁷, spodbujamo aktivnosti na področju negovanja avtentičnosti kraško-brkinske kulturne krajine, ki jo v ravnovesju lahko ohranjajo sonaravne kmetijske dejavnosti, biotska raznolikost, bolj odgovorno ravnanje z odpadki, preprečevanje uporabe nevarnih kemikalij in divjih odlagališč, zelene zasaditve v naseljih, spodbujanje krožnega gospodarstva in središč za ponovno uporabo, skladni urbanistični in arhitekturni posegi, zeleni in odgovorni turizem, varovanje vodnih virov, izobraževanja in usposabljanja.

Inovativnost

Hitre in nepredvidljive spremembe sodobnega časa zahtevajo iznajdljivost, sveže pristope ter razmišljanje izven ustaljenih okvirov. S cilji in ukrepi SLR spodbujamo projekte, ki nastajajo "od spodaj navzgor", z vključevanjem najširše javnosti, s skupinskim delom in sinergijo raznovrstnih znanj. Zaželeno je medsektorsko sodelovanje, povezovanje javnih in nevladnih organizacij, mreženja, ki ustvarja nove priložnosti.

Novi pristopi se lahko kažejo v produktih, ustvarjalnih procesih, oblikah organizacije ali partnerstvih. Spodbujamo vseživljenjsko učenje in eksperimentiranje, povezovanje starih znanj in novih tehnologij, ohranjanja lokalne identitete z zavedanjem globalnega konteksta. Inovativno je lahko tudi sodelovanje med generacijami ali med različnimi družbenimi skupinami, ki se vključujejo v raznovrstne podjetniške, kreativne, okoljevarstvene ali druge iniciative.

Podpora ranljivim skupinam, nediskriminacija, enakost med spoloma

Pri oblikovanju vizije skupnega bivanja se soočamo z vrsto predsodkov do ljudi, ki izstopajo zaradi spola, rase ali narodnosti, vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti. Vzroki za izključenost so lahko revščina, nasilje v družini ali notranje stiske, zaradi katerih nekateri ne zmorejo živeti uspešno, zdravo in aktivno življenje. S cilji in ukrepi SLR, ki so usklajeni z **Listino Evropske unije o temeljnih pravicah**⁸, spodbujamo projekte, ki bodo nagovorili najbolj ranljive med nami, starostnike, brezdomce, odvisnike ali tiste priseljence in migrante iz tujih držav, ki se morda v novem okolju ne znajdejo. Posebno spodbudo potrebujejo mladi, ki jih osvajajo vedno nove in nove tehnologije, zaradi česar je njihova vzgoja za osebnostno zrelost in poklicno prihodnost toliko bolj zahtevna.

Čeprav so prepreke med posameznimi družbenimi skupinami včasih videti nepremagljive, lahko z empatijo, solidarnostjo, boljšim razumevanjem vzrokov, ki so pripeljali posameznika ali skupnost v stisko, odpravimo nelagodje ter oblikujemo pravila sodelovanja, ki bodo sprejemljiva za vse. Rodijo se lahko nova prijateljstva, poslovna partnerstva, prostovoljske pobude ali humanitarne iniciative.

⁵ Več na <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ODI.O1985>

⁶ Več na <https://skp.si/skupna-kmetijska-politika-2023-2027>

⁷ Več na https://www.gov.si/assets/ministrstva/MKRR/Strategija-razvoja-Slovenije-2030/Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf

⁸ Več na <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:sl:PDF>

5.4. Opis izvajanja projektov⁹

V programskem obdobju do leta 2027 se na podlagi SLR izvajajo:

- a. projekti, izbrani na podlagi javnih pozivov LAS,
- b. projekti, pri katerih je upravičenec (prijavitelj) LAS,
- c. projekti sodelovanja med LAS-i.

LAS bo v okviru SLR izvajal:

a) Projekti, izbrani na podlagi javnih pozivov LAS

LAS Krasa in Brkinov bo v programskem obdobju do leta 2027 objavil najmanj dva javna poziva. Javni poziv zaprtega tipa bo pripravljen v skladu z vsemi določbami in pravili ter skupaj z razpisno dokumentacijo javno objavljen na spletni strani LAS. Prav tako bo informacija o javnem pozivu objavljena na Facebook strani LAS Krasa in Brkinov, predvidoma pa še v občinskih glasilih občin članic LAS (odvisno od datuma izida posameznega glasila) ter na spletnih straneh občin.

Sredstva, razpisana na javnem pozivu, bodo iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP) ter iz Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR). Za vsak sklad bodo sredstva razpisana ločeno oz. bo pripravljen ločen javni poziv, skladno z določili iz Uredbe CLLD. Podrobnejša navodila bodo določena v Pravilniku o postopku izvedbe javnih pozivov pri LAS Krasa in Brkinov (v nadaljevanju: Pravilnik), v katerem bodo objavljena tudi podrobnejša merila za ocenjevanje prejetih vlog ter postopek izbora in potrjevanja projektov. LAS mora oblikovati nediskriminatoren in pregleden izbirni postopek ter predpisati nepristranska merila, ki zagotavljajo, da pri odločitvah o izbiri najmanj 50 odstotkov glasov prispevajo partnerji, ki niso javni organi, da se prepreči navzkrižje interesov. Pri izbiri projektov LAS upošteva splošna izhodišča LEADER/CLLD in nekatere posebne pogoje, ki so določeni za vsak posamezni sklad.

Vse prispele vloge na javni poziv bo zbiral in evidentiral vodilni partner, ki bo vloge tudi administrativno pregledal. Vloge se bodo odpirale in ocenjevale po vrstnem redu prispetja, odpiranje vlog pa ni javno. V 1. fazi (pogoji za upravičenost) vodilni partner odpre prispele prijave (v zaprtih, ustrezno označenih kuvertah), preveri ali ustrezajo vstopnim pogojem oziroma ali so potrebne dopolnitve. Preveri predvsem, ali so vloge oddane na predpisanih obrazcih, pravočasno ter ali izpolnjujejo pogoje za upravičenost. Vloga mora biti izdelana na predpisanih obrazcih, ki so del razpisne dokumentacije. Če vloga ni v celoti vsebinsko izpolnjena, to ni predmet dopolnitve, ampak se jo oceni na podlagi podatkov, ki jih je prijavitelj podal.

Vodilni partner pisno pozove tiste prijavitelje, katerih vloge niso bile popolne, k njihovi dopolnitvi. Poziv na dopolnitev se pošlje po elektronski pošti, na elektronski naslov, ki je naveden v vlogi. Vloge, ki niso prispele pravočasno ali niso bile pravilno označene, se neodprte vrne naslovniku, njihovo dopolnjevanje pa ni mogoče. Prijavitelji dopolnitve pošljejo po redni pošti, priporočeno na naslov vodilnega partnerja. Vsebinske dopolnitve vlog niso dovoljene.

V 2. fazi vodilni partner evidentira prispele dopolnitve, Ocenjevalna komisija pa obravnava njihovo ustreznost in sestavi dokončen seznam prijav, ki gredo v nadaljnje ocenjevanje. Izvede ocenjevanje po kriterijih (specifična merila) ter pripravi končni seznam vlog glede na prejete točke. Določeno je maksimalno možno število točk, ki jih lahko projekt prejme ter minimalni prag za odobritev projekta. Upravni odbor za sofinanciranje izbere predloge projektov, ki so dosegle največje število skupnih točk po specifičnih merilih, do porabe predvidenih sredstev.

Dokončni izbor projektov, ki prejmejo sofinanciranje, potrdi Upravni odbor na podlagi predloga ocenjevalne komisije, pri čemer mora za veljavnost takšne odločitve glasovati najmanj polovica članov Upravnega odbora, ki niso predstavniki javnega sektorja. Upravni odbor odloči o višini financiranja za

⁹ V tem dokumentu zaradi lažjega razumevanja uporabljamo besedo *projekt* (časovno zaključena dejavnost, ki pripelje do določenih rezultatov, produktov oziroma storitev) enakovredno kot besedo *operacija*, ki se za enak pomen pojavlja v navodilih in zakonodajnih dokumentih.

vsak ocenjen projekt posebej. Predsednik ocenjevalne komisije je prisoten na seji Upravnega odbora, kjer se razpravlja o izboru projektov.

LAS obvesti vlagatelje o odločitvi glede sofinanciranja pradelaganih projektov. Prijavitelj, katerega projekt ni bil izbran, ima možnost, da se nad izborom pritoži na Skupščino LAS. Skupščina mora pritožbene postopke zaključiti pred predložitvijo izbranih projektov v potrditev ARSKTRP ali MKRR. Če je upravičencu odobren projekt za sofinanciranje iz EKSRP, Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja o odobritvi ali zavrnitvi odloči z odločbo. V odločbi o odobritvi projekta se določi tudi višino sredstev, rok za vložitev zahtevka za izplačilo, pogoje za upravičenost ter višino sredstev, ki se izvajajo v skladu s pravili sheme državnih pomoči. Če je upravičencu odobren projekt za sofinanciranje iz ESRR, sklene upravičenec pogodbo o sofinanciranju z Ministrstvom za kohezijo in regionalni razvoj (MKRR).

Po zaključenem postopku izbora projektov bodo rezultati javno objavljeni na spletni strani LAS.

b) Projekti, pri katerih je upravičenec (prijavitelj) LAS

LAS lahko poleg objave javnega poziva pripravi in izvaja tudi projekte, katerih prijavitelj je LAS in ki jih pripravi v sodelovanju s partnerji iz območja LAS. Gre za projekte, ki imajo širšo korist za lokalno območje, izvajajo se na območju celotne LAS in so namenjeni prebivalcem celotnega območja LAS. Projekti, katerih prijavitelj je LAS, se lahko sofinancirajo brez izvedbe javnega poziva, vendar morajo slediti ciljem in kazalnikom SLR ter predstavljajo vsebinsko nadgradnjo ostalih projektov, izbranih na podlagi javnih pozivov. O projektih LAS ne odloča Ocenjevalna komisija, temveč Upravni odbor. Vodilni partner posreduje predlog projektov Upravnemu odboru v odločanje, ali ga izbere za sofinanciranje, pri čemer mora za veljavnost takšne odločitve glasovati najmanj polovica članov Upravnega odbora, ki niso predstavniki javnega sektorja. Če Upravni odbor predlog projekta izbere za sofinanciranje, ga vodilni partner pošlje v potrditev organu, pristojnemu za končno odobritev projekta (ARSKTRP oz. MKRR), ki o svoji odločitvi obvesti LAS in izda odločbo o odobritvi projekta oz. z njim sklene pogodbo o sofinanciranju.

c) Projekti sodelovanja LAS

LAS lahko sodeluje (je upravičenec) tudi v projektih sodelovanja, kjer gre za projekte, ki jih LAS pripravi v sodelovanju z drugimi LAS iz Slovenije ali drugih evropskih držav oziroma držav izven EU. Vsak LAS znotraj svojega LAS pridobi še svoje projektne partnerje, ki sodelujejo pri projektnih aktivnostih. LAS Krasa in Brkinov je že v programskem obdobju 2014-2020 sodeloval v projektih sodelovanja, sofinanciranih iz EKSRP sredstev, kar se predvideva tudi v novem obdobju do leta 2027. LAS bo pripravil in izvajal projekte sodelovanja znotraj sklada ESRR in EKSRP. Povezal in sodeloval bo s tistimi LAS (lahko tudi iz tujine), kjer bo zaznana podobna problematika oziroma skupen interes za širše javno dobro. Projekti sodelovanja bodo pripomogli k zasledovanju ciljev v SLR.

Projekte sodelovanja predlaga Upravni odbor, ki jih na koncu tudi potrdi z glasovanjem. Po potrditvi Upravnega odbora se vloga lahko vnese v informacijski sistem ARSKTRP, ki vlogo potrdi z izdano odločbo o potrditvi projektov.

6. Opis postopka vključitve skupnosti v pripravo SLR

Zaposleni v pisarni LAS Krasa in Brkinov so pri pripravi SLR posebno pozornost namenili popisu potreb prebivalcev različnih družbenih skupin, zato so k sodelovanju povabili različne podeželske in mestne skupnosti, predstavnike javnih in nevladnih organizacij ter posameznike. V ta namen so bili:

- opravljeni intervjuji s predstavniki različnih institucij,
- organizirane delavnice po vseh štirih kraško-brkinskih občinah,
- objavljen spletni vprašalnik ter
- omogočena možnost elektronske oddaje projektних predlogov.

V spodnji tabeli so prikazane različne aktivnosti.

Zap. št.	Kraj izvedbe	Datum izvedbe	Št. udeležencev	Aktivnost (delavnica, intervju, spletni vprašalnik, delovni sestanek)
1	Ljubljana	19.12.2023	2	Sestanek MKGP in LAS
2	spletno	14. 3. 2023 - 15. 6. 2023	45	Spletni vprašalnik
3	Komen	23. 12. 2023	4	Sestanek z županom glede aktivnosti za pripravo SLR
4	Divača	11. 1. 2023	7	Sestanek z županjo in podžupanom glede aktivnosti za pripravo SLR
5	Hrpelje	16. 1. 2023	3	Sestanek z županjo glede aktivnosti za pripravo SLR
6	Sežana	16. 1. 2023	11	sestane z županom glede aktivnosti za pripravo SLR
7	Dutovlje	31. 1. 2023	42	Delavnica priprave SLR
8	Tomaj	2. 2. 2023	46	Delavnica priprave SLR
9	Štjak	16. 2. 2023	37	Delavnica priprave SLR
10	Sežana	16. 2. 2023	10	Seja Upravnega odbora LAS (seznanitev s pripravo novega programskega obdobja)
11	Dutovlje	23. 2. 2023	48	1. seja Skupščine LAS (seznanitev s pripravo novega programskega obdobja)
12	Kobjeglava	1. 3. 2023	25	Delavnica priprave SLR
13	Sežana	7. 3. 2023	21	Delavnica priprave SLR
14	Gorjansko	15. 3. 2023	14	Delavnica priprave SLR
15	Štanjel	23. 3. 2023	21	Delavnica priprave SLR
16	Sežana	22. 3. 2023	4	Intervju z direktorjem in sodelavci Inkubatorja Sežana d.o.o.
17	Sežana	16. 3. 2023	1	Intervju z vodjo Javnega sklada za kulturne dejavnosti, OI Sežana
18	Križ	16. 3. 2023	2	Intervju s predstavnicama mlajše in

				starejše generacije žensk na kmetiji
19	Sežana	16. 3. 2023	2	Intervju z direktorjem in vodjo CSD Južna Primorska, OE Sežana
20	Ljubno ob Savinji	17. 3. 2023	1	Posvet LAS (izvajanje programa CLLD - priprava strategij lokalnega razvoja)
21	Sežana	28. 3. 2023	1	Intervju z vodjo Mladinskega centra Podlaga, Sežana
22	Sežana	28. 3. 2023	1	Intervju s tajnico Kmetijsko gozdarske zbornice, OI Sežana, zaposleno na Kmetijsko gozdarskem zavodu Nova Gorica, tudi predsednica LAS
23	Sežana	4. 4. 2023	4	Intervju s pomočnico direktorice in strokovnimi sodelavkami CSD Južna primorska, Enota Sežana
24	Komen	4. 4. 2023	1	Intervju s predsednico Društva Univerza za tretje življenjsko obdobje KRAS
25	Sežana	12. 4. 2023	1	Intervju z direktorico Območne obrtno-podjetniške zbornice Sežana
26	Sežana	18. 4. 2023	2	Intervju z vodjo in strokovno sodelavko enote gospodarskih javnih služb Komunala Sežana d.d.
27	Sežana	3. 5. 2023	1	Telefonski intervju z vodjo Oddelka za upravne notranje zadeve, UE Sežana
28	Sežana	11. 5. 2023	1	Intervju z direktorico Ljudske univerze v Sežani
29	Škocjan	12. 5. 2023	1	telefonski intervju s strokovnim sodelavcem in predstavnikom za LAS, Park Škocjanske jame
30	Sežana	22. 5. 2023	1	Telefonski intervju s psihiatrinjo Centra za zdravljenje odvisnosti Sežana
31	Sežana	23. 5. 2023	1	Telefonski intervju z vodjo Medobčinskega društva prijateljev mladine, Sežana
32	Sežana	24. 5. 2023	1	Intervju s predstavnikom Islamske skupnosti v Sloveniji, odbor Sežana
33	Sežana	24. 5. 2023	1	Intervju z direktorjem Kraškega vodovoda sežana d.o.o.
34	Barka	25. 5. 2023	16	Delavnica priprave SLR
35	Vreme	29. 5. 2023	19	Delavnica priprave SLR
36	Senožeče	1. 6. 2023	22	Delavnica priprave SLR
37	Misliče	5. 6. 2023	14	Delavnica priprave SLR
38	Dolnje Ležeče	6. 6. 2023	19	Delavnica priprave SLR

39	Klanec	7. 6. 2023	9	Delavnica priprave SLR
40	Divača	8. 6. 2023	22	Delavnica priprave SLR
43	Sežana	9. 6. 2023	8	15. seja UO LAS - seznanitev s potekom priprave SLR
41	Hrpelje	12. 6. 2023	/	Delavnica priprave SLR
42	Slivje	14. 6. 2023	/	Delavnica priprave SLR
		SKUPAJ	492	

Intervjuji

Glede na različna področja, ki jih zajema SLR (turizem, kmetijstvo, gospodarstvo, sociala, zdravstvo, komunala, ranljive skupine, ...) je bilo v okviru priprave SLR izvedenih 17 pogovorov oziroma intervjujev, pri katerih je sodelovalo 26 oseb. Z namenom pridobitve čim bolj točnih podatkov in informacij iz različnih področij, so bili intervjuvanci predstavniki različnih strokovnih institucij in nevladnih organizacij. Posebna pozornost je bila namenjena vključevanju mladih, žensk in predstavnikov ranljivih skupin oz. organizacij, ki delajo z njimi. Njihovi uvidi, podatki, mnenja in pobude so zelo pripomogle k bolj realni oceni potreb med prebivalci. Številni podatki iz njihovih letnih poročil in drugih dokumentov so vključeni v poglavje Analiza.

Delavnice za pripravo SLR

Skupaj je bilo izvedenih 16 delavnic, od tega 4 v občini Sežana, 3 v občini Komen, 6 v občini Divača ter 3 v občini Hrpelje-Kozina. Delavnice so bile namenjene vsem družbenim skupinam: občanom, predstavnikom krajevnih skupnosti, podjetnikom, turističnim ponudnikom, kmetom, nosilcem dopolnilne dejavnosti, društvom in drugim iniciativnim skupinam in ostalim zainteresiranim z območja LAS Krasa in Brkinov. Potekale so od konca januarja do sredine junija 2023, udeležilo pa se jih približno 327 ljudi. Obveščanje o delavnicah je potekalo po spletni in Facebook strani LAS Krasa in Brkinov, spletnih straneh vseh štirih občin, obstoječih Facebook straneh Občin, z vabili neposredno po pošti, po gospodinjstvih ter po internih bazah elektronske pošte.

Delavnice so se pričele z uvodnim pozdravom župana/županje/podžupana ali predstavnika krajevne/vaške skupnosti (odvisno od delavnice do delavnice) ter moderatorke, zaposlene na LAS Krasa in Brkinov. Sledila je kratka predstavitev delovanja LAS Krasa in Brkinov in projektov, izvedenih v preteklih pozivih. Udeleženci so se razdelili v tri skupine s tremi različnimi vsebinskimi področji, ki so del SLR. Pod vodstvom moderatork so izrazili in zapisali svoje potrebe ter druge podatke (uvrščene med prednosti, slabosti, priložnosti ali nevarnosti), ki so kasneje služili za pripravo SWOT analize. Mnogi udeleženci ali predstavniki skupnosti so na delavnice prinesli že napisane predloge. Po 15 minutah so se udeleženci skupin med seboj zamenjali. Skupinskemu delu je sledilo poročanje, kjer je moderatorka iz vsake skupine predstavila oz. povzela glavne ugotovitve, temu pa je sledila še razprava ter povzetek prioritet na posameznem področju.

Delavnice za pripravo SLR ocenjujemo kot zelo uspešne. Udeleženci so našli vrsto dobrih predlogov ter konstruktivno sodelovali v razpravi, marsikje so bile pobude podobne: udeleženci priložnosti vidijo predvsem v obnovi skupnih javnih prostorov, vzpostavljanju turističnih info točk, muzejskih zbirk in trgovnic z lokalnimi pridelki, pogojih za medgeneracijsko druženje in oskrbo starejših v domačem okolju, ..., pomanjkljivosti pa v premajhnem sodelovanju, povezovanju turistične ponudbe, pomanjkljivem javnem prevozu, slabi cestni infrastrukturi, zamiranju družbenega življenja in podobno. Zavedajo se ranljivosti narave in naravnega okolja ter vedno bolj dragocene vloge vode. Prejete pobude, ideje, predloge in zaznane pomanjkljivosti smo upoštevali tudi pri oblikovanju ciljev in ukrepov.

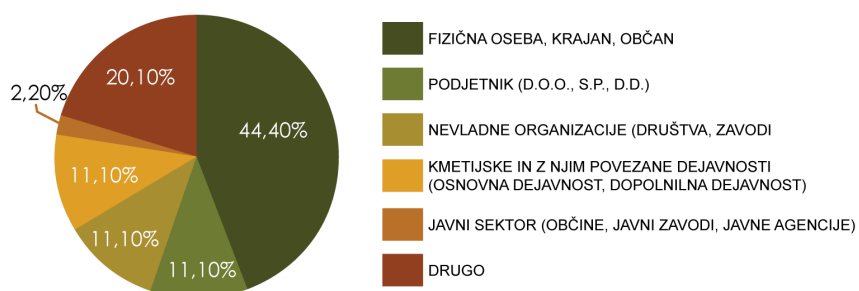
Spletni vprašalnik

Poleg delavnic je bil za namen priprave SLR javno objavljen tudi spletni vprašalnik z možnostjo oddaje projektnih predlogov, ki smo jih prejeli tudi neposredno po elektronski pošti. Aktivna izmenjava mnenj, idej in informacij je potekala skozi celotno obdobje priprave SLR.

Na spletni vprašalnik je odgovorilo 45 ljudi iz različnih starostnih skupin, med katerimi je bilo 56,8 % žensk in 43,2 % moških. Zanimiv je podatek, da je 79,1 % odgovorov prišlo od posameznikov, ki niso člani LAS Krasa in Brkinov in da se jih več kot polovica (51,5 %) želi včlaniti v LAS.

Spodaj so prikazani podatki sodelujočih v vprašalniku glede na sektor, ki mu pripadajo.

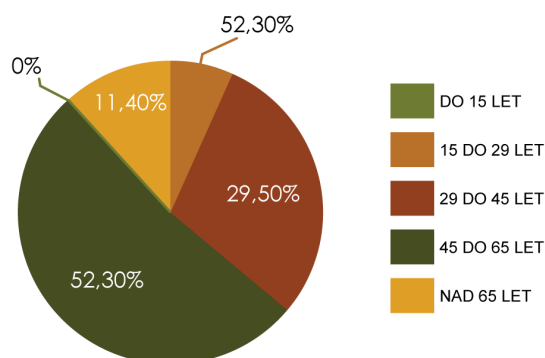
NA ANKETO ODGOVARJAM KOT:

Graf 14 - Razvrstitev sodelujočih v spletni anketi glede na sektor. Vir: LAS Krasa in Brkinov.

V spodnjem grafu je prikazana starostna struktura sodelujočih v vprašalniku.

STAROSTNA STRUKTURA SODELUJOČIH

Graf 15 - Delež udeležencev spletne ankete glede na starost. Vir: LAS Krasa in Brkinov.

Prejeti projektni predlogi

Spletni vprašalnik, objavljen na spletni strani LAS, je ponujal tudi možnost podaje projektnih predlogov. V času priprave SLR smo prejeli 10 projektnih predlogov oz. pobud iz strani različnih deležnikov (javne institucije, društva, zasebni zavodi, posamezniki):

- Ljudska univerza Sežana - Nove izobraževalne metode in digitalizacija objektov na podeželju,
- KS Avber - Različne pridobitve za KS Avber,
- Društvo venček iz Štanjela in Društvo vrhovlje 700 plus - Festival sv. Ivana,
- Sandi Fedrigo - S konjem po Parku Škocjanske jame,

- Inkubator Sežana d.o.o - Kreativni start-up program za osebe z izgubo sluha,
- Inkubator Sežana d.o.o - Poletna šola kreativnosti za mlade,
- KS Štjak - Različne pridobitve za KS Štjak,
- Kosovelova knjižnica Sežana - Doživetja življenjske energije Krasa in Brkinov,
- Zveza prijateljev mladine Sežana - Spodbujanje prostovoljstva za delo z mladimi,
- Zavod Dobra pot - Digitalne rešitve in spodbujanje kulture na podeželju.

Po analizi vseh statističnih podatkov, podatkov iz različnih razvojnih dokumentov, poročil, prejetih odgovorov na spletnem vprašalniku, projektnih predlogov, izvedbi delavnic po vseh občinah ter zaključku individualnih intervjujev, je bil pripravljen prvi osnutek SLR.

7. Opis sistema upravljanja las, vključno z upravljanjem, spremljanjem in vrednotenjem, ki dokazujejo zmogljivost las za izvajanje SLR

7.1. Opis postopka določitve vodilnega partnerja LAS in navedba kadrovskih zmogljivosti, virov financiranja, izkušenj in znanj

Vodilni partner LAS mora biti kadrovsko, finančno in upravno sposoben voditi LAS. Zagotoviti mora operativno delovanje, preglednost svojega delovanja, sledljivost in nadzor nad zakonito porabo finančnih sredstev ter opravljati vse ostale naloge, ki izhajajo iz pogodbe med LAS in vodilnim partnerjem. Vodilni partner za programsko obdobje do leta 2027 se šteje kot kadrovsko sposoben, če izpolnjuje najmanj pogoje po drugem odstavku 7. člena Uredbe o delovanju lokalnih akcijskih skupin in potrditvi strategij lokalnega razvoja za programsko obdobje do leta 2027.

Skupščina LAS Krasa in Brkinov za programsko obdobje 2021-2027 je 23. 2. 2023 sprejela spremembe pogodbe z dne 22. 10. 2015. Leta 2015 je bila namreč sklenjena Pogodba o ustanovitvi lokalnega partnerstva LAS Krasa in Brkinov za pripravo in izvedbo Strategije lokalnega razvoja na območjih, ki jih pokrivajo Občine Divača, Hrpelje-Kozina, Komen in Sežana za obdobje 2014-2020.

Skladno z besedilom Pogodbe člani Skupščine LAS soglašajo, da želijo z obstoječo lokalno akcijsko skupino še nadaljevati in v okviru partnerstva izvesti tudi Strategijo lokalnega razvoja na območjih, ki jih pokrivajo občine Divača, Hrpelje-Kozina, Komen in Sežana do leta 2027 ter da se za vodilnega partnerja LAS imenuje člana LAS - Območno razvojno agencijo Krasa in Brkinov d.o.o., Partizanska cesta 4, 6210 Sežana, v nadaljevanju ORA Krasa in Brkinov d.o.o., ki je uspešno opravljala funkcijo upravljavca LAS že v prejšnjih dveh programskih obdobjih 2007-2013 in 2014-2020.

Polni pravni naziv	Območna razvojna agencija Krasa in Brkinov d.o.o.
Pravni status	Gospodarska družba
Identifikacijska številka za DDV	SI 28474066
Matična številka	2059649000
Direktor	Aleš Vodičar, direktor
Telefon	05 73 44 362 ali 041 686 102
E-pošta	info@ora.si
Spletna stran	www.ora.si
Transakcijski računi	SI56 6100 0002 5122 377 (Delavska hranilnica) SI56 6100 0002 5122 280 (Delavska hranilnica) SI56 1010 0005 0961 273 (Banka Intesa Sanpaolo d. d.)

Vodilni partner je član LAS, ki zastopa LAS v upravnih in finančnih zadevah. Njegove naloge so naslednje:

- organizira delovanje LAS in skrbi za dokumentacijo LAS ter jo hrani v skladu s predpisi,
- zagotavlja LAS aktivno pisarno,
- nudi organom LAS logistično, administrativno in tehnično podporo, ki jo ti potrebujejo za svoje delovanje,
- izvaja pregled administrativne popolnosti projektov, ki prispejo na javne pozive oziroma razpise LAS,
- informira člane LAS o svojem delu,
- sodeluje pri pripravi Strategije lokalnega razvoja in jo promovira,

- izvaja informiranje, animacijo in motivacijo prebivalcev ter drugih subjektov in jih spodbuja k sodelovanju na javnih pozivih LAS,
- skrbi za krepitev lokalnih akterjev za razvoj in izvajanje operacij, vključno z izvajanjem strokovnega svetovanja in nudenja druge podpore pri pripravi, upravljanju in vodenju projektov,
- skrbi za tekoče izvajanje postopkov izbora projektov, kar zajema tudi preverjanje upravičenosti stroškov, skladnosti s Strategijo lokalnega razvoja in operativnimi programi,
- predloži izbrane projekte v potrditev ustreznemu skladu,
- informira izvajalce projektov o njihovih pravicah in obveznostih,
- upoštevajoč splošne akte LAS pripravi javni poziv LAS in ga objavi na spletni strani LAS,
- posreduje vloge in zahteve za izplačila, pri čemer pred tem preveri, da so upoštevana vsa pravila glede označevanja,
- zagotavlja vse potrebne informacije, potrebne za omogočanje spremljanja in vrednotenja Strategije lokalnega razvoja,
- opravlja nadzor nad izvedbo projektov in financiranjem,
- nadzoruje izvajanje Strategije lokalnega razvoja,
- pripravi letno poročilo o delu in finančno poročilo LAS in ju da v sprejem Upravnemu odboru,
- zagotavlja ločen transakcijski račun za vse transakcije LAS posameznega programskega obdobja po tej pogodbi in ga upravlja,
- zagotavlja sprejem pošte za LAS in zagotavlja varen elektronski predal za prejem elektronske pošte za LAS in kvalificirano elektronsko potrdilo za oddajo vlog in zahtevkov,
- zagotavlja in upravlja spletno stran LAS, na kateri se objavljajo tudi javni pozivi LAS,
- zagotavlja ločen računovodski sistem ali ustrezne računovodske kode za vse transakcije, opravljene v okviru transakcijskega računa za LAS,
- zagotavlja preglednost svojega delovanja za LAS ter sledljivost in nadzor nad zakonito porabo javnih sredstev,
- zagotavlja javnost delovanja LAS in za LAS izvaja dejavnosti stikov z javnostjo,
- opravlja druge naloge, določene v tej pogodbi, drugih splošnih aktih LAS ali v predpisih in naloge, ki se še dodatno določijo v pogodbi med LAS in vodilnim partnerjem.

Naloge vodilnega partnerja so še podrobneje opredeljene v Pogodbi o nalogah vodilnega partnerja pri lokalnem partnerstvu LAS Krasa in Brkinov (Dutovlje, 23. 2. 2023).

ORA Krasa in Brkinov d.o.o. je bila ustanovljena 4. februarja 2005. Ustanovile so jo Občine Sežana, Divača in Hrpelje-Kozina. V letu 2015 je bil sprožen postopek za vključitev Občine Komen kot enakovrednega partnerja. Sprva je bila ustanovljena kot zavod, 16. 7. 2020 pa se je preoblikovala v d.o.o. Pripravlja in izvaja skupni razvojni program ter druge dogovorjene naloge s področja strukturne politike, zlasti pri pospeševanju gospodarskega, socialnega, prostorskega in okoljskega razvoja, pospeševanju podjetništva in turizma, izvajanju aktivne politike zaposlovanja, pospeševanju kulturno-umetniške ustvarjalnosti ter skrbi za kulturno dediščino na celotnem območju Krasa in Brkinov. Razlogi v prid izbora ORE so predvsem kadrovske sposobnosti, obvladovanje projektnega vodenja, reference že izvedenih projektov, izkušnje z delom s prebivalci in javnimi institucijami ter mrežno povezovanje v regiji.

7.1.1. Kadrovske sposobnosti vodilnega partnerja

Trenutno ORA Krasa in Brkinov d.o.o., poleg direktorja, v enoti Razvoj zaposluje še dve vodji projektov ter višjo svetovalko.

Za izvajanje nalog vodenja, koordinacije ter animacijskih nalog LAS sta pri vodilnem partnerju zaposleni 2 (dve) osebi. Finančno računovodske storitve izvaja zunanja računovodska služba.

Poleg tega je pri vodilnem partnerju v enoti Turizem zaposlenih še 11 oseb, ki izvajajo naloge s področja izvajanja Strategije razvoja in trženja turizma na destinaciji Kras in Brkini 2022–2028. Zaposleni kader je visoko izobražen.

7.1.2. Opis prostorov in opreme

Območna razvojna agencija ima za namen izvajanja aktivne pisarne LAS v najemu dve opremljeni pisarni, v skupni izmeri 55 m², možnost uporabe velike sejne sobe s približno 200 sedeži in male sejne sobe s 30 sedeži, štiri računalnike z internetno povezavo, multifunkcijsko napravo, prenosni računalnik, mobilni telefon, 2 video projektorja, 2 tiskalnika z možnostjo skeniranja.

ORA Krasa in Brkinov je delno financirana s strani ustanoviteljev, deloma pa sredstva za delo in razvoj pridobiva na javnih razpisih.

Izjava o sposobnosti upravljanja s finančnimi sredstvi

Pod kazensko in materialno odgovornostjo izjavljamo, da ima ORA Krasa in Brkinov d.o.o. veljavno registracijo za opravljanje dejavnosti; da ni v postopku prisilne poravnave, stečaja ali likvidacijskem postopku; da ima poravnane davke, prispevke in druge obvezne dajatve, da smo finančno in poslovno sposobni in da razpolagamo z zadostnimi tehničnimi zmogljivostmi.

Za večje projekte, ki jih v vodenje predajo ustanovitelji oziroma so v njihovem interesu, jo v finančni konstrukciji podpirajo tudi ustanovitelji.

7.1.3. Večji izvedeni projekti oz. projekti v izvajanju

- **Naslov: Opravljanje nalog vodilnega partnerja Lokalne akcijske skupine (LAS) Krasa in Brkinov**
Sektor: Razvoj podeželja.

Aktivnost/rezultati: logistična, administrativna in tehnična podpora za delovanje LAS, vodenje priprave Strategije lokalnega razvoja in njena promocija, priprava javnih pozivov LAS ter izvajanje postopkov izbora projektov, animacija območja in podobno.

Trajanje projekta: 2007-2013 in 2014-2020.

Vrednost projekta: 1.839.681,37 EUR (za programsko obdobje 2014 -2020).

Vključeni partnerji: člani Skupščine LAS ter drugi lokalni deležniki.

- **Naslov: Projekt SPOT Svetovanje Obalno-kraške regije v okviru JR razvoj regij 2018-2022**
Sektor: Podjetništvo.

Aktivnost/rezultati: podpora in pomoč potencialnim podjetnikom ter mikro, malim in srednje velikim podjetjem, ki se srečujejo s podjetniškimi izzivi na celotnem območju Obalno-kraške regije, ter izboljšanje podjetniške kulture.

Trajanje projekta: 2018-2022 (5 let).

Vrednost projekta: 895.200 EUR.

Vključeni partnerji: Primorska gospodarska zbornica (vodilni partner projekta) ter partnerji Območna razvojna agencija Krasa in Brkinov d.o.o., Regionalni razvojni center Koper in Območna obrtno-podjetniška zbornica Sežana.

- **Naslov: Javni razpis podporno okolje 2023**
Sektor: Podjetništvo.

Aktivnost/rezultati: podpora in pomoč potencialnim podjetnikom ter mikro, malim in srednje velikim podjetjem, ki se srečujejo s podjetniškimi izzivi na celotnem območju Obalno-kraške regije, ter izboljšanje podjetniške kulture.

Trajanje projekta: 10 mesecev.

Vrednost projekta: 172.400,00 EUR.

Vključeni partnerji: V Obalno-kraški regiji se je v točki SPOT Svetovanje združilo pet organizacij z dolgoletno tradicijo izvajanja podpore podjetništvu. Konzorcij pod vodstvom Območne obrtno-podjetniške zbornice Sežana, poleg Območne razvojne agencije Krasa in Brkinov d.o.o., sestavljajo še Primorska gospodarska zbornica, Območna obrtno-podjetniška zbornica Koper ter Inkubator d.o.o. Sežana.

- **Naslov: Javni razpis za sofinanciranje aktivnosti promocije turistične ponudbe vodilnih turističnih destinacij**
Sektor: Turizem.

Aktivnost/rezultati: povezovanje in upravljanje destinacije, trajnostni razvoj, turistična infrastruktura in investicije, oblikovanje turističnih proizvodov, atrakcij in doživetij, sodobno trženje s pomočjo digitalizacije, vzpostavitev prodajne funkcije.

Trajanje projekta: 12 mesecev (leto 2021 in 2022).

Vrednost projekta: 31.000,00 EUR vsako leto.

Vključeni partnerji: Javni zavod park Škocjanske jame, Slovenija in Kobilarna Lipica.

- **Naslov: KRAS-CARSO II, Skupno upravljanje in trajnostni razvoj območja Matičnega Krasa** Sektor: Bolj socialna in vključujoča Evropa z izvajanjem evropskega stebra socialnih pravic (SC 6 – Krepitev vloge kulture in trajnostnega turizma v gospodarskem razvoju, socialni vključenosti in socialnih inovacijah).

Program: Interreg VI-A Italija-Slovenija 2021-2027.

Aktivnosti/rezultati: Ohranjanje, vzdrževanje in promocija kulturne dediščine, izvajanje trajnostnih in inovativnih praks v turizmu, podpora izobraževanju in usposabljanju za spodbujanje zaposljivosti in socialne vključenosti. Glavni cilj projekta KRAS-CARSO II je ustanovitev Evropskega združenja za teritorialno sodelovanje - EZTS Kras-Carso za upravljanje čezmejnega turizma ter tudi financiranje in upravljanje geoparka Kras-Carso.

Trajanje projekta: 2023-2025 (32 mesecev).

Vrednost projekta: 4.375.000,00 EUR

Vključeni partnerji: Vodilni partner je ORA Krasa in Brkinov d.o.o. ter 11 projektnih partnerjev iz Slovenije in Italije.

7.2. Opis sistema spremljanja in vrednotenja SLR

Spremljanje in vrednotenje SLR sta obvezni vsebini, ki ju mora izvajati vsak LAS. Gre za pomembni orodji, ki prispevata k spremljanju učinkov ter boljši kakovosti izvajanja SLR. Poleg spremljanja izvajanja SLR, se spremlja in vrednoti tudi operacije, ki bodo dobile finančno podporo iz javnih pozivov LAS ter delo in aktivnosti vodilnega partnerja. Na takšen način se pridobi povratne informacije o ustreznosti SLR, ali jo je potrebno prilagoditi, ali bo morda treba spreminjati javni poziv za izvajanje operacij, ali vodilni partner dosega zelene rezultate oziroma kaj bi bilo lahko storjeno drugače.

Za spremljanje in vrednotenje SLR je odgovoren vodilni partner LAS, to je ORA Krasa in Brkinov d.o.o. Vodilni partner zagotavlja tudi vse informacije, ki so potrebne za omogočanje spremljanja in vrednotenja SLR.

LAS bo po potrditvi SLR pripravil natančnejši načrt vrednotenja, v katerem bodo opredeljene:

- teme in aktivnosti vrednotenja,
- sistem zagotavljanja podatkov,
- terminski načrt vrednotenja,
- uporabljeni viri podatkov,
- načini obveščanja javnosti o rezultatih vrednotenij in
- mehanizmi za spremljanje uporabe rezultatov vrednotenja.

7.2.1. Teme in aktivnosti vrednotenja

Za kakovostno vrednotenje in spremljanje je treba zagotoviti potrebne podatke, vzpostaviti terminski načrt spremljanja in vrednotenja ter slediti ciljem, kazalnikom in mejnikom, zastavljenim v SLR. S pomočjo spremljanja se pravočasno prepoznajo morebitne težave, povezane z izvajanjem SLR, posledično je mogoče tudi pravočasno ukrepanje. Tako je zagotovljeno uspešno vodenje in upravljanje LAS v celotnem obdobju ter bolj učinkovita poraba sredstev EU, učinki in boljši rezultati.

Aktivnosti spremljanja kakovosti in vrednotenja predvidevajo spremljanje kazalnikov SLR. Med specifičnimi temami vrednotenja velja izpostaviti: povezovanje akterjev, vključenost ciljnih skupin in doseganje učinkov na terenu.

Spremljanje se bo izvajalo za oba sklada, EKSRP in ESRR, ker je LAS Krasa in Brkinov upravičena do sredstev iz obeh skladov. Na podlagi zbranih podatkov bodo pripravljena letna poročila.

7.2.2. Sistem zagotavljanja podatkov

Vse podatke v povezavi s postopki spremljanja in vrednotenja SLR zbira ter hrani vodilni partner. Prav tako zbira podatke o projektih in delovanju partnerstev, ki jih bo pridobil iz poročil o izvajanju projektov, za kar bo odgovoren nosilec posameznega projekta. Poleg podatkov iz poročil o izvajanju projektov (vmernih in zaključnih), se uporablja še spremljanje projektov na terenu, vprašalnike v elektronski obliki, intervjuje, sestanke na temo doseganja rezultatov med nosilci in partnerji v projektih ter naključno pridobljene informacije. Nekatere podatke se pridobi iz javno dostopnih baz podatkov, kot so: Agencija RS za javnopravne evidence in storitve (skrajšano AJPES), Statistični urad RS (skrajšano SURS), Kmetijsko gozdarski zavod Slovenije, Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj (skrajšano MKRR), Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja, upravne enote in druge ustrezne institucije.

7.2.3. Terminski načrt

Letna spremljanja izvajanja SLR opravi vodilni partner s pripravo letnega poročila, ki ga sprejme Upravni odbor. Prav tako pripravi tudi letna poročila za Organ upravljanja, ki ga je potrebno oddati do 31. marca za delo v preteklem koledarskem letu.

Poleg rednih letnih poročil se izvajajo še podrobna poročanja v letih 2024, 2025 in 2029, in sicer:

- do 31. 3. 2025 za izvajanje aktivnosti do konca leta 2024,
- do 31. 3. 2026 za izvajanje aktivnosti do konca leta 2025 in
- do 31. 3. 2030 za izvajanje aktivnosti do konca leta 2029.

Terminski načrt spremljanja bo tako vseboval:

- sprotno spremljanje izvajanja SLR (v času izvajanja in po zaključku izvajanja),
- letno spremljanje izvajanja SLR,
- razširjena letna poročila,
- spremljanje in vrednotenje ob podrobnih poročanjih,
- ob zaključku programskega obdobja.

Leta 2029 bo posamezen Organ upravljanja preveril uspešnost izvajanja SLR na podlagi naslednjih mejnikov:

- število zaključenih projektov v primerjavi z odobrenimi projekti,
- delež dodeljenih sredstev v odločitvi o potrditvi projekta v primerjavi z določenim finančnim okvirjem,
- delež izplačanih sredstev v primerjavi z dodeljenimi sredstvi v odločitvi o potrditvi projekta.

Ob zaključku programskega obdobja se pripravi še celovito poročilo o izvajanju SLR, ki služi kot usmeritev za upravljanje LAS v novem programskem obdobju.

7.2.4. Uporabljeni viri podatkov

Spremljanje in vrednotenje SLR izvaja vodilni partner sam oziroma po potrebi s pomočjo zunanjega strokovnjaka, pri čemer je potrebno upoštevati načelo nepristranskosti. Pri tem so mu v pomoč vsi podatki, pridobljeni v procesu izvajanja projektov (finančna poročila, uporaba podatkov javnih institucij, izvajalcev in nosilcev projektov).

7.2.5. Načini obveščanja javnosti o rezultatih vrednotenij

Obveščanje javnosti je pomembno z vidika transparentnosti, učinkov porabe javnih sredstev ter uspešnosti izvajanja SLR. O rezultatih vrednotenij se seznanijo vse članice oziroma partnerje LAS in širša javnost. Pri tem bodo uporabljeni naslednji kanali obveščanja:

- spletna stran LAS, kjer so redno objavljene vse aktivnosti in informacije o dogajanju v LAS,
- objave na družbenih omrežjih in drugih medijih,
- izdelava letnih in končnih poročil o uresničevanju strategije za članice LAS,
- priprava promocijskih gradiv o doseženih rezultatih,
- glede na zmožnosti in potrebe tudi organiziranje javnih dogodkov, na katerih bodo predstavljeni rezultati in učinki izvajanja SLR na območju LAS.

7.2.6. Mehanizmi za spremljanje uporabe rezultatov vrednotenja

Za uspešno delovanje LAS oziroma pravilno izvajanje SLR je odgovoren vodilni partner LAS – ORA Krasa in Brkinov d.o.o., ki spremljanje in vrednotenje izvajanja SLR izvaja iz postavke za tekoče stroške. Vodilni partner zagotavlja vse potrebne informacije za spremljanje in vrednotenje SLR, medtem ko poročila o izvedenih vrednotenjih obravnava Upravni odbor LAS, ki lahko sprejme oziroma

dopolni predlog ukrepov za izboljšanje stanja na področju vrednotenja. Predlog ukrepov kasneje obravnava in potrdi še Skupščina LAS.

Rezultati vrednotenja se uporabijo pri nadaljnjem izvajanju SLR, izvedbi prihajajočih javnih pozivov, splošnemu delovanju LAS ter delu vodilnega partnerja LAS.

7.3. Opis nalog, odgovornosti in postopkov sprejemanja odločitev organov LAS

Organi LAS Krasa in Brkinov so Skupščina, Upravni odbor, predsednik, podpredsednik, Nadzorni odbor in Ocenjevalna komisija. Mandat predsednika, podpredsednika, članov Upravnega in Nadzornega odbora ter Ocenjevalne komisije traja štiri leta, lahko pa tudi predčasno preneha, če oseba preneha biti član LAS. Po preteku obdobja štirih let je lahko ista oseba ponovno izvoljena ali imenovana na to mesto.

Članstvo v LAS je prostovoljno in odprto za vse, ki živijo na območju LAS in imajo interes za vključitev v LAS, in sicer:

- polnoletna fizična oseba, ki ima stalno bivališče na območju LAS,
- pravna oseba, ki ima sedež, registrirano izpostavo, podružnico, organizacijsko enoto oziroma poslovno enoto na območju LAS,
- pravna oseba javnega prava, ki deluje na območju LAS ali
- nevladna organizacija v javnem interesu, ki deluje na območju LAS.

Poziv za včlanitev je vedno odprt in omogoča novim članom, tako fizičnim osebam kot tudi javnim in zasebnim institucijam, da se lahko kadarkoli včlanijo. Člani LAS imajo pravico voliti in biti voljeni v organe LAS, razpravljati in glasovati na sejah Skupščine, aktivno sodelovati pri delu LAS in predlagati zadeve v obravnavo organom LAS, prejeti odgovor na podano pobudo ali vprašanje v zvezi z delom in poslovanjem LAS, sodelovati pri pripravi, spreminjanju in izvajanju Strategije lokalnega razvoja, uresničevati svoje interese povezane s cilji LAS, biti seznanjeni z informacijami o delu in poslovanjem LAS in biti seznanjeni z vsemi drugimi informacijami povezani z LAS.

7.3.1. Izogibanje nasprotju interesov

Član LAS se je dolžan izogibati dejanskemu ali možnemu nasprotju interesov in mora storiti vse, da se mu izogne. Nasprotje interesov predstavljajo okoliščine, v katerih interes člana vpliva ali ustvarja videz, da vpliva na nepristransko in objektivno opravljanje njegovih nalog. Interes člana LAS pomeni premoženjsko ali nepremoženjsko korist zanj, za njegove družinske člane in za druge fizične ali pravne osebe, s katerimi ima ali je imel on ali njegov družinski član osebne, poslovne ali politične stike. To se ne nanaša na glasovanje na volitvah.

Predsednik, podpredsednik ali član kolektivnega organa LAS (skupščina, upravni odbor, nadzorni odbor, ocenjevalna komisija) mora takoj prenehati s svojim delom, ko ugotovi obstoj okoliščin nasprotja interesov, in o tem obvestiti organ LAS, katerega član je. Skladno z 8. členom Pogodbe o ustanovitvi lokalnega partnerstva LAS Krasa in Brkinov (Dutovlje, 23. 2. 2023) mora organ LAS čim prej odločiti, ali se oseba izloči ali lahko nadaljuje z delom (za člana Ocenjevalne komisije ne velja možnost nadaljevanja z delom). Pri tej odločitvi ta oseba ne sme sodelovati. Odločitev organa LAS je dokončna.

7.3.2. Skupščina

Skupščina je najvišji organ LAS in jo sestavljajo vsi člani LAS. Sliče jo Upravni odbor LAS ali Predsednik LAS, glede na potrebe LAS (najmanj enkrat letno), vodi pa jo predsednik.

Naloge in pristojnosti Skupščine LAS so:

- na predlog Upravnega odbora potrdi letno poročilo o delu in finančno poročilo LAS,
- na predlog Upravnega odbora potrdi letni načrt aktivnosti,
- na predlog Upravnega odbora odloča o spremembi Pogodbe o ustanovitvi lokalnega partnerstva LAS Krasa in Brkinov (Dutovlje, 23. 2. 2023 - v nadaljevanju Pogodba),
- sprejema splošne akte LAS in njihove spremembe,

- sodeluje pri pripravi Strategije lokalnega razvoja in jo potrdi na predlog Upravnega odbora,
- na predlog Upravnega odbora potrdi spremembe Strategije lokalnega razvoja,
- izmed članov LAS izvoli predsednika, podpredsednika ter člane Upravnega odbora in Nadzornega odbora,
- razreši predsednika, podpredsednika, člane Upravnega odbora in Nadzornega odbora, če ti delujejo v nasprotju s Pogodbo, splošnimi akti LAS, sklepi organov LAS ali v nasprotju z nameni in interesi LAS,
- lahko razreši člana Upravnega odbora, če se ta v obdobju dveh let ne udeleži več kot polovice sej Upravnega odbora,
- dokončno odloča o izključitvi člana iz LAS,
- na predlog Upravnega odbora potrdi vodilnega partnerja,
- daje Upravnemu odboru in predsedniku navodila za delo,
- odloča o višini članarine,
- dokončno odloča o pritožbah zoper sklepe drugih organov, ki jih prizadeti lahko vložijo v 15 dneh od vročitve sklepa oziroma odkar je izvedel, ali bi lahko izvedel za sklep organa,
- dokončno odloča o obstoju nasprotja interesov (točka 8.5 Pogodbe),
- odloča o drugih zadevah, določenih s Pogodbo, drugimi splošnimi akti LAS ali predpisi, in o najpomembnejših zadevah za LAS.

Pri vsakem glasovanju se predhodno preveri število prisotnih članov po interesnih skupinah. Če posamezna skupina presega 49 % od skupnega števila prisotnih, se njihovi glasovi pomnožijo z določenim ponderjem. Ponder ni fiksna, ampak se sproti izračunava pred vsakim glasovanjem. Velikost ponderja se določi tako, da po zmnožku največja interesna skupina ne presega 49 % glasov. Vedno ponderiramo glasove članov največje skupine s ponderjem, manjšim od 1. Pri izvedbi glasovanja se potem preštejejo njihovi glasovi in skupno število oddanih glasov (posebej glasovi ZA in posebej PROTI) se pomnoži z vnaprej določenim ponderjem.

7.3.3. Upravni odbor

Upravni odbor, ki ga vodi predsednik, je organ odločanja in upravljanja ter najvišji izvršilni organ LAS, ki ga sestavljajo:

- štirje predstavniki javnega sektorja (občin, krajevnih skupnosti, javnih zavodov, javnih agencij, javnih skladov ali drugih oseb javnega prava),
- štirje predstavniki gospodarskega sektorja (gospodarskih družb, oseb, ki samostojno opravljajo dejavnost, kmetov, ki opravljajo tržno dejavnost, ali drugih pravnih oseb zasebnega prava, ustanovljenih za ustvarjanje ali delitev dobička),
- štirje predstavniki civilnega sektorja (društev, zasebnih zavodov, ustanov in drugih nevladnih organizacij oziroma pravnih oseb zasebnega prava, ki niso ustanovljene za namene ustvarjanja ali delitve dobička, kmetov, ki ne opravljajo dejavnosti na trgu, in posameznikov).

Med predstavniki javnega sektorja je najmanj po en predstavnik vsake občine, ki je član LAS. Predsednik se upošteva v seštevek predstavnikov sektorja, ki mu pripada. Pri sestavi članov Upravnega odbora se poskuša upoštevati enakomerna teritorialna zastopanost in spolna uravnoteženost članov ter vključevanje mladih. Upravni odbor lahko za izvedbo svojih nalog oblikuje delovne skupine kot način dela. Upravni odbor je odgovoren za pregledno in nepristransko sprejemanje svojih odločitev. Člani upravnega odbora odgovarjajo za obveznosti LAS, ki izhajajo iz ugotovljenih kršitev Upravnega odbora.

Upravni odbor, ki je za svoje delo odgovoren Skupščini, ima naslednje naloge in pristojnosti:

- skrbi za učinkovito delovanje LAS, njeno plačilno sposobnost in usklajenost postopkov LAS z veljavno zakonodajo, kar zajema tudi ugotavljanje in preprečevanje tveganj, ki ogrožajo delovanje LAS,
- daje Predsedniku navodila za delovanje,
- sklicuje Skupščino in skrbi za izvajanje sklepov Skupščine,
- se glede svojih odločitev lahko posvetuje z drugimi člani LAS,

- se seznaniti z izstopom člana iz LAS,
- odloča o izključitvi člana,
- sprejme predlog Strategije lokalnega razvoja ter njene spremembe in jih da v potrditev Skupščini,
- sprejme letno poročilo o delu in finančno poročilo LAS, ki ju pripravi vodilni partner, in ju da v potrditev Skupščini,
- sprejme letni načrt aktivnosti LAS in ga po prejemu soglasja Nadzornega odbora da v potrditev Skupščini,
- sprejme odločitve, potrebne za izvajanje Strategije lokalnega razvoja, kar zajema tudi vzpostavitev sistema njenega spremljanja in vrednotenja,
- pripravi splošni akt LAS, v katerem opredeli postopek izvedbe javnih pozivov LAS, pregleden, neodvisen in odprt način izbire predlogov projektov za financiranje in nepristranska merila za izbor projektov, in ga da v potrditev Skupščini,
- imenuje člane in nadomestne člane Ocenjevalne komisije,
- se seznaniti s poročilom Ocenjevalne komisije in preveri pravilnost postopka ocenjevanja,
- na podlagi poročila Ocenjevalne komisije potrdi oceno posameznega projekta in za vsak ocenjeni projekt odloči o višini financiranja. O tem pripravi zapisnik, v katerem za vsak ocenjeni projekt pripravi argumentirano obrazložitev.
- na podlagi poročila Ocenjevalne komisije izda sklep o financiranju posameznega projekta. Če upravni odbor ugotovi, da je poročilo Ocenjevalne komisije pomanjkljivo ali nepravilno, mora Ocenjevalno komisijo pozvati, da poročilo dopolni oziroma ponovno izvede ocenjevanje,
- na podlagi poročila ocenjevalne komisije izvede UO glasovanje, za veljavnost mora glasovati vsaj polovica članov UO, ki niso predstavniki javnega sektorja,
- izvaja evalvacijo rezultatov izbranih projektov za financiranje,
- predlaga projekte, ki jih lahko izvaja LAS,
- določi besedilo pogodbe z vodilnim partnerjem,
- opravlja druge naloge, določene s to pogodbo, drugimi splošnimi akti LAS ali predpisi, in naloge, ki mu jih naloži Skupščina.

Operacije sodelovanja predlaga Upravni odbor in jih potrdi z glasovanjem. V tem primeru gre za operacije sodelovanja, ki jih lahko izvaja samo LAS z ostalimi LAS iz Slovenije, ostalih držav članic EU ali držav izven EU in ki bodo sofinancirane iz sklada EKSRP.

Pri vsakem glasovanju upravnega odbora se predhodno preveri število prisotnih članov po interesnih skupinah. Če posamezna skupina presega 49 % od skupnega števila prisotnih, se njihovi glasovi pomnožijo z določenim ponderjem. Ponder ni fiksna, ampak se sproti izračunava pred vsakim glasovanjem. Velikost ponderja se določi tako, da po zmnožku največja interesna skupina ne presega 49 % glasov. Vedno ponderiramo glasove članov največje skupine s ponderjem, manjšim od 1. Pri izvedbi glasovanja se potem preštejejo njihovi glasovi in skupno število oddanih glasov (posebej glasovi ZA in posebej PROTI) se pomnoži z vnaprej določenim ponderjem. Na ta način se zagotovi oblikovanje nediskriminatornega in preglednega izbirnega postopka ter nepristranskih meril za izbiro operacij, ki preprečujejo navzkrižja interesov, ki zagotavljajo, da pri odločitvi o izbiri najmanj 50 % glasov prispevajo partnerji, ki niso javni organi, ter omogočajo izbiro po pisnem postopku.

7.3.4. Predsednik

Predsednik je zastopnik LAS in po svoji funkciji predsednik Upravnega odbora. Svoje delo opravlja v skladu z navodili Skupščine in Upravnega odbora ter jim je za svoje delo odgovoren. Predsednik lahko na podlagi pisnega pooblastila del svojih nalog prenese na vodilnega partnerja. Njegove naloge in pristojnosti so:

- predstavlja in zastopa LAS,
- pooblasti odgovorno osebo vodilnega partnerja LAS za predstavljanje in zastopanje LAS,
- podpisuje dokumente in listine v imenu LAS,
- sklicuje in vodi seje Upravnega odbora LAS,
- skrbi za izvajanje sklepov Upravnega odbora,

- sklicuje in vodi seje Skupščine LAS in
- opravlja druge naloge, določene s to pogodbo, drugimi splošnimi akti LAS ali predpisi, in naloge, ki mu jih naloži Upravni odbor ali Skupščina.

Predsednica LAS Krasa in Brkinov za obdobje 2019 - 2023 je **Milena Štolfa**.

7.3.5. Podpredsednik

Podpredsednik opravlja naloge predsednika in ima vse njegove pristojnosti v primeru, če je predsednik odsoten, nedosegljiv, nezmožen za delo, če predsedniku predčasno preneha mandat ali če ga predsednik pooblasti za opravljanje svojih pristojnosti ali nalog.

Za svoje delo je podpredsednik odgovoren Skupščini, Upravnemu odboru in predsedniku.

7.3.6. Nadzorni odbor

Nadzorni odbor je nadzorni organ LAS, ki ga sestavljajo trije člani: en predstavnik javnega sektorja, en predstavnik gospodarskega sektorja in en predstavnik civilnega sektorja. Nadzorni odbor veljavno odloča, ko so na seji prisotni vsi člani. Nadzorni odbor ima lahko tudi enega nadomestnega člana, ki nadomešča člana, sodeluje pri delu nadzornega odbora, nima pa pravice odločanja, ko so na seji nadzornega odbora prisotni člani. Član Nadzornega odbora ne more biti član Upravnega odbora, oseba, ki opravlja pravne ali finančno-računovodske posle za LAS, oseba, ki opravlja delo pri vodilnem partnerju, ali druga oseba, če bi prišlo do navzkrižja interesov.

Člane Nadzornega odbora voli in razrešuje Skupščina. Člani Nadzornega odbora med seboj izberejo predsednika Nadzornega odbora, ki vodi delo Nadzornega odbora.

Naloge in pristojnosti Nadzornega odbora LAS so:

- nadzira finančno in materialno poslovanje LAS,
- nadzira delo predsednika, podpredsednika in Upravnega odbora,
- nadzira delo vodilnega partnerja,
- nadzira gospodarnost in zakonitost poslovanja LAS ter izvajanje SLR,
- na zahtevo predsednika ali Upravnega odbora poda oceno o pravilnosti ali gospodarnosti posameznega posla LAS ali delovanja vodilnega partnerja,
- najmanj enkrat letno o svojem delu poroča Skupščini,
- pred sprejemom letnega poročila o delu in finančnega poročila LAS, poda Skupščini svoje mnenje o obeh poročilih,
- daje Upravnemu odboru soglasje k letnemu načrtu aktivnosti LAS,
- opravlja druge naloge, določene s to pogodbo, drugimi splošnimi akti LAS ali predpisi.

Člani Nadzornega odbora LAS lahko sodelujejo na sejah Skupščine in Upravnega odbora, ne morejo pa odločati, ker nimajo pravice glasovanja. Nadzorni odbor ima pravico tudi do vpogleda v vse listine in dokumentacijo LAS. Za svoje delo je odgovoren Skupščini.

7.3.7. Ocenjevalna komisija

Ocenjevalna komisija pregleduje vsebinsko ustreznost prijav na javne pozive LAS, jih ocenjuje ter preverja zmogljivosti predlagateljev projekta za njihovo izvedbo. Ocenjevalna komisija pripravi poročilo o pregledu prijav, v katerem določi oceno posameznega projekta in za vsak ocenjeni projekt odloči o višini financiranja. Poročilo je za upravni odbor zavezujoče.

Ocenjevalna komisija ima pet članov in dva nadomestna člana, ki jih na podlagi javnega poziva imenuje Upravni odbor izmed neodvisnih strokovnjakov s področja razvoja podeželja, regionalnega razvoja, strateškega in projektnega načrtovanja in podobno. Član Ocenjevalne komisije ne more biti član LAS ali zastopnik člana.

Upravni odbor lahko razreši člana Ocenjevalne komisije, če ta krši Pogodbo o ustanovitvi lokalnega partnerstva LAS Krasa in Brkinov, druge splošne akte LAS, predpise ali sklepe organov LAS, če deluje nestrokovno, če ne deluje neodvisno ali če deluje v nasprotju z nameni in interesi LAS.

Član ocenjevalne komisije se takoj izloči iz pregledovanja in ocenjevanja prijav na javni razpis in ga nadomesti nadomestni član, kadar je zasebno ali poslovno povezan s prijaviteljem na javni razpis ali njihovim partnerjem v projektu, ali kadar bi iz drugih razlogov nastalo nasprotje interesov. V takem primeru ne velja možnost nadaljevanja z delom.

Seje Ocenjevalne komisije sklicuje vodilni partner, vodi pa jih predsednik Ocenjevalne komisije, ki ga člani ocenjevalne komisije izvolijo izmed sebe. Za svoje delo je Ocenjevalna komisija odgovorna Upravnemu odboru.

Viri in literatura

- Akcijski načrt za krožno gospodarstvo – Evropski zeleni dogovor, Urad za publikacije, 2020, ([povezava](#)).
- Analiza stanja z namenom reševanja problema mobilnosti na območju Krasa in Brkinov, David Trošt. Naročnik ORA Krasa in Brkinov, 2023.
- Analiza vplivov turizma Krasa in Brkinov, Katja Kralj, poglavje v dokumentaciji certificiranja zelenih destinacij Slovenije, 15. 10. 2021, ([povezava](#)).
- Analiza strateških tokov gostov na destinaciji Kras z vključenim razvojnim in trženjskim načrtom za destinacijo Kras za obdobje 2019–2024, CPOEF 2018, ([povezava](#)).
- Destinacija Kras in Brkini, Trajnostno poročilo 2021, ORA Kras in Brkinov d.o.o. 2022, ([povezava](#)).
- Dolgoročna vizija za podeželska območja EU – do močnejših, povezanih, odpornih in uspešnih podeželskih območij do leta 2040 ([povezava](#)) ([povzetek](#)).
- Evropski zeleni dogovor ([povezava](#)).
- Komunala Sežana d.o.o., Letno poročilo 2021 in 2022.
- Listina Evropske unije o temeljnih pravicah ([povezava](#)).
- Lokalni program za kulturo Občine Sežana 2023-2027, Sežana 2023, ([povezava](#)).
- Resolucija "Naša hrana, podeželje in naravni viri po 2021", ([povezava](#)).
- Od vil do vilic (Za bolj zdravo in trajnostno prehrano v Evropi) ([Povezava](#))
- Program evropske kohezijske politike v obdobju 2021-2027 v Sloveniji, ([povzetek](#)) ([celoten dokument](#)).
- Program kulture v občini Hrpelje - Kozina za obdobje 2021 do 2025, ([povezava](#)).
- Resolucija o Programu varstva in razvoja Parka Škocjanske jame za obdobje 2019–2023, 31. januarja 2019, ([povezava](#)).
- Regionalni razvojni program Obalno-Kraške regije za obdobje 2021-2027, Regionalni - razvojni center Koper, 4. maj 2022, ([povezava](#)).
- Resolucije o nacionalnem programu varstva okolja za obdobje 2020–2030, 5. 3. 2020, ([povezava](#)).
- Resolucija: »Naša hrana, podeželje in naravni viri po 2021« ([Povezava](#))
- Slovenske srenje kot izročilo in priložnost, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, spletna izdaja 2022, ([povezava](#)).
- Strateški načrt Javnega zavoda Kosovelov dom Sežana 2021-2025.
- Strateški načrt Javnega zavoda Kosovelova knjižnica Sežana 2021-2025.
- Izhodišča strategije razvoja KRZS 2030, 11. 4. 2019, ([povezava](#)).
- Strategija razvoja Slovenije 2030, 7. 12. 2017, ([povezava](#)).
- Strategija razvoja in trženja turizma destinacije Krasa in Brkinov 2022-2028, januar 2022, ([povezava](#)).
- Strategija razvoja kmetijstva v občinah Miren-Kostanjevica, Komen, Sežana, Divača, Hrpelje-Kozina, Nova Gorica, jesen 2019.
- Strategija slovenskega turizma 2022-2028, ([povezava](#)).

Strategija za biotsko raznovrstnost do leta 2030, ([povezava](#))

Strategija za manj izgub hrane in odpadne hrane v verigi preskrbe s hrano ([povezava](#)).

Strateški načrt skupne kmetijske politike 2023–2027 za Slovenijo 2023-2027, oktober 2022, ([povezava](#)).

Strateški načrt poslovno-informacijskega centra Vrata Krasa, Regionalni razvojni center Koper, 2021.

Strateški projekt Kras-Carso: Trajnostno upravljanje naravnih virov in teritorialna kohezija, Priloga: Študija o prostorskem načrtovanju na slovenskem delu Krasa, junij 2012.

Upravljalški načrt Geoparka Kras - Carso, Občina Sežana, 28. 10. 2022.

Strategija lokalnega razvoja za Lokalno akcijsko skupino Krasa in Brkinov

(Osnutek za javno obravnavo)

Pripravila: ORA Krasa in Brkinov d.o.o., zanjo direktor Aleš Vodičar

Napisale in uredile: Polona Abram (vodja priprave), Maja Colja, Jerneja Modic

Oblikovanje: Anja Stojkovič

Sežana, junij 2023

8. Priloge

8.1.1. Osnovni podatki LAS

8.1.2. Finančni načrt, vključno s finančno razdelitvijo po zadevnih skladih

8.1.3. Finančni načrt - Razdelitev sredstev po skladih

8.1.1. Priloga: Osnovni podatki LAS

Ime LAS		LAS Krasa in Brkinov
Vključene občine	št. vključenih občin	4
	ime vključenih občin	Občina Divača, Občina Hrpelje-Kozina, Občina Komen, Občina Sežana
Prebivalstvo skupaj	Prebivalstvo na območju LAS. Pri izračunu te spremenljivke se uporabi metoda izračuna za kazalnik rezultata 38 iz Priloge I k uredbi o strateških načrtih (ne upošteva se št. preb. iz naselij z več kot 10.000 prebivalci).	26.817
Financiranje iz več skladov	EKSRP	DA
	ESRR	DA
Vrste članov LAS	skupno število članov LAS	67
	št. članov iz javnega sektorja	10
	št. članov iz socialnega sektorja	19
	št. članov iz ekonomskega sektorja	38
Vrste članov v organih LAS (organ odločanja, ki potrjuje operacije: upravni odbor ali skupščina)	skupno število članov (upravni odbor ali skupščina)	12
	št. članov iz javnega sektorja	4
	št. članov iz socialnega sektorja	4
	št. članov iz ekonomskega sektorja	4
	št. članov po spolu (št. žensk)	6
	št. članov po spolu (št. moških)	6
	št. članov - mladih	0

Kazalniki za sklad EKSRP (po letih)

Kazalnik (vpis iz pogl. 5.2 SLR)	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	Skupaj ciljna vrednost
R27 Okoljska ali podnebna uspešnost zaradi naložb na podeželju: število operacij, ki prispevajo k ciljem na področju okoljske trajnostnosti ter doseganje blaženja podnebnih sprememb in prilaganja nanje na podeželju	0	0	0	0	0	0	1	1
R37 Rast in delovna mesta na podeželju: nova delovna mesta, ki prejemajo podporo v okviru projektov SKP	0	0	0	0	1	1	1	3
R40 Pametni prehod podeželskega gospodarstva: število strategij pametnih vasi, ki prejemajo podporo	0	0	0	0	0	1	1	2
R42 Spodbujanje socialne vključenosti: število oseb, zajetih v projekte socialnega vključevanja, ki prejemajo podporo	0	0	0	0	0	10	20	30

8.1.2. Finančni načrt, vključno s finančno razdelitvijo po zadevnih skladih

Ime LAS	LAS Krasa in Brkinov
Ime in naslov vodilnega partnerja LAS	Območna razvojna agencija Krasa in Brkinov d.o.o. - vodilni partner LAS

Razdelitev sredstev po posameznem skladu

Vrsta podpore	Sklad	Stopnja podpore	(EU + SLO) (v EUR)	(v %)
Podpora za izvajanje operacij	EKSRP	80 %	651.498,72	30,86
	ESRR	80 %	799.829,38	37,88
Podpora za dejavnosti sodelovanja in njihovo pripravo, izbranih v okviru strategije	EKSRP	80 %	200.000,00	9,47
	ESRR	80 %	100.000,00	4,73
Podpora za upravljanje, spremljanje in vrednotenje strategije ter njene animacije, vključno z olajševanjem izmenjav med deležniki	EKSRP	100 %	235.000,00	11,16
	ESRR	100 %	125.000,00	5,90
Skupaj			2.111.328,10	100%

Prispevek po posameznih skladih

Vir financiranja	EKSRP (EU + SLO) (v EUR)	ESRR (EU + SLO) (v EUR)	Skupaj (v EUR)
Prispevek sklada	1.086.498,72	1.024.829	2.111.328,10
Lastna soudeležba	271.624,68	256.207,25	527.831,93
Skupaj (v EUR)	1.358.123,40	1.281.036,25	2.639.159,65

8.1.3. Finančni načrt - razdelitev sredstev po skladih in vrstah podpore

Vrsta podpore	Sklad (EU + SLO)	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	SKUPAJ
Podpora za izvajanje operacij	EKSRP	0	0	50.000,00	170.000,00	270.899,10	110.599,62	50.000,00	651.498,72
	ESRR	0	0	50.000,00	449.897,63	299.931,75	0	0	799.829,38
Podpora za dejavnosti sodelovanja in njihovo pripravo, izbranih v okviru strategije	EKSRP	0	0	0	0	100.000,00	100.000,00	0	200.000,00
	ESRR	0	0	0	0	100.000,00	0	0	100.000,00
Podpora za upravljanje, spremljanje in vrednotenje strategije ter njene animacije, vključno z olajševanjem izmenjav med deležniki	EKSRP	0	50.000,00	0	65.000,00	0	60.000,00	60.000,00	235.000,00
	ESRR	0	0	65.000,00	0	60.000,00	0	0	125.000,00
SKUPAJ		0	50.000,00	165.000,00	684.897,63	830.830,85	270.599,62	110.000,00	2.111.328,10